MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ'IN ESERLERİ-16

Muazzez İlmiye Çığ

ATATÜRK VE SUMERLİLER

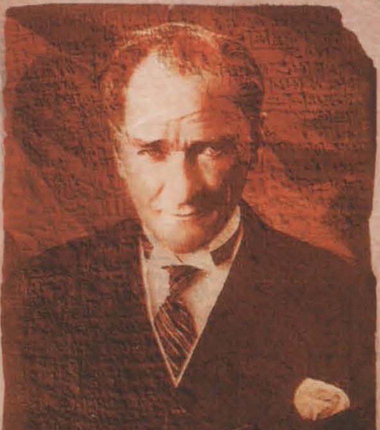

KAYNAK YAYINLARI

© Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir.

Birinci Basım: Kasım 2009

Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın
Baskı: Analiz Basım Yayın

ISBN: 978-975-343-572-7

KAYNAK YAYINLARI: 555

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA
TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 6/3
34430 Galatasaray-İstanbul
web adresi: www.kaynakyayinlari.com
e-posta: iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: (0212) 252 21 56-99 Faks: (0212) 249 28 92

Muazzez İlmiye Çığ

ATATÜRK VE SUMERLİLER

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7

Atatürk Devrimleri 9
Yazı Devrimi 20
Atatürk ve Türkiye'de Arkeoloji 26
Atatürk ile Arkeoloji ve Çiviyazılı Bilimlerin Başlaması 34
Atatürk ve Çiviyazılı Belgeler 43
Atatürk ve Sumer-Türk İlişkisi 58
Sumerolog Kramer'in Ardından 63
Türk Sumerolog Muazzez İlmiye Çığ:
"Kültürün Başlangıcı Orta Asyalı Sumer Kültürüdür" 65
Atatürk'ün Bilime Verdiği Önem 70
Cumhuriyet Devrimi ve Rönesans 74
Cumhuriyet Devrimi'nin Birgi'deki İzleri 81
Köylerde Aydınlanma 84
Kadınlar İçin Cumhuriyet'in Önemi 88
Kadın-Erkek Eşitliği 91
Türk Kadını 95
Başörtüsünün Arkasındaki Gerçekler 109
Laiklik ve Demokrasi 111
Atatürk'ün Çocuklarımız İçin Yaptıkları 114

Atatürk ve Müzik 120
Atatürk ve Spor 125
Dünden Bugüne Atatürk Üzerine 129
Atatürk Hakkında Yalanlar 135
12 Bilim İnsanına 139

YAŞAMÖYKÜSÜ 141

SUNUŞ

Türkiye'nin büyük Sumeroloğu Muazzez İlmiye Çığ, 1972-2009 yılları arasında kaleme aldığı makalelerini *Atatürk ve Sumerliler* başlıklı kitabında topladı. Bu makalelerin ortak konusu Atatürk, Cumhuriyet Devrimleri ve Sumer bilimidir.

Atatürk, modern, gelişmiş ve aydınlanmış ve bir Türkiye'nin yaratılması için tarihimize, arkeolojiye ve Sumer bilimine olağanüstü bir önem vermiştir. Üniversitelerin kurulması, kurumlaşması ve bilimsel araştırmalar yapabilmeleri için çok önemli somut tedbirler almıştır.

Türkiye'de arkeoloji ve özellikle de Anadolu'nun eskiçağ tarihi, esas olarak Atatürk'ün bilimsel zekâsı sayesinde gelişmiş ve kurumlaşmıştır. Atatürk'ün önderlik ettiği tarihsel köklerimizin öğrenilmesi çalışması, ulusal bilincimizi pekiştirmiştir. Muazzez İlmiye Çığ bu sürecin doğrudan tanığıdır. Kitap bu tanıklığı içeren değerli bilgiler sunmaktadır.

Muazzez Hanım bu makaleleri, salt bilimsel düşünceyle kaleme almamıştır, aynı zamanda bunlarla halkın aydınlatılmasını da amaçlamıştır. Hatta kimi yazılarında görüleceği gibi, güncel siyasete müdahale de etmektedir. Eleştirmekte, zorunlu çıkışlar ve uyarılar da yapmaktadır.

Yazılar 30 yıllık bir süreyi kapsar, ancak okur her yazıda Muazzez İlmiye Çığ'ın dinamizmini, bilimselliğini ve aydınlatıcı ruhunu benliğinde hisseder.

İlerlemiş yaşına rağmen Muazzez Hanım, Türkiye'yi karış karış dolaşmaktadır. Bir gün Mersin'de konferans vermektedir, bir gün Ankara'da televizyon programlarına çıkmaktadır, bir başka gün de İzmir'de imza günlerine katılmaktadır. Bu arada ona kalan zaman içinde de bu kitapta okuyacağınız yazı ve makalelerini kaleme almaktadır.

Kısacası Muazzez İlmiye Çığ, bütün ruhuyla Türkiye halkını eğitmeye ve aydınlatmaya devam ediyor. Bir Sumer atasözü demiyor mu, "Biliyorsun neden öğretmiyorsun, boş vakit geçirdin neye yaradı?" Bu ilkeyi amaç edinen Muazzez İlmiye Çığ bu tarzıyla birçoğumuza örnek olmaya devam ediyor.

KAYNAK YAYINLARI

ATATÜRK DEVRİMLERİ

Atatürk Devrimleri üzerine çok yazıldı, çok söylendi. Ama o günleri tam anlamıyla yaşayan galiba pek kalmadı. 70'li, 80'li yıllardan sonra doğanlar, ülkemizde oldum olası hep apartmanlar, otomobiller, buzdolapları, çamaşır, bulaşık makineleri vardı, diye düşünüyorlar. Sumerliler gibi. Onların inançlarına göre Tanrılar, insanları yaratmadan önce ülkelerindeki evleri, kanalları yapıp hazırlamışlar; insanlara da buyurun oturun demişler. Atalarının uzak yerlerden göç edip kendilerine yaşanacak toprakları hazırlamak için ne zorluklarla çalışıp alın teri ile kanallar yaparak bir taraftan kurumuş toprağı suladıklarını, diğer taraftan bataklıkları kuruttuklarını; böylece bol ürün alarak ülkelerini zenginleştirdiklerini ve kafalarını kullanıp yazıyı icat ederek bir iletişim, bir bilim çağı açtıklarını hiç düşünmemişler.

Şimdi bizim gençler de öyle. Ama ben nereden nereye geldiğimizi görüyor, çok mutlu oluyorum. Apartman nedir, kalorifer nedir, piyano nedir, Batı müziği nedir, orkestra nedir, opera-bale nedir, fabrika nedir, hiç bilmiyorduk. Ne bilimden, ne sanattan haberimiz vardı. Geçenlerde *Stern* dergisinden gelen bir muhabir ile konuşurken kendisine, "Biz on yıl içinde Fransa'nın yüz yılda yaptığı devrim ile sanayi ve Rönesans devrimlerini de yaptık" dedim. Adam özellikle Rönesans deyince "nasıl olur" der gibi dudak büktü. Ben, "Ülkemizde her şey din üzerine idi. Devlet işlerinde din önde idi. Resim, heykel, müzik yapmak günahtı; kadınların okuması ve çalışması günahtı. Halifelik kaldırıldı. Din okulları kaldırıldı. Din

devlet işlerinden, insanların günlük yaşantısından ayrıldı; herkesin inancı kendi vicdanında kaldı ve laiklik geldi; bu Rönesans değil mi?" dedim.

Laiklik deyince aklıma rahmetli annem geliyor. Yaşasaydı 120 yaşlarında olacaktı. Laiklik ortaya atıldıktan bir müddet sonra bana, "Aman kızım millet dinini bırakmaya amma da hevesli imiş, sanki onlara Atatürk dininizi bırakın, dedi!" demişti. Çünkü ondan önce herkes birbirinden çekinerek, korkarak, istemeyerek camiye gidiyor, oruç tutuyor ve gerekenleri yapmaya çalışıyordu. Korku kalkınca herkes vicdanının öngördüğünü yaptı. Kimse de kimseye karışmadı. 80 yıl sonra, laikliği anlamadan bilmeden dinsizlik olarak anlatmaya çalışıyorlar! Laiklik tam bir demokrasi. Laiklik olmadan demokrasi olamaz! Başkasının orucuna, namazına, inancına karışmak demokrasi değildir. Laik devletin kurumlarında din kıyafeti ile çalışılamaz. Hele devlet başkanlarının eşleri din kıyafeti ile devleti temsil edemez. Kıyafetlerini değiştirmeyenler de evlerinde oturur; devleti temsil edecek yerlere çıkamaz. Din alet edilerek siyaset yapılamaz. Para ile kadınların kızların başları örttürülemez ve çarşaf giydirilemez. Laikliği yürüteceklerine namusları üzerine yemin edenler, onu yok etmeye çalışıyorlar. Namus nerede kaldı!

1923-1938 yılları arasını gözümün önünden geçiriyorum da kendim bile şaşıyorum yapılanlara. 1923 yılı 23 Nisan'da Ankara'da Büyük Millet Meclisi kurulmuştu. Artık yeni bir çağ başlıyordu. Türklüğünü unutmuş Osmanlı ümmeti yerine, kendini bilen bir Türk milleti canlanıyordu. Fakat Meclis'in büyük bir kısmı Osmanlı kafasını taşıyan yobazlardan oluşuyordu. Bunları Atatürk'ün kafasındakilere yöneltmek çelikten bir kafesi kırmak kadar zordu. Atatürk onları, önce vatanı kurtarmak için milleti uyarmak düşüncesi etrafında birleştirdi. Böylece Kurtuluş Savaşı kazanıldı. Lozan Antlaşması oldu, padişah İngilizlerle kaçtı, Cumhuriyet ilan olundu ve halifelik kaldırıldı. Akıl almayacak kadar zor olan bu işleri, Atatürk'ün etrafında olan arkadaşlarının bile akılları alamıyordu.

Atatürk, "Savaşı kazandık; ama asıl bundan sonra başlayan milli ve vatani görevimiz: en uygar, en mutlu ve huzurlu bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Yüksek uygarlığa karşı, ortaçağ kurumları ve hurafeleriyle yaşamaya çalışan milletler, er geç yok olmaya veya başkalarının esirliği altında yaşamaya mahkûmdurlar" diyordu ve uygarlığa adımımızı atmak için yapacak pek çok işimizin olduğunu söylüyordu. Daha yapılacak işlere başlayamadan –1921 yılında– zamanın Milli Eğitim Bakanı, var olan 700 medreseye karşı 400 medrese daha açtırıyor ve İslam dinine uymuyor, diye okullara evvelce konmuş olan resim dersini kaldırtıyor! Buna karşın, Mart 1924'te bütün medreseler kapanıyor.

Atatürk, halifeliğin ve medreselerin kalkması, yeni çağdaş okulların açılmaya başlaması hakkında halkın ne düşündüğünü anlamak için önce Karadeniz kıyılarına bir yolculuğa çıkıyor. Her yerde halk tarafından büyük sevgi gösterileri ve alkışlarla karşılanıyor ve ondan yeni okullar isteniyor. Atatürk, halkımızın yapılanları normal karşılamalarından çok mutlu oluyor.

1924 yılında Meclis tarafından bir aile yasası taslağı hazırlanıyor. Bunda aile reisi erkek; çünkü akıl ve din[1] yönünden noksan ve güçsüz olan kadının karakterine bu uygunmuş! Kadın okula gidemez, onların akılları kısa olduğu için okudukları bir işe yaramazmış! Kadın çalışırsa, hem kendinin hem etrafındakilerin ahlakı bozulurmuş! Kadının erkek işleri yapması toplum için hastalıkmış! Erkeklerin çokeşli olmaları gerekmiş; bu hem kadın, hem erkek için iyi imiş?! O zamanlar, kadınların doktora gitmesi bile meclis-te tartışmalara yol açıyor. Bunları öğrenen kadınlar, var olan birkaç dernek yoluyla başkaldırıyorlar; ama bunu sürdüremiyorlar. Yine Atatürk imdada yetişiyor ve "Bu erkekler ne çabuk unuttular savaşta kadınlarımızın canla başla çalıştıklarını, konferanslar vererek,

1 Kadının din yönünden güçsüz olmasının nedeni onun ay hali görmesi imiş. Sanki kadının elindeydi bu.

telgraflar çekerek halkımızı uyandırmaya, sömürgecilere sesimizi duyurmaya çalıştıklarını" diyor.

Çok geçmeden, 1926 yılında yurttaşlık yasası kabul edildi. Kadınları insan olarak düşünemeyen bir meclise, bunu onaylatmak hiç de kolay değildi. Bu yasa ile 1300 yıllık bir dönem sona eriyor, Türk ulusunun önüne yeni bir yaşam yolu açılıyor ve laiklik başlıyordu. Hiçbir zaman dinsizlik olmayan laiklik, ulusçuluk kavramına yaraması yanında, diğer taraftan çağdaşlık olanağı da verecekti. İlginç olanı, o zamanlar laikliği desteklemek amacı ile her zaman orta yerde olan yalakalar; bu kez dine karşı, onu kötüleyen bir kampanya yapamadılar. Yapsalardı, Ceza Yasası'nın 175. maddesi ile ceza göreceklerdi. Böylece, laikliğin dinsizlik olmadığı gösteriliyor, din de koruma altına alınıyordu. Bu yasa ile kadın erkek eşit sayılıyordu ve kadınlar da istedikleri gibi okuyup çalışacaklardı. Okullarda kız-erkek ayrımı yapılmadan birlikte okuyacaklardı. Atatürk, kadın erkek bir arada yaşamayı öğrenmemiz için şehirlerde balolar, danslı eğlenceler yapılmasını önermişti. Ben o zaman öğretmendim. Dört-beş ailelik kızlı erkekli bir grubumuz vardı. Şehirde balolar olduğu gece faytonlara biner, birinden ötekine gider dans eder eğlenirdik; ama içki ve sululuk yoktu. Hafta sonları da evlerde toplanır gramofon eşliğinde dans eder, bize göre hoş vakit geçirirdik. Artık kadınlar erkekleriyle sokağa çıkabiliyor; gazinolara, tiyatro ve sinemalara birlikte gidebiliyorlardı. Bu günlere göre hiçbir şeyimiz yoktu, ama yine de çok mutlu idik. Bir doçent hanımın nasılsa yakıştırdığı gibi, ne gençler militan, ne aileler misyonerdi o zaman. Bütün düşüncemiz vatanımızın özgür, ülkemizin çağdaş olması için elimizden geleni yapmaktı.

Düşünüyorum da, kısa zamanda neler başarıldığına şaşıyorum. Ne yazık ki, 500 yıl içinde Osmanlı Devleti Anadolu'ya hiçbir şey yapmamış. Atatürk bir gün, "Ne olurdu her vilayet senede bir kilometre yol yapsaydı" demiş. Böylece, toplam olarak her vilayet 500 kilometre yol yapmış olacak ve bütün Anadolu yollarla çevrilecek-

ti. Ama ne gezer. Ona karşılık, 15 yıl içinde 3000 kilometre demiryolu yapıldı. Bir taraftan karayolları da yapılıyordu; ama hepsini beraber yapmak kolay değildi. 1940 yılları içinde Bandırma'dan Gönen'e 8 saatte gittiğimizi biliyorum, bugün 20 dakika sürüyor bu yol.

Takvimimiz, saatlerimiz, bütün ölçülerimiz değişerek Batı birimlerine uyduruldu. Bunların hepsini birden yapmak ne kadar zordu o günlerde! Bir Amerikalı basın müşaviri bana, "Siz çok büyük bir milletsiniz; ölçülerinizi bir çırpıda değiştirdiniz. Biz 20 yıldır uğraşıyoruz değiştirmeye, bir türlü başaramadık!" demişti. Çok doğru. Kıyafetlerimiz de birdenbire değişti. Kadınlar çarşafları attı. Okuyanlar, çalışanlar başlarını açtı. Kıyafet Kanunu'ndan[2] önce 1923, 1924, 1925 yıllarında okuduğum okullarda, kızların hiçbirinin başı örtülü değildi. Ev kadınları başlarına hafif bir örtü örter, üstlerine dizlerinin biraz altında bir pardösü veya bir tayyör giyerlerdi. Erkekler şalvarları, cüppeleri, takke ve külâhları attı; yerine şapka, kasket, pantolon ve ceket giydiler. 80 yıl sonra nerede ise başa dönmüş gibi kıyafetler yeniden gruplanmaya başladı. Kadınların yeniden baş örtmeleri ise, tamamıyla erkeklerin zorlaması ya da para ile örttürmesi sonucu oldu. İlk 1980'deki Kurucu Meclis'te Mehmet Yamak adlı biri, "İmam hatip kızları başlarını örtsün" diye bir demeç verdi. Ben hemen kendisine, bizde bir rahibe sınıfı olmadığını, laik devletin kurumlarına din kıyafeti ile girilemeyeceğini bildiren bir mektup yazdım.[3] Ne yazık ki buna benden başka karşı gelen olmadı. Bülent ve Rahşan Ecevit çifti bile 1984'te, "Biz türbana karşı değiliz" demekten çekinmediler. Hatta, YÖK bile![4] Bundan cesaret alanlar da, liseler ve üniversitelerdeki fakir ve çalışkan kızları –başlarını örtmek koşulu ile– aylığa bağladılar. Bunlara ne idareciler, ne eğitimciler karşı koyup "Laik devletin kurumlarına

2 Muazzez İlmiye Çığ, *Ortadoğu Uygarlık Mirası-2*, Kaynak Yayınları, "Türkiye Cumhuriyetinde Kıyafet Devrimi", s.271. Bu yazı ilk kez *SSK* dergisinde, sonra *abece* dergisinde yayımlandı.

3 Muazzez İ. Çığ, *Vatandaşlık Tepkilerim*, Kaynak Yayınları, 4. basım, 2006, s.47.

4 Muazzez İ. Çığ, *age*, s.58.

din kıyafeti ile girilemez!" diyemedi. Böylece, atı alan Üsküdar'ı geçti. Bugün dinin yanında bir de siyasi simge oldu baş bohçası. Atatürk devrimlerinin tek karşıdevrimi olan dincilik çıktı. Bunun da en önemli maşası kadınların başını örttürmek.

Yazımızın değişmesi, eğitim devrimi ile aynı düzeyde idi. Yazı devrimi deyip geçiyoruz. Halkımızın yeni yazıya geçmesi ne kadar kolay olmuştu. Henüz yazı kanunu çıkmadan, gazetelerin verdiği harflerle halk yazmaya başlamıştı. Atatürk'ün insanlarımıza yazıyı tanıtmak amacıyla çıktığı yurt gezisinde, pek çok kimsenin o gelmeden yazıyı öğrenmiş olduğu da yaptığı sınavlardan anlaşılıyor. Gittiği her yerde meydana bir kara tahta getirterek boyacısından, hamalından, kasabına kadar herkese o tahtada yazıyı yazdırıyor ve yazının nasıl yazılacağını gösteriyordu. 10 gün içinde yazıyı öğrenenleri görünce Atatürk, son derece mutlu oluyor, "İnsanlarımız bir ay içinde öğrenebilecek bu yazıyı" diyordu. Gerçekten kanun çıktıktan üç ay içinde kadını erkeği yazıyı öğrenmek için kurslara koştular. Ne büyük bir atılımdı o! Çünkü eski yazı dilimize hiç uygun değildi ve öğrenmesi çok güçtü. Bir de dil konusu vardı. Çok az olan okumuşların dili Farsça, Arapça, Türkçe karışık Osmanlıca adı altında bir dildi. Halbuki halk Türkçe konuşuyor, onları, onların yazdıklarını anlamıyordu. O yüzden insanlarımız cahildi. Kitaptan, kitap okumaktan kimsenin haberi yoktu. Yazımızla beraber dilimizin de herkesin anlayacağı gibi olması için büyük bir atılım yaptırdı Atatürk. Bugün benim yazdıklarımı her seviyede insanımız rahatlıkla anlayabiliyor. Şimdi kitap fuarlarıyla milletimiz kitapları tanımaya, satın almaya ve yazarlara imzalattırmaya başladı. Evlere kitap girince, kitaplık yapma isteği de oluştu. Eskiden, genellikle evlerde kitaplık yoktu. Okuyan olunca yazarlar da çoğaldı. Şimdi her konuda kitapları görünce büyük bir mutluluk duyuyorum. Aydın geçinenlerimizin bir kısmı, Batı ülkelerine bakarak, "Bizde kitap okunmuyor" diye yakınıyorlar. Bizim şu 80 yıl içinde nereden nereye geldiğimizi düşünemiyorlar veya algılayamıyorlar nedense.

Devrimimizin önemli bir basamağı da eğitimdi. Medreseler kalkmış, Tanzimat'ın son zamanlarında açılmaya başlanan ilkokul ve liseler çoğaltılıyordu. Atatürk nereye gitse halkımız okul açılmasını istiyordu; ama kolay değildi onları yapmak. Buna çare olarak da özel okul açanlara –sanayicilere olduğu gibi– kredi verilmesi ve onlardan vergi alınmamasını önerdi Atatürk. Böylece halkımız da yardım etmiş olacaktı eğitime. Yüksekokullarımız da yoktu o devirde. İstanbul'da, Darülfünun adıyla bir üniversite vardı sadece; ama o da günün koşullarına göre eğitim vermiyordu. O çağdaşlaşmalı ve Ankara'da da yüksekokullar açılmalıydı. Fakat oralarda eğitim verecek insanımız yoktu. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, liselerde sınavlar açılarak başarılı gençler Batı'ya, çeşitli konularda eğitim yapmak üzere gönderilmeye başlanmıştı. Onların yeterli derecede eğitim verecek hale gelmesi ise zaman alacaktı.

1932 yılında açılmak istenen yüksekokullar için bir program yapmak üzere İsviçre'den Prof. Malche davet edilmişti. Şunu da yazmadan geçemeyeceğim. Atatürk'ün ilgililere, Malche'nin yaptığı programın aynen kabul edilmeyip kendi kültürümüze uyarlanması önerisini vermiş olması çok önemlidir. 1933 yılında ise, birdenbire karşımıza bir şans çıktı. Almanya'da Hitler, kendileri veya ailelerinde Yahudi olan üniversite öğretim görevlilerini işlerinden atmaya başladı. İşsiz kalan bu kimseler, hemen bir dernek kurup bütün ülkelere kendilerini almaları için başvuruda bulundular; ama Amerika bile onları kabul etmiyordu! Son çare olarak, Malche yoluyla Türkiye'ye başvuruyorlar ve hemen olumlu yanıt veriliyor. Atatürk, hepsi birer değer olan bu kimselerin yeni kurulmak istenilen okullar için son derece yararlı olacağını anlayarak "Hemen gelsinler" diyor.

1933 yılında onlar ile Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip arasında yapılan anlaşma beni hep heyecanlandırır. Anlaşmada, "Bundan sonra bu kimseler ister sokakta, ister hapiste olsunlar; artık Türk

devletinin memurudurlar. Alman devletinin onlara engel olmayacağını umuyoruz. Engel olunursa da çözüm yolu bulunacaktır"[5] deniyor. Henüz 10 yıllık bir devlet olarak bunu söylemek çok önemli. Gerçekten durumu fark eden Alman devleti, onlara çeşitli zorluklar çıkarmaya başlıyor; fakat hükümetimiz hepsine karşı koyarak onların rahatlıkla gelmesini sağlıyor.[6] Bu öğretim görevlileri yoluyla İstanbul Üniversitesi bütün fakülteleriyle çağdaş hale geliyor. Ankara'da Hukuk, Siyasal Bilgiler, Ziraat Yüksek Okulları, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, konservatuvar, opera, bale ve tiyatro yüksek okulları açılıyor. Bu öğretmenlere, iki yıl içinde Türkçe öğrenme kaydı ile çevirmenler veriliyor. Kitaplık isteyene kitaplık, isteyene laboratuvar temin ediliyor. Böylece ülkemizde geniş çaplı eğitim çalışmaları başlıyor.

Bu arada, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulma amacına da kısaca değinmeden edemeyeceğim. Çünkü bazıları onun sosyal bilgiler için kurulduğunu söylüyorlar. Bu Fakülte tamamıyla Türk tarihi, Türk dili ve Türk kültürü yanında; Türklerle ilişkisi olan Çin, Hint, İran, Rus, Arap, Latin, Yunan, Hitit ve Sumer gibi bütün milletlerin kaynaklarından araştırmalar yapabilecek uzmanlar yetiştirecekti. Bunlara arkeoloji, antropoloji, coğrafya bilimleri de yardımcı olacaktı. Ayrıca burada yetişen uzmanların araştırma yapabilmeleri için gerekli olan desteği vermek üzere, Türk Tarih ve Dil Kurumları açıldı. Atatürk bu kurumları, başa gelen hükümetlerin doğrultusunda değil de bilimin doğrultusunda araştırma yapabilmeleri için –devlete bağlamadan– sermayelerini kendi cebinden vererek özerk yaptırmıştı.

Atatürk, araştırma yapmak için müzelerin eski eserleri korumada birer barınak, bilim için ise değerli kaynaklar olduğunu bilmiş ve çeşitli müzelerin açılmasında da önder olmuştu. O, Cumhuriyet'in

5 Horst Widman, *Exil und Bildungs-Hilfe*, s.57, not 49.
6 Bunun dünyada ilk beyin göçü olduğu kabul ediliyor.

ilanından altı ay gibi kısa bir süre sonra Topkapı Sarayı'nın bir müze olmasını önermiş ve her İstanbul'a gidişinde orayı ziyaret ederek çalışmaları izlemiştir. Bir gidişinde, müze müdürünü padişah portrelerini temizlerken görüyor, temizliği sonuna kadar izliyor ve "Hemen bu portreleri bir salonda sergileyin" diyor. Henüz yıkılan bir saltanatın başlarını bu şekilde hemen değerlendirmesi, Atatürk'ün büyüklüğüne, tarihe olan ilgisine en iyi kanıttır. Diğer bir kanıt da, Ayasofya Camii'ni tamir ve restore ettirip etrafındaki bütün pislikleri temizlettirdikten sonra müze yaptırmasıdır. Zamanın Papa'sı, Atatürk'e Ayasofya'nın yeniden kilise yapılması isteğini bildirince, Atatürk de ona, Bizans ve Türk sanatını kapsayan bu binanın ancak müze olabileceği haberini gönderiyor. Ayasofya'nın müze oluşu, dünyada büyük yankı yapıyor. *Financial Times* (Republic of Turkey, Supplement Nr.149, February, 1937) bu olayı şöyle değerlendiriyor: "Atatürk'ün yüksek karakterini, geniş hoşgörüsünü, hakikat aşkını ve ülkesinin sosyal ve bilimsel bünyesinde meydana getirdiği çok yararlı gelişmenin derin izlerini hiçbir örnek Ayasofya Camii'nin Bizans Eserleri Müzesi yapılması kadar kanıtlayamaz."

Din kurumları olan tekkeler, zaviyeler ve türbeler kapatılıp içlerindeki değerli eşyalar müzeler için toplatılırken, büyük düşünür ve din adamı Mevlana'nın Konya'daki dergâhı ve türbesini müze olarak açtırması da Atatürk'ün yüksek karakterine başka bir örnektir. Atatürk'ün önerileriyle Ankara'da –bugün Anadolu Uygarlıklar Müzesi olan– Hitit Eserleri Müzesi, Etnografya Müzesi ve İstanbul'da da Resim Heykel Müzesi açılmıştır. O, memleketin çeşitli bölgelerinde bulunan ve kazılardan çıkan eserlerin korunması için bölge müzelerinin açılmasını; tarihsel eserlerle halkımızın, aydınların, gazetecilerin ilgilenmesini ve gerektiğinde desteklenmesini istiyordu. Şimdi bu yolda çok güzel adımların atıldığını görüyor, onun namına mutlu oluyorum.

"Tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir. Tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam temelli

olur. Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, dünyadaki eski uygarlıkları, insanlığın ilk uygarlıklarını tanıyabilmekle mümkün olur"[7] diyen Atatürk, yurdumuzun arkeoloji için bitmez tükenmez bir kaynak olduğunu bilerek, arkeolog olarak yetişmeleri için Avrupa'ya gençler göndertmişti. Bugün kendi üniversitelerimizde yetişen çok değerli arkeologlarımız, yalnız Anadolu'da değil, Asya'da da önemli kazılar yapmaktadırlar.

1935-36 yıllarında Türk Tarih Kurumu'nun parasal yardımı ile ilk arkeologlarımız olan Remzi Arık ve Hamit Zübeyir tarafından küçük, fakat kültür tarihi bakımından çok önemli buluntular veren Ahlatlıbel ve Alacahöyük kazıları yapıldı. Ahlatlıbel kazısını, Atatürk hemen gidip izliyor. O gün bir şey bulamıyorlar. Atatürk ertesi gün tekrar gidiyor ve "Burayı kazın" diye işaret ettiği yerden önemli buluntular çıkıyor! Onda ne derin ve geniş bir ön görüş vardı!

Cumhuriyet'in o 15 yılı içinde yapılanları düşününce şaşıyor insan. Hiç fabrikamız yoktu. Şeker, çimento, dokuma, hatta uçak fabrikası yapıldı! Ama buralarda çalışacak teknisyenimiz yoktu. Rusya'ya, fabrikalarda eğitim görmek üzere 200 kişi gönderildi. O zamanlar Avrupa yenileniyor, eski fabrikalarını gelişmemiş ülkelere ucuz fiyatla ve taksitle satıyordu. Atatürk, "Asla kullanılmış mal almayız; eskiyi almak yine geri kalmışlıktır" diyordu. Daha sonra gelenler, ne yazık ki bunu hiç duymamış oldu.

Ziraat Bankası'ndan başka bankamız yoktu. Olanlar hep yabancı bankalardı. Atatürk, kendi sermayesini koyarak İş Bankası'nı açtırdı; halkımıza bankaya para koyma alışkanlığını vermek için de çeşitli olanaklar sağlandı. En önemlisi, Merkez Bankası kurmak isteniyordu. Alman Merkez Bankası, "Beceremeyiz" diye karşı çıkıyordu buna. Ama becerdik işte!

O yılların büyük atılımlarından biri de sağlık üzerineydi. Ülkemizde sıtma, verem, frengi, trahom ve Diyarbakır çıbanı gibi has-

7 Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım,* Altınok Matbaası, Ankara, 1969, s.51-52.

talıklardan halk kırılıyordu. Sıtma için bir taraftan bataklıklar kurutuluyor, diğer taraftan hastalık tedavi ediliyordu. Bu hastalıkları yok etmek için her tarafta büyük bir kampanya başlatıldı ve çok çabuk önü alındı.

Bu arada 3000 kilometrelik demiryolu da yapıldı. Savaşta yakılıp yıkılan Batı Anadolu onarılıyor, Ankara başkent olacak şekilde yapılandırılıyordu. Bütün yapılanlarla birlikte, Osmanlı Devleti'nin ve Birinci Dünya Savaşı'nın borçları da ödeniyordu. Hem de beş kuruş dışardan borç almadan ve paramızın değeri hiç düşmeden! Buna karşılık o sıralarda gerek Avrupa'da gerek Amerika'da inanılması güç parasal sıkıntı vardı. O günleri gösteren bir belgesel izlemiştim Amerika'da: 5 cent büyük para, bir dilim ekmek önemli bir gıda imiş. Halbuki biz en ufak bir sıkıntı çekmedik o zamanlar. Mucize bir ekonomi politikası imiş bizimki. Ne yazık ki, sonradan gelen devrimin karşıtları tam aksini yaptı; devleti borç içine, dini siyasete soktu. Kolay değildi bu kadar atılıma yüz yıllardan beri küflenmiş kafaları alıştırmak.

Ona karşın çok iyi yetişen gençlerimiz, dünya çapında ödüller alan bilim insanlarımız, müzisyenlerimiz, kompozitörlerimiz ve sanatçılarımız var. 1933 yılında öğretmen olarak, biz çok büyük milletiz, Fransa'nın 100 yılda yaptığı devrimi biz 10 yılda yaptık, diyordum. Halbuki biz yalnız onu değil Avrupa'nın Rönesans'ını, sanayi devrimini de yaptık. Onlara ek olarak kıyafetimizi, yazımızı, takvimimizi, saatlerimizi, ölçülerimizi çağdaşlaştırarak, kadın erkek eşitliğini, kadınların eğitim ve çalışma özgürlüğünü kazandırdık. Fransız Devrimi 100 yıl sürdüğüne göre, bizim devrimimizin tamamlanmasına daha bir hayli zaman var demektir. Bu süre içinde bu kadar iyi yetişmiş insanlarımızla el ele vererek, karşıdevrimi alt edip Atatürk'ün istediği düzeye çıkacağımızdan kuşkum yok.

YAZI DEVRİMİ

Yüksek düzeyde bir hükümet sözcüsü, daha doğrusu devletin başkan yardımcısı, Amerika'nın en önemli gazetelerinden birine, "Atatürk devrimleri travma yarattı, bir gece önceki okuma yazma oranı sıfıra düştü" diyor. Asıl travma onun bu sözü. Bu gösteriyor ki, devrimleri hiç, ama hiç okumamış, incelememiş bu Beyefendi!.. Normal bir vatandaş olsa bu hoş görülebilir ama, bir hükümet sözcüsünün, dünyanın en önemli gazetesine bunu söylemesi, devleti idare edenlerin kendi yakın tarihlerini bilmeyecek kadar cahil olduklarını göstermesi bakımından çok üzücü, yürek yakıcı. İşin aslını, nasıl olduğunu belki Amerika halkı bilemez, fakat gazetecileri, bilim insanları pek iyi bilirler. Devrimleri, başında ve sonunda Amerika gazetecileri gelip gördü, yazıp çizdiler, üniversitelerde araştırma konusu oldu. Ne yazık ki, bu şahsın yazı devriminin nasıl yapıldığından hiç haberi olmamış. Bilmiyorsun bari sus! Tam kara cahil cesareti!! Bir gecede hangi okuma yazma vardı ki, sıfıra düştü? Memurların dışında okuma yazma bilen yoktu ki. Onlar da basma kalıp olanların dışında bir şey bilmiyorlardı. Bu olay beni o kadar üzdü, o kadar sinirlendirdi ki, yazı devriminin nasıl başlayıp nasıl sonuçlandığını yazmak istedim. Öğrenmek lütfünde bulunurlarsa ne âlâ, bulunmazlarsa cehaletlerine devam etsinler, ama ne olur uydurma konuşup ülkemizi rezil etmesinler.

Atatürk bazı arkadaşları ve bilim insanlarımızla yazı değişiminin nasıl yapılacağı, dilimiz için hangi harflerin nasıl kullanılacağı üzerinde tartışmaları başlatmıştı, ama henüz halkımızın bundan ha-

beri yoktu. Atatürk, 9/10 Ağustos 1928 gecesi İstanbul Gülhane Parkı'nda, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın düzenlediği eğlence gecesine ansızın gidiyor. Büyük bir coşku ile karşılanan Atatürk bir Arap müzisyen hanımın şarkılarını dinledikten sonra bir kâğıda bir şeyler yazıyor ve oradakilerden birine okuması için veriyor. Doğal olarak okuyamıyor. Atatürk bunun üzerine şunları söylüyor: "Vatandaşlar, bu notlarım yeni Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşiniz henüz alışmadığı için okuyamadı. Bunu hepinizin 5-10 gün içinde öğrenebilmenizi isterim. Arkadaşlar güzel dilimizi ifade edebilmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Arkadaşlar, bizim güzel, ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafamızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve buna gerek olduğunu anlamak zorundayız. Yeni Türk harflerini herkes öğrenmelidir. Onu her vatandaşa kadına, erkeğe, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanseverlik, milliyetseverlik görevi biliniz. Bunu yaparken düşününüz ki, bir milletin yüzde onu, yüzde yirmisi okuma yazma bilir, yüzde seksen doksanı bilmezse bu ayıptır."

Atatürk'ün bu sözleri son derece coşkun alkışlarla karşılanıyor. O da kadehini herkesin şerefine kaldırıyor. Bu, halk arasında daha büyük heyecan yaratıyor.

Gazi bundan sonra arkadaşlarıyla Dolmabahçe Sarayı'nda yazı üzerinde çalışmalar yapıyor. 17 Ağustos'ta Avrupa seyahati için Gazi'ye veda etmeye gelen gazeteci Yunus Nadi, onu bu çalışmalar arasında buluyor. Hemen onu da çalışmalarına katıyor Gazi. Bunlar, kullanılacak harflerin Türk yazısına nasıl uydurulacağı konusunda. Yunus Nadi, Gazi'nin çalışmasını şu şekilde özetliyor: Gazi'nin, çözmek üzere eline aldığı her konu, her iş, ister milletin bağımsızlığı veya asla erişilemez sanılan herhangi bir ideali olsun, o sonunda mum olur erir ve mutlaka istenilen şekli alır. Bu muazzam gücün başarı sırrını, galiba şu iki noktada özetleyebiliriz:

1-Tutulan iş, milletin ve vatanın yararına en iyi şekilde uyacak bir iş olacak.

2- Gazi ona kendi benliğini katarak bu işi bütün milletin bir işi haline koyacak. Bu yolu izleyerek bunu başarıncaya kadar çalışır.[1]

Bundan sonra Gazi'nin yeni yazıyı tanıtmak amacıyla yurt gezisine çıktığını görüyoruz. 23 Ağustos'ta Tekirdağ'a gidiyor. Orada ilk olarak karatahta üzerinde halka yazı yazdırıyor, yazamayanlara nasıl yazılacağını gösteriyor. Sonunda, "memurların hepsini sınavdan geçirdim. Sokaklarda, dükkânlarda halk ile alıştırma yaptık. Arap harfleriyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin yeni Türk harflerine derhal alışmış olduklarını gördüm. Henüz ellerinde yetkili makamların onayladığı bir rehber olmadan, henüz millet öğretmenleri yol göstermeden koca Türk milletinin hayırlı olduğuna inandığı bu yazı meselesinde bu kadar şuurlu bir anlayış ve özellikle acelecilik ve canlılık göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük, çok büyük mutluluktur. Bu husus yabancıları hayrete düşürecektir" demiştir. Gerçekten böyle olduğunu 28 Şubat 1929'da İngilizlerin "Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti"nin şu yazısından öğreniyoruz:

> "İngiliz Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti'nin biz Glaskow şubesi milli alfabeyi ıslah etmekte attığı makul ve cesur adımdan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri ile hükümetini tebrik eder ve ilerleme yolunda çocukların ayaklarına dolaşan enkazı hâlâ muhafaza etmekte bulunan milletimizle diğer milletlere yol gösterdiğinden dolayı da teşekkür ederiz.
>
> "Cemiyet, bu ıslahatın sonucu olarak Türk halkının kültür, ticaret ve uluslararası ilişkilerde büyük ilerleme göstereceğini, şimdiden umut dolu olarak görür.
>
> "Cemiyet namına Umumi Kâtip Patricia F.E. Marley"[2]

1 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.22, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.165.
2 *Atatürk Bütün Eserleri*, c.22, s.317.

Gazi 14 Eylül'de İzmir vapuruyla Samsun'a gidiyor. Yolda uğradığı Sinop'ta bahçeye kara tahta koydurarak kadın erkek, yaşlı genç öğrendiklerini yazdırıyor, bilemediklerini yazıyor. Hele onlar arasında yazıdan hiç haberi olmayan arabacı Bekir Ağa'ya AT yazdırması çok ilginç bir olay olmuş. Aynı şekilde Samsun'da meydandaki karatahta, halkın büyük ilgisi ile yeni yazının bir deneme, sınav yeri oluyor. Daha sonra araba ile Sivas'a doğru yola çıkıyor Gazi. Yol üzerindeki köylerde arabasını durdurarak köylülere yeni harfleri öğrenip öğrenmediklerini soruyor ve onları sınıyor. Köylüler yeni Türk alfabesine "Gazi alfabesi" diyorlar. Sivas'ta yine karatahta geliyor meydana. Meydanı çeviren memur, öğretmen, öğrenci, subay kimseleri çağırarak yeni yazıyı yazdırıp okutuyor. Hiç yazı bilmeyen bir kasaba adını yazdırıyor. Öğrettiklerini başkalarına öğretmelerini öneriyor. Oradan Kayseri yolundaki Şarkışla'da, Gesi nahiyesinde, 20 Eylül 1928'de geldiği Kayseri'de, oradan geldiği Yerköy'de meydanlara konan karatahta üzerinde halka yeni yazıyı yazdırıyor, öğretiyor Gazi. Son geldikleri yerde kırmızı renkli kumaş üzerine beyaz renkte yeni harflerle işlenmiş, "Halkımız büyük kurtarıcısını tazimle selamlar..." dövizi ile karşılaşıyorlar. Gazi karşılayıcılara hemen, "Yeni yazılarımızı öğreniyor musunuz?" sorusunu yöneltiyor. Onlar da, "Yeni yazıyı öğrenmek bizim için milli haysiyet ve vicdan borcudur" yanıtını veriyorlar. Onlar bu harfleri, daha 1927 yılında yayınlanan alfabe çalışmalarını içeren kitaptan, gazetelerden öğreniyorlar.

Gazi bu gezisinde halkın, henüz kanun haline geçmemiş bu yazıyı öğrenmekteki hevesi ve yeteneğine hayran oluyor ve şöyle diyor: "Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve acelecilik göstermekte olduğunu görmek benim için gerçek bir mutluluktur."

O, yazı sınavı yaparken, halkın yazıda öne çıkan sıkıntılarını dinlemiş ve Ankara'ya dönünce bunların düzeltilmesi hususunu bu konuda çalışanlara önermiştir.

27 Eylül'de Gemlik'ten bir grup esnaf, Gazi'ye telgraf çekerek yazıyı bir haftada öğrendiklerini , ancak Arapça ve Farsça kelimelerde bazı sorunları olduğunu bildiriyor. Gazi de onları, "Bu sorunlar yabancı kelimelerde. Onlar nasıl olsa dilimizden temizlenecek ve sorunumuz kalmayacaktır, yine de gereği yapılacaktır" şeklinde yanıtlıyor.

Gazi'nin gitmediği şehirlerdeki kurumlardan, şahıslardan yeni yazıyı öğrendikleri hakkında devamlı yazılar, mektuplar geliyor. Gazi, 1 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi 3. Devre 2. Toplantı yılını açış konuşmasının sonunu, yeni harflerle ilgili şu sözlerle bitiriyor:

> "(...) Basit bir tecrübe, Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. *(Alkışlar.)*
>
> "Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselmesinde başlı başına bir geçit olacaktır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*
>
> "Milletler ailesine aydın, yetişmiş, büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır. *(Sürekli alkışlar.)* (Gazi her zaman olduğu gibi yeni yazının kabulünün şerefini de Meclis'e vererek onu gereği gibi onurlandırmıştır –M.İ.Ç.)
>
> "Efendiler, Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketi, bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına önemli bir görev düşüyor. Bu vazife, milletimizin tamamen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir.

Hepimiz özel ve genel hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek kadın her vatandaşımıza öğretmek için büyük arzu göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri hallolunamayan bir ihtiyacının birkaç sene içinde tamamen temin edilmesi, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. (...) *(Alkışlar.)*

"Aziz arkadaşlarım, yüksek ve ebedi armağanımızla. Büyük Türk milleti yeni bir nur içine girecektir."[3]

Yeni yazının 1 Kasım 1928'de Meclis'te kanun olarak kabul edilmesinden sonra, hemen millet okulları açıldı. Yeni alfabe kitapları basıldı. Kadın erkek, yaşlı, genç bütün halkımız hiçbir zorlama görmeden okullara yollandı. Herkes okuma yazmanın ne kadar önemli olduğunu anlamış, bütün varlığı ile aydınlığa doğru koşuyordu. Bu, tarihte görülmemiş bir olaydı.

Başlangıçta sözü edilen travma olayını, ancak ilk olarak medreselerin kapanması ile, bu kez de yazı değişimi ile yaşayan karanlık kafalı medreseliler oldu.

3 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.22, s.282.

ATATÜRK VE TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİ*

Bugün Türkiye'nin bir arkeoloji laboratuvarı haline gelmesi Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe ve arkeolojiye olan derin ilgisi, verdiği değerin ve kurduğu temelin bir sonucudur. Atatürk, 1923 yılında Osmanlı İmparatorluğu yerine Türkiye Cumhuriyeti'ni kurup Cumhurbaşkanı olur olmaz, Türkiye'nin sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamında çağa uygun birçok reform yapmaya başladı. Bunların arasında en önemlisi eğitim reformu idi. Atatürk "Bir milletin özgürlük kazanması, yükselmesi kültür ve eğitimle olur" diyordu. Bunun için din eğitimi yapan okullar yerine ilkokullar ve liseler açıldı. Yüksekokul olarak yalnız İstanbul Üniversitesi vardı, o da günün koşullarına göre eğitim vermiyordu. Gerek İstanbul Üniversitesi'nde başlatılacak çağdaş eğitim, gerek açılması düşünülen yüksekokullar için eleman yetiştirilmek üzere Avrupa'ya birçok genç gönderildi.

1933 yıllarından itibaren Almanya'da Nazi rejimi tarafından Yahudi olan veya ailelerinde Yahudi bulunan profesörler, uzmanlar, sanatçılar mevkilerini bırakmaya zorlanıyor ve hatta hayatları tehlikeye girmeye başlıyordu. Hiçbir ülkenin, bir göçmen ülkesi olan Amerika'nın bile Hitler korkusu ile kabul etmediği bu kimseleri Atatürk, Türkiye'ye davet ederek İstanbul Üniversitesi'ne ve Ankara'da açılan fakülte ve yüksekokullara öğretim görevlisi yaptı. Türkiye'nin o günkü şartlarına göre son derece güç olduğu halde, onla-

* *Bilim ve Ütopya*, Kasım 1995.

ra geçimleri ve çalışmaları için en iyi imkânlar sağlandı. Böylece bir taraftan Türkiye'de büyük bir eğitim seferberliği başlatılmış, diğer taraftan dünyaya bu ünlü bilim adamları kazandırılmış oldu.[1]

Atatürk eğitim reformu içinde Türk tarihi ve kültürü araştırmalarını ön plana koymuştu. O'nun, çocukluğundan itibaren savaş yılları boyunca hiç durmadan okuduğunu, özellikle Türk tarihi ve dilleriyle ilgilendiğini, kütüphanesindeki kitaplardan ve onların içindeki notlardan öğreniyoruz. Bunlardan daha önemlisi, Cumhuriyetin ilanından önce 19 Eylül 1923'te İstanbul Üniversitesi tarafından Atatürk'e "Tarih Profesörü" unvanının verilmesidir.[2]

Osmanlı Devleti zamanında eski Türk tarihi ile ilgili bir araştırma yoktu. Atatürk'ün okuduğu Batı'da yazılmış bazı kitaplarda Türkleri küçük düşürücü sözler vardı.[3] Bir taraftan bunları çürütmek, diğer taraftan Türk gençliğine atalarının ve bugün üzerinde yaşadıktan toprağın tarihini ve kültürünü araştırtarak, öğreterek Türk ruhunu yeniden canlandırmak gerekiyordu. Türklerin, çok eski çağlarda yaşadıkları Orta Asya'daki iklim değişiklikleri yüzünden vatanlarını bırakarak çeşitli yönlere göç ettikleri biliniyordu. Bu göçler ne zaman başlamıştı? Göç yolları nerelere kadar uzamıştı? Türkiye topraklarında yaşayan en eski halklar kimlerdi? Bu yerlerde ilk uygarlık nasıl gelişmiş veya kimler tarafından getirilmişti? Bunların eski Türklerle bir bağlantısı olabilir miydi? Türklerin dünya tarihinde ve medeniyetinde yeri, İslam tarihinde rolleri nelerdi?

Atatürk, ırk konusu üzerinde durmadan, bu soruların araştırılmasını istiyordu. O, "Ecdadımız büyük imparatorluklar kurmuş,

1 Muazzez İ. Çığ, *Atatürk and Beginnings of Cuneiform Studies in Turkey,* Journal of Cuneiform Studies 40/2, 1988, p.211-213.

2 Prof. Şemsettin Günaltay, "Atatürk'ün Tarihçiliği, Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra", *Sumerbank Aylık Endüstri ve Kültür Dergisi,* c.3, sayı 29, Ankara, 1963, s.144-145.

3 Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1982, s.44-47.

uygarlıklar yaratmış. Bizim görevimiz bunları aramak, incelemek, kendi milletimize ve dünyaya tanıtmaktır" diyordu.[4]

Bu soruların karşılıklarını verebilmek için kaynak bulunması, bu kaynaklar üzerinde çalışacak Türk uzmanlarının yetişmesi, bu uzmanların çalışmalarında her türlü desteğin sağlanması gerekiyordu.

Atatürk, tarihe kaynak olacak belgelerin müzeler, kütüphaneler ve arşivlerde toplanması lüzumunu çok önce düşünmüş ve 1920 yılında ilk açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi programında yer aldırdığı bir kültür müdürlüğünü Ankara'da kurdurtmuştur. Bu müdürlüğün görevi, her türlü kültür eserlerinin, belgelerinin toplattırılması, müze, kütüphane ve arşivlerde korunmaya alınması, onların bilimsel yönden değerlendirilmesi, depolanmış arkeolojik eserler için yeni müzelerin açtırılması, eski müzelerin çağdaşlaştırılması idi.[5] O gün için bu çok ileri bir görüştü.

O tarihlerde, Türkiye'de yalnız Asar-ı Anka (Eski Eserler) adı altında bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile Türk İslam Eserleri Müzesi ve İzmir'de arkeolojik eserler için küçük bir müze ve bazı şehirlerde depolar vardı. Asar-ı Atika Müzesi müdürü Osman Hamdi Bey, 1886-87 yılları içinde Arslantaş (Hadatu) ile Finike sahillerindeki Sayda'da (Sidqn) ilk Türk arkeoloji araştırma ve kazılarını yapmıştı. Buralarda bulduğu kabartmalar ve özellikle zengin lahitler bu müzeye uluslararası ün kazandırdı. Daha sonra, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki kazılardan çıkan eserlerin, bir kanunla müzeye getirilmesi sağlandı. Bu sınırlar içinde olan Mezopotamya, Suriye, Filistin, Kıbrıs, Ege adaları ve Balkanlar'dan gelen eserlerle müze zengin koleksiyonlara sahip olmuştu.

4 Nahit Dinçer, *Atatürk'ün Millî Eğitimle İlgili Görüşleri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1981 Yılı Sosyoloji Konferansları, Atatürk Özel Sayısı, İstanbul, 1981, s.10.

5 Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, Ankara, 1968, s.15.

20. yüzyılın başında bu müze tarafından Boğazköy'de (Hattuşaş) kazı başlatılmış ve orada bulunan eserler ve tabletler de müzeye getirilmişti. Böylece bir taraftan arkeolojik eserler, diğer taraftan 74 bin çiviyazılı tableti ve zengin kitaplığı ile bu müze, tarihçiler için önemli bir kaynaktı. Fakat binlerce yıldan beri pek çok uygarlığın gelip geçtiği, bitmez tükenmez bir kültür hazinesi olan Türkiye için bu müzeler yeterli değildi.

Müze açmadaki öncülüğü de Atatürk yapmıştır. O, Cumhuriyetin ilanından 6 ay gibi kısa bir süre sonra, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür ve tarih hazinelerini içinde saklayan Topkapı Sarayı'nın müze olmasını emretmiş ve her İstanbul'a gelişinde çalışmaları izlemek için Saray'a gitmiştir.[6]

Türkiye'de yapılacak pek çok işler ve parasal zorluklar varken, 500 yıldan beri cami olarak kullanılan Ayasofya'yı (Hagia Sofia), siyasal bir düşünceye kapılmaksızın Atatürk'ün tamir ve restore ettirip Bizans eserleri müzesi olarak açtırınası, dünyada büyük akisler yapmıştır. *The Financial Times* (Republic of Turkey, Supplement Nr. 149, February 1937'de), bu olay hakkında, "Atatürk'ün yüksek karakterini, geniş hoşgörürlüğünü, hakikat aşkını ve memleketinin sosyal ve bilimsel bünyesinde meydana getirdiği çok yararlı gelişmenin derin izlerini hiçbir örnek, Ayasofya Camii'nin Bizans eserleri müzesi yapılması kadar kanıtlayamaz" şeklinde yazmıştır. Müze açılışından üç gün sonra da Atatürk onu görmeye gitmiştir.

Türkiye'de din kurumları olan tekkeler, türbeler, zaviyeler kapatılıp içlerindeki değerli eşyalar müzeler için toplattırılırken büyük düşünür ve din adamı Mevlana'nın Konya'daki dergâhı ve türbesini müze olarak açtırtması, Atatürk'ün yüksek karakterine başka bir örnektir.[7]

6 Kemal Çığ, "Topkapı Sarayı Müzesi", *Türkiyemiz* 50. Yıl Özel Sayısı, Aylık Sanat Dergisi, İstanbul, 1972, s.21-29.

7 Mehmet Önder, "Atatürk ve Müzeler", *Türkiyemiz*, s.3.

Çeşitli yerlere dağılmış sanat eserlerinin biraraya toplanması için İstanbul'da açılan Resim ve Heykel Müzesi, Ankara'da Etnografya Müzesi, bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi adını alan Hitit Müzesi[8] hep Atatürk'ün direktifleri ile meydana gelen müzelerdir.

"Tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir, tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam temelli olur. Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, dünyadaki eski uygarlıkları, insanlığın ilk uygarlıklarını doğru tanıyabilmekle mümkündür"[9] diyen Atatürk, arkeolojinin tarih, yurdunun da arkeoloji için bitmez tükenmez bir kaynak olduğunu bildirmiştir. Bu nedenle O, Türk toprakları altında yatan kültür hazinelerinin Türk arkeologları tarafından çıkarılması ve halk tarafından değerlerinin bilinerek korunmaları için çeşitli imkânlar hazırlamıştır.

22 Mart 1931 yılında müze ve eski eserlerini gidip gördüğü Konya şehrinden zamanın başvekili İsmet İnönü'ye çok acele kaydı ile gönderdiği telgraf bunlardan biridir. Bu telgrafta, "Memleketimizin her tarafında eşsiz vesikalar halinde yatmakta olan eski medeniyet eserlerinin ilerde kendi arkeologlarımız tarafından meydana çıkarılıp bilimsel olarak tasnifleri ve korunmaları, ihmale uğramış abidelerin bakımları için daha çok çalışılması ve arkeoloji tahsili için yurtdışına daha fazla talebe gönderilmesi..."[10] yazılmaktadır. Görüldüğü gibi bununla Atatürk, arkeoloji konusunda devletin biran evvel görev almasını istemiştir.

İkinci adım, Atatürk'ün kurucusu ve şeref üyesi olduğu Türk Tarih Kurumu'nun açılması idi. Atatürk, Tarih Kurumu'nun çalışmala-

8 Atatürk Hitit kültürüne verdiği önemi 1931 yılında yayınlanmaya başlanan *Revue Hitite et Asianique* dergisine mali katkıda bulunmak ve Hitit müzesini kurdurmakla göstermiştir.

9 Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım,* Altınok Matbaası, Ankara, 1969, s.51-52. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler,* Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1968.

10 Nurettin Can, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun, Nizamname ve Emirler,* Ankara, 1973, s.84.

rını hızlandırmak için tarihçiler yanında devletin, aydınların, halkın yardımcı olabileceğini düşünmüş, buna göre bir program hazırlamıştır. Bu program özet olarak şöyle idi:

1. Bütün tarihi belgelerin ve eserlerin bulunarak korunması,

2. Açıkta bulunan kültür eserlerinin devlet tarafından korunmaya alınması,

3. Halkın bunlara sahip çıkması için çeşitli kurumlar tarafından popüler yayınlar ve propagandalar yapılması,

4. Memleket içinde ve dışındaki müze ve kütüphanelerde bulunan eserlerin kopyalarının yaptırılması,

5. Belirli şehirlerde, belirli çağ ve kültürlere ait müzelerin açılması,

6. Yabancı bilim adamları ve kurumlarla işbirliği yapılması,

7. Arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ve kazılar yapmak için memleket içinde ve dışındaki mühim buluntu yerlerine uzmanlar gönderilmesi,

8. İmkânlara göre küçük çapta kazılara başlanması,

9. Bütün bunların yapılabilmesi için hükümet otoritelerinin yardımcı olması...[11]

Görüldüğü gibi Atatürk, tarih araştırmalarında arkeolojiyi önemli bir kaynak olarak kabul etmiş, eski eserleri korumada, ortaya çıkarmada Tarih Kurumu'nun yanında devletin, basının ve halkın el ele vermesini amaçlamıştır. O, bununla da yetinmemiş, ölümünden sonra, araştırmaların ve kazıların devam etmesi için bankadaki varlığının önemli bir kısmını Türk Tarih Kurumu'na bırakmıştır.

Üçüncü olarak Atatürk, eğitimsiz arkeoloji olmayacağını bilip Türk gençlerine bu yolu açmıştır. Başvekil İnönü'ye çekilen telgraftan anlaşılacağına göre, başlangıçta arkeoloji tahsili için Türk gençleri yurtdışına gönderilmişti. Ülkenin o günkü şartları içinde bu büyük bir fedakârlıktı. Daha sonra arkeoloji eğitimi İstanbul Üniver-

11 Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden Makaleler, Anılar, İncelemeler,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s.211-212.

sitesi'nde, onu takiben, tarih araştırmalarında her dilde yazılmış belgelerden, her devre ait eserlerden yararlanabilecek uzmanlar yetiştirilmek üzere açılan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yabancı elemanlar tarafından bir bilim dalı olarak başlatıldı. Böylece Atatürk, bir taraftan arkeolojik çalışmaların yapılabilmesi için olanaklar hazırlarken, diğer taraftan bu alanda Türk uzmanların yetişmesi için gerekli eğitimin temelini de atmıştır.

Atatürk, her gittiği yerde –varsa eğer– eski eserleri ve müzeyi görmüştür. Antalya'da Aspendos Tiyatrosu'na gittiğinde, tiyatronun restore edilerek aynı amaçla kullanılmasını istemişti ki, o günün Türkiye'sinde bu olağanüstü bir düşünce idi.

Dünyaca ünlü iki Konsül'ün toplandığı İznik (Nikala) şehri surlarında, daha sonra çıkarılan, dördüncü bir kapının olması gerektiğini; Türklere ait eserlerin restorasyonu konuşulduğunda, asıl şehrin toprak altında olduğunu söyleyerek kazı önermesi, Bergama'da (Pergamon) Almanlar tarafından yapılan kazıya büyük bir heyetle giderek, vaktinin çok kısıtlı olmasına rağmen, bulunan eserleri ve meydana çıkarılan Asklepion'u büyük bir ilgiyle incelemesi, Atatürk'ün eski eserlere ve arkeolojiye verdiği önemin diğer kanıtlarıdır.[12]

Atatürk, bu uğraşılarının ürünlerini, Türk Tarih Kurumu'nun parasal yardımı ile Türk arkeologları Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyir Keşay tarafından 1935-36 yıllarında Alacahüyük ve Ahlatlıbel kazıları ile görmüştür. O günkü şartlara göre, büyük Atatürk'ün deyimi ile küçük çapta olan bu kazılar, zengin buluntuları ile Anadolu, hatta Yakındoğu kültür tarihine son derece önemli belgeler vermiş, yeni ufuklar açmıştır. Atatürk, 1936 yılında Trakya'da da araştırma ve kazı yapılmasını emretmiş, böylece Prof. Arif Müfit Mansel'in başkanlığında yapılan araştırma ve kazılarda da çok değerli eserler meydana çıkmıştır. Atatürk bu kazı yerlerini görmek

12 Wolfgang Radt, Bergama Müzesi'nin Yapılışı, Atatürk Devrinde Türk-Alman İşbirliğine Bir Örnek, IX. Türk Tarih Kurumu Kongresi, c.I, s.397-403. Bedri Yalman, Atatürk'ün Asklepion Ziyareti, *aynı yerde*, s.519-534.

istemişse de işlerinin çokluğu yüzünden ancak Ahlatlıbel'e ve Prof. Von der Osten tarafından kazı yapılan Gavurkâle'ye gidebilmiştir. Fakat diğer yerlere gönderdiği kimselerden geniş bilgiler istemiştir.

1938 yılı sonbaharınla, bir zamanlar Doğu Trakya İmparatorluğu'nun başkenti olan Vize'deki (Bizye) kazıdan çıkan eserlerden bir kısmı, Atatürk'ün isteği üzerine, hasta yatmakta olduğu Dolmabahçe Sarayı'na götürülerek kendisine gösterilmiştir. Onları büyük bir zevk ile inceledikten sonra Atatürk, Arif Müfit Mansel'e, "Kazılara devam ediniz, memleketimizin kültür zenginliklerini daha çok bulacaksınız..." demiştir.[13] Ömrünün son günlerindeki bu olay, onun arkeoloji ve kazılara olan ilgisinin ne kadar büyük olduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, Atatürk'ün, 15 yıllık kısa Cumhurbaşkanlığı süresinde, ülkesini çağdaşlaştırmak için gerçekleştirdiği ve ancak yüzyıllara sığabilecek reformları arasında arkeolojiye de yer vermesi, eski çağ tarihine yeni ufuklar açmıştır. Binlerce yıldan beri bütün kültürlerin gelip geçtiği ve bir açık hava müzesi niteliğinde olan Türkiye topraklarında, hatta denizlerinde bugün, yalnız Türk arkeologlarının yürüttüğü veya yabancı bilim adamlarıyla yaptıkları yığınlarla kazı, sayılamayacak çokluktaki kültür buluntuları, bunları koruyacak hemen her şehirde açılan çağdaş müzeler, bu müzelerdeki eserleri değerlendiren, belgeleri okuyan Türk uzmanları, dünya çapında yayınlar yapan, öğrenciler yetiştiren Türk arkeologları, bu çalışmaların arkasındaki Türk Tarih Kurumu, büyük restorasyonlar, hatta arkeolojiyi bir hobi olarak benimseyen aydınlar bile Atatürk'ün birer eseridir.

Bir devlet başkanı olarak arkeolojiyi bu kadar önemseyip desteklediği için Mustafa Kemal Atatürk'e yalnız biz Türkler değil, bütün dünya arkeologları müteşekkir olmalı, saygı duymalıdır.

Ruhu şad olsun!

13 Ord. Prof. Arif Müfit Mansel, "Trakya Kazıları", *Türkiyemiz*, s.9-13.

ATATÜRK İLE ARKEOLOJİ VE ÇİVİYAZILI BİLİMLERİN BAŞLAMASI

Cumhuriyet'in kurulduğu 29 Ekim 1923 yılı ile 1933 yılı arasındaki 10 yıl içinde Anadolu'nun yüzü inanılması güç bir şekilde değişmişti. O zamana kadar haritalarda bir Türkiye devleti adı yoktu, yalnız Osmanlı Devleti biliniyordu. Koca bir devlet ayağını Batı'nın uyanışına uyduramamış, bu uygarlığın altında ezilip gitmişti. Elde kalan Anadolu toprakları da Sevr Antlaşması gereğince İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar arasında paylaşılmış, Türklere bırakılan yerler de her an ele geçirilmek üzere bekliyordu. Yüce Mustafa Kemal'in büyük önderliği, insanları idare etmekteki yüksek yeteneği, dehası ile Anadolu halkı, etnik ayrılık diye bir şey düşünmeden kadını erkeği, çoluk çocuğu ile var gücünü ortaya dökerek düşmanları ülkeden attı; Cumhuriyet kurularak rahat bir nefes alındı. Ama iş bununla bitmiyordu. Osmanlı'yı yok eden Batı'nın aydınlığına ulaşmamız, hatta onu geçmemiz gerekti. Fakat o kadar geri kalmıştık ki...

Yine Mustafa Kemal'in o inanılmaz ileri görüşlülüğü, atılımcılığı, yapacağı işleri etrafındakilere ve halka açıklayıp kabul ettirme kabiliyeti ile bu on yıl içinde Batı'nın 400 yıl önce başlattığı Rönesans'ı, Sanayi Devrimi'ni, Fransız Devrimi'ni yaptık. Bunlara ek olarak yazımız, kıyafetlerimiz, ölçülerimiz, saatlerimiz, takvimimiz değişti. En önemlisi, kadınlar çarşaftan kurtularak erkeklerle eşit haklara sahip olarak, onlar gibi okuyup çalışabileceklerdi. Ne büyük bir atılımdı!

1923 yılında ülkede din kuralları sürüyordu. Resim, heykel, müzik, dans, tiyatro gibi sanatlar günahtı. Kadınlara eğitim, çalışmak, erkeklerle bir arada bulunmak yasaktı. Bunlar birdenbire tarihe karışıverdi. Kadınlar çarşaftan, peçeden kurtulmuş, eğitim yapma ve çalışma hakkı kazanmıştı. Sanki herkes buna hazır bekliyordu. Birdenbire kızlar okullara koşmaya; çay bahçeleri, sinemalar, tiyatrolar kadınlı erkekli grupları ağırlamaya; balolar, çay toplantıları yapılamaya başlanıverdi.

Ama bunların halkımız arasında iyice yerleşmesi için eğitim gerekliydi. İlk olarak yalnız ileriye dönük bir eğitim yapma amacı ile din eğitimi veren medreseler kaldırıldı, yerine Tanzimat devrinin son zamanlarında açılmaya başlayan ilkokul ve liseler çoğaltılmaya girişildi. Atatürk nereye gitse halkımız okul istiyordu. O günkü koşullar içinde hiç de kolay değildi bu.

Eğitim gibi yazımızın değişmesi de çok önemliydi. Halkımızın yeni yazıya geçmesi hiç de zor olmamıştı. Henüz kanun çıkmadan gazetelerin verdiği harflerle halk yazmaya başlamıştı. Atatürk'ün insanlarımıza bu yazıyı tanıtmak amacıyla çıktığı yurt gezisinde pek çok kimsenin o gelmeden yazıyı öğrenmiş olduğu yaptığı sınavlardan anlaşılıyordu. Gittiği her yerde karatahta getirterek boyacısından, hamalından, kasabına kadar herkese yazıyı yazdırıyor ve yazının nasıl yazılacağını gösteriyordu. 10 gün içinde yazıyı öğrenenleri görünce Atatürk son derece mutlu oluyor, "İnsanlarımız bir ay içinde öğrenebilecek bu yazıyı" diyordu. Gerçekten kanun çıkar çıkmaz kadın erkek yazıyı öğrenmek için kurslara koştular. Yazı ile dilimiz de Türkçeleşmeliydi. Çünkü yazı dilimiz Farsça, Arapça Türkçe karışımı Osmanlıca denen ve halkın anlamadığı bir dildi. Yazımız gibi dilimizin de herkesin anlayacağı gibi olması için büyük bir atılım yapıldı. Bugün yazılanların herkes tarafından anlaşılabilmesini bu devrime borçluyuz.

Yüksekokullar da gerekliydi çağdaşlaşabilmemiz için. Yüksekokul olarak bir İstanbul Üniversitesi vardı, o da çağdaş bir eğitim

vermiyordu. Hem o çağdaşlaşmalı, hem de yeni yüksekokullar açılmalıydı. Fakat bu okullarda eğitim verecek uzmanlar yoktu. Bunları yetiştirmek üzere, daha Cumhuriyet kurulmadan, henüz savaş içinde iken, liselerden başarılı gençler çeşitli dallarda eğitim görmek için Batı üniversitelerine gönderilmeye başlandı. Bunlar arasında müzik ve resim eğitiminin de bulunması o gün için ne büyük bir ileri görüşlülük idi.

Onların yetişip gelmesi uzun zaman alacaktı. 1933 yılında önümüze bir fırsat çıktı. Bu tarihte Alman devletinin başına geçen Hitler rejimi, üniversitelerde kendisi Yahudi olan veya ailelerinde Yahudi bulunan öğretim görevlilerini işlerinden atmaya başladı. İşsiz kalan bu kimseler hemen İsviçre'de bir yardımlaşma derneği kurup, bu dernek aracılığı ile içinde Amerika da olan bütün gidebilecekleri devletlere başvuruyorlar. Hitler korkusu ile hiçbiri onları istemiyor. 1932 yılında ülkemizde açılması düşünülen yüksekokullar için bir program yapmak üzere İsviçre'den Prof. Malche çağrılmıştı. Onun aracılığıyla bu kimseler, daha adını bile duymadıkları ülkemize başvuruyorlar. Bunu öğrenen Atatürk "derhal gelsinler" diyor. 1933 yılında, 10 yıllık bir devlet olarak onlarla yapılan anlaşma çok heyecan vericidir. Milli, Eğitim Bakanı Reşit Galip ile yapılan bu anlaşmada, "Bundan sonra bu şahıslar ister hapiste, ister sokakta olsunlar, artık Türk devletinin memurudurlar. Alman hükümeti onlara engel olmayacaktır. Engel olunduğu takdirde çözümü bulunacaktır" denmektedir ki, bu, 10 yıllık bir devlet için çok önemli bir ifade sayılmaktadır. Bu antlaşma üzerine bu kimseler gelmeye başlıyor. Gerçekten bir yıla varmadan Alman hükümeti durumu anlayarak engellemeye çalışsa da Türk hükümetinin gücü daha üstün çıkıyor. Bu gelen eğitimcilere iyi bir geçim olanağı yanında istedikleri kitaplıklar alındı, laboratuvarlar kuruldu. Derslerini çevirecek çevirmenler verildi. Yalnız onlar da iki yıl içinde Türkçe ders verecek kadar dilimizi öğreneceklerdi. Bu eğitim kadrosuyla hukuk, siyasal bilgiler, ziraat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri kuruluyor,

konservatuvar, bale, opera, tiyatro okulları açılıyor, İstanbul Üniversitesi çağdaşlaştırılıyordu. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin elinde yalnız Anadolu toprakları kalmıştı. Bu topraklarda oturanlar Türkçe konuşan Türklerdi. Osmanlı idaresinde halk "kul" olduğu için "Türk" adı kullanılmamış, hemen hemen unutulmuştu. Cumhuriyet'le, kulluktan çıkıp Türk milleti olduk. Anadolu toprağı yüzyıllardan beri Türk yurdu idi, ama onun tarihini, kendi tarihimizi, kültürümüzü bilmiyorduk. Çünkü bu konularda kitaplar yazılmamıştı. Türklerin asıl anavatanı Orta Asya olduğu, oradan göç ettikleri biliniyordu. Ne zaman göç etmişlerdi, kültürleri, tarihleri nasıldı, dilleri ne kadar eskiye gidiyordu?

Mustafa Kemal Atatürk, eğitim reformu içinde Türk tarihi ve kültürü araştırmalarına özel bir önem vermişti. Onun çocukluğundan beri, savaş yılları içinde de durmadan okuduğunu, özellikle Türk tarihi ve dilleriyle ilgilendiğini kitaplığındaki kitaplardan, onlara koyduğu notlardan öğreniyoruz. Ayrıca daha Cumhuriyet ilan edilmeden 19 Eylül 1923'te İstanbul Üniversitesi tarafından Atatürk'e "Tarih Profesörü" unvanı verilmişti.

Atatürk, Tük tarihine ait yabancıların yazdığı kitaplarda Türkleri aşağılayan, küçülten yazılar okumuştu. Onlar Türkleri barbar, kültürden sanattan haberi olmayan insan toplulukları olarak tanımlıyorlardı.

Hem bunları çürütmek, hem de yeni yetişen gençliğe atalarının Türk ruhunu aşılamak, onlara eski kültürlerini, tarihlerini, sanatlarını öğretmek için bu konuda büyük bir araştırma, çalışma yapılmalıydı. Bu araştırmayı yapmak için kaynaklar, o kaynaklardan yararlanabilecek uzmanlar gerekti. Daha 1920'de ilk Millet Meclisi açılışında 20 kişilik Milli Eğitim kadrosunda 2 kişiden oluşan, eski eserleri toplayıp korumaya alacak bir müdürlük koydurmuştu Atatürk. Bu müdürlüğün görevi, tarihsel araştırmalara yarayacak bütün belgeleri kütüphanelerde, arşivlerde, müzelerde toplamak, yeni müzeler açıp, bulunan eserleri müzelerde gösterime sunmaktı. He-

nüz düşman ayağı altında ve onun ülkeden nasıl atılacağı bilinmeyen bir durumda bunun düşünülmesi gerçekten çok önemli bir adımdı.

Atatürk, araştırmalarda müzelerin eski eserleri korumada ve halka tanıtmada birer barınak, bilim için değerli kaynaklar olduğunu bilmiş ve çeşitli müzelerin açılmasında önder olmuştu. O zaman müze olarak Asar-ı Atika Müzesi adı altında İstanbul Arkeoloji Müzeleri vardı. Bu müzeye, kurucusu Osman Hamdi Bey'in 1883 yılında yaptırdığı nizamnameden sonra, Osmanlı topraklarında yapılan kazılardan çıkan eserlerin yarısı gelmeye başlamıştı. Diğer yarısı kazı yapan kurumlara veriliyordu. O zaman bunu bile koparmak önemliydi. Çünkü daha önce bulunan eserler, kazıları yabancılar yaptığı için, hep dışarıya götürülüyordu. İlk Osman Hamdi Bey'in Sayda'da yaptığı kazılardan bulduğu lahitlerle dolmaya başlayan bu müze, kısa zamanda büyüyüvermişti. Bunun dışında İzmir'de küçük bir müze ile bazı yerlerde bulunan eserlerin konduğu depolar vardı. Cumhuriyet'in kuruluşundan altı ay sonra Atatürk, Topkapı Sarayı'nı müze yaptırdı ve İstanbul'a her gittiğinde oraya uğramadan dönmedi. Bu olay ve buradaki Padişah portrelerini hemen bir salona astırması, henüz yıkılan bir saltanatın başlarını bu şekilde değerlendirmesi, onun ne kadar büyük ve tarihe saygılı olduğunu gösterir. Ayasofya Camii'ni tamir ve restore ettirip etrafındaki pis görünen dükkânları yıktırtarak temizlettirdikten sonra müze haline getirtiyor. Zamanın Papa'sı Atatürk'e Ayasofya Camii'nin yeniden kilise olması isteğini bildirince, Atatürk de ona, Bizans ve Türk sanatını kapsayan bu binanın ancak müze olabileceğini bildiriyor. Ayasofya'nın müze oluşu dünyada büyük yankı yapmıştı. *Financial Times* (Republic of Turkey, Supplement Nr.149, February, 1937) bu olayı şöyle değerlendiriyor: "Atatürk'ün yüksek karakterini, geniş hoşgörüsünü, hakikat aşkını ve ülkesinin sosyal ve bilimsel bünyesinde meydana getirdiği çok yararlı gelişmenin derin izlerini, hiçbir örnek Ayasofya Camii'nin Bizans Eserleri Müzesi

yapılması kadar kanıtlayamaz." Müze açıldıktan üç gün sonra da Atatürk orayı ziyaret etmiştir.

Din kurumları olan tekkeler, zaviyeler ve türbeler kapatılıp içlerindeki değerli eşyalar müzelere götürülürken, büyük düşünür ve din adam Mevlana'nın Konya'daki dergâhı ve türbesini müze olarak açtırtması da Atatürk'ün yüksek karakterine başka bir örnektir. İleride birer tarih belgesi olacak günlük kullanılan eşyaların toplandığı Ankara Etnografya Müzesi, resim ve heykel sanatçılarının orada burada saklanmış eserlerini bir araya getiren İstanbul'da Resim Heykel Müzesi, bugün Anadolu Uygarlıkları Müzesi adı altında olan Hitit Müzesi hep Atatürk'ün öngörüsü ile açılan müzelerdir. O, ülkenin çeşitli yerlerinde bulunan ve kazılardan çıkan eserlerin korunması için bölge müzelerinin açılmasını, tarihsel eserlerle halkımızın, aydınların, gazetecilerin ilgilenmesini, gerektiğinde desteklenmesini istiyordu. Bu arada camilerde, tekkelerde dağınık bir halde olan kitaplar da bir araya getiriliyor ve böylece elde olan araştırma belgeleri değerlendiriliyor, koruma altına alınıyordu.

Atatürk, Anadolu toprağının ne kadar eski kültürleri barındırdığını bilmiş ve bunların meydana çıkarılması için kendi arkeologlarımıza gerek olduğunu anlayarak, 1931 yılında gittiği Konya'dan, zamanın Başvekili İsmet İnönü'ye arkeolog yetiştirilmesi için Avrupa'ya öğrenci göndermesini telgrafla bildirmişti. Atatürk'ün arkeolojiye verdiği önemi, "Tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir. Tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam ve temelli olur. Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, dünyadaki eski uygarlıkları, insanlığın ilk uygarlıklarını tanıyabilmekle mümkün olur" diyen sözlerinden anlıyoruz. 1935-36 yıllarında Atatürk'ün önerileri, Tarih Kurumu'nun desteği ve Arkeolog Remzi Arık ile Hamit Zübeyir Koşay tarafından küçük, fakat tarih bakımından çok önemli buluntular veren Boğazköy yakınındaki Alaca Hüyük ve Ankara yakınındaki Ahlatlıbel kazıları yapıldı. Ahlatlıbel kazısını Atatürk hemen gidip izliyor. O gün bir şey

bulunmuyor. Atatürk'ün, ertesi gün giderek, "Burayı açın!" dediği yerden önemli buluntular çıkıyor. Onda çok derin ve geniş bir öngörü vardı.

Türk tarihi ve kültürünü araştırmak için ülkemizde bulunan kaynaklar hazırlanmıştı. Ama bunlar yeterli miydi? Türklerin anayurdu Orta Asya deniyordu. Oralardan bilgi verecek kaynaklar da gerekliydi. Bu kaynaklardan Türklerin tarih boyunca ilişki kurduğu milletler de bulunmalıydı. Çin, Hint, İran, Arap, Rus Macar, Latin ve Yunan milletleriyle Türkler devamlı olarak ilişkide bulunmuşlardı.

Bunlardan başka Çorum yakınındaki Boğazköy'de, bundan 3500 yıl önce 500 yıl süren bir Hitit İmparatorluğu'nun başkentliğini yapmış olan Hattuşa'da 1906-1912 yılların yapılan kazılarda Hititlerin tarihini ve kültürünü açıklayan binlerce çiviyazılı belge bulunmuş, yazıları çözülmüştü ve yeniden Almanlar tarafından kazılar başlamıştı, ama ülkemizde bu belgeleri okuyan yoktu. Acaba bunlarda Türkler hakkında bir bilgi var mıydı? Atatürk Hititlerle çok ilgilenmiş, 1931'de Fransa'da ilk çıkmaya başlayan *Revue Hitit Asianique* dergisini desteklemiştir.

Atatürk'ün okuduğu Fransızca bir kitapta Sumerlilerin Orta Asya'dan geldiği, dillerinin Türk diline benzediği yazılıydı. Atatürk bu cümlenin yanına kocaman bir "önemli" yazmıştı. Gerçekten bu kadar eski bir millet Türk olabilir miydi? Onlara ait binlerce belgenin İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde olduğunu da öğrenmişti Atatürk. Ama o belgeleri de okuyacak bilim insanımız yoktu ülkemizde.

İşte bütün bu milletlerin yazısını okuyacak, dilini bilecek uzmanlarımız, bu uzmanlarımızı yetiştirecek bir fakülte gerekti. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tam bunu karşılayacak şekilde Almanya'dan gelen profesörlerle kadrolandırıldı. Yukarıda Türklerle ilişkisi olan milletlerin dillerine ait bölümler ile Hititoloji, Sumeroloji, arkeoloji, antropoloji, genel tarih ve coğrafya bölümleri açıldı. Bu konularda Batı kaynaklarından yaralanmayı sağlamak için de Almanca, İngilizce, Fransızca dillerinin eğitimi de yapılacaktı burada.

Bu fakültede yetişecek uzmanların çalışması için projeler üretecek, bu projeler için parasal destek sağlayacak kurumların gerekliliğini düşünen Atatürk, daha önce dil ve tarih kurumlarını açtırmıştı. Onların, gelecek hükümetlerin ideolojisine göre hareket etmelerini önlemek içim sermayelerini kendi cebinden vermişti. (Ne yazık ki, bu güzel düşünceyi, 1980'deki Kurucu Meclis hiçe sayarak onları devlete bağladı.) Böylece O, Türk tarihi, dili ve kültürünün araştırılmasını sağlayacak bir paket program yapmıştı. Bu, Türklükle, tarihsel bir araştırma ile ilgili çok geniş ve derin bir düşüncenin ürünü idi.

Gençlerimiz bu açılan eğitim kapılarının değerini bilerek buralara girmek için koştular ve hocalarına, "böyle çalışkan öğrenci görmedik" dedirtecek kadar ellerinden gelen çalışmayı yaptılar.

1940 yılından itibaren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ilk ürünlerini vermeye başladı. Dört yıllık eğitimi bitirenlerden bir kısmı fakültede kalarak eğitimlerini sürdürdü ve profesörlüğe yükselerek bir taraftan bilimsel çalışmalarıyla seslerini dünyaya duyururken, diğer taraftan kendi alanlarında yeni nesiller yetiştirdiler. Bir kısmı müzelere atandı, bir kısmı öğretmen oldu.

Burada yetişen arkeologlarımızın yaptıkları kazılarda, binlerce yıl önceye varan yerleşim alanları, Hititlere, Asurlara ait yazılı belgeler bulundu. Dilcilerimiz bunlar üzerinde çalışarak, Avrupa'da karanlık bir çağ yaşanırken Anadolu'nun krallıklar, prensliklerle dolu olduğunu, bunlar arasındaki siyasal, sosyal, ekonomik bağları ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Müzeler için tarihçi, arkeolog ve dilci olarak ilk uzmanları da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi verdi. Onlar da yeni müzeler açarak, bulunan eserleri değerlendirerek, yayınlar yaparak, yerlerine yeni elemanlar yetiştirerek açılan yolda yürümektedirler. Arkeologlarımız açılan üniversitelerde arkeoloji kürsüleri kurarak bu bilimin bütün ülkede yayılmasını sağladılar.

Orta Asya Türk topraklarının yolları açılınca, arkeologlarımız oralara gidip kazı yapmaya, binlerce kilometrelik yollardan geçerek ve binlerce metrelik dağlara tırmanarak Türklerin kayalar üzerine çizdikleri resimlerinin ve yazılarının fotoğraflarını almayı başardılar. Aynı kaya resimlerinin Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya kadar olan yerlerde bulunması ile Türklerin Anadolu'ya binlerce yıl önce geldiğini kanıtladılar. Ayrıca Batı'nın Runik yazı olarak tanımladığı ve aslının hangi millete ait olduğunu saptayamadığı Orhun Kitabeleri'ndeki yazının Türkler tarafından icat edildiğini kanıtlayan ve binlerce yıl önceye tarihlenen kayalar üzerindeki örneklerini getirdiler bize. Bu çalışmalarda Çince ve Rusça bilmenin ne denli yararı olduğu anlaşıldı ve Atatürk'ün ne kadar ileri görüşlü olduğu bir daha ortaya çıktı.

Fakülte kurulduğunda arkeolojiden, Hititlerden, Sumerlilerden hiç bilgimiz yokken, bugün bu milletler hakkında halkımız bile oldukça bilgilendi. Son zamanlarda Türkiye'de ve Türk devletlerinde Sumer Türk kültürü ve dili üzerinde bir hayli çalışma yapıldı ve yapılıyor. Son olarak yayımlanan *Sumerlilerde Tufan, Tufan'da Türkler*[1] adlı kitap ile ilk kez *Tevrat* yoluyla dünyaya yayılan Tufan olayının, DÖ 12-10 bin yıllarında Orta Asya'da Buzul Çağı'nın sonlarına doğru olan büyük taşkınlıklardan kaynaklandığı, Sumerlilerin arkeolojik buluntular, efsaneler, destanlar, yer adları, gelenekler ve dil bakımından Türklerle olan bağlantısı gösterilerek, Atatürk'ün Fransızca kitapta Sumerliler hakkında okuduğu varsayımın gerçek olduğu ortaya konuyor.

Bu kısa yazıdan anlaşılacağı gibi, bugüne kadar yapılan çalışmalar, Atatürk'ün bu Fakülte'yi kurmaktaki amacı yolunda başarı ile sürmektedir.

1 Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerlilerde Tufan, Tufan'da Türkler*, Kaynak Yayınları, 5. basım, İstanbul, Ekim 2009.

ATATÜRK VE ÇİVİYAZILI BELGELER*

Ulu Ata'mız, savaş yılları boyunca tasarladığı, ülkemizi çağdaşlaştırmak için gerekli reformlarını, Cumhuriyet ilan edilir edilmez uygulamaya başlamıştı. Ata'mıza göre, bir milletin kalkınmasında eğitim ön planda geliyordu. Buna birinci adım olarak din eğitimi yapan okullar yerine tek program içinde çağdaş eğitim yapacak ilkokullar ve liseler açılmıştı. Üniversite olarak yalnız İstanbul Üniversitesi vardı. Fakat orası da günün koşullarına göre eğitim vermiyordu. Orada esaslı bir değişiklik yapılması ve ayrıca çeşitli dallarda yeni yüksekokullar açılması gerekti. Fakat açılacak okullarda eğitim yaptıracak elemanlarımız, bilim adamlarımız da yoktu. Bunun için 1923 yılından itibaren çeşitli dallarda uzman yetiştirilmek üzere Batı ülkelerine gençlerimiz gönderilmeye başlandı. Bu okullarda yapılacak eğitimler için programlar hazırlanması gerekti. Bunlar için danışmanlık yapmak üzere 1932'de, İsviçre'de profesör ve parlamento üyesi olan Albrech Malche davet edildi. Bu arada ülkemiz için son derece yararlı olacak bir fırsat çıktı. 1933 yılında Almanya'da Nazi hükümeti, Yahudi asıllı olan veya ailelerinde Yahudi bulunan profesörleri, eğitimcileri görevlerinden uzaklaştırmaya başladı. Bunlardan kaçan bazıları İsviçre'de bir yardımlaşma derneği kurarak işlerinden atılan bu şahıslara görev bulabilmek için çeşitli ülkelere başvurdular. Amerika, İngiltere dahil bütün ülkelerin siyaset adamları –Hitler'den korkarak– onları kabul etmedi. O sıra-

* Ortadoğu Üniversitesi, 5 Haziran 1995.

da Türkiye'de bulunan Prof. Malche yoluyla hükümetimize başvurdular. Atatürk, inanılmaz bir uzak görüşlülükle bunun ülkemiz için ne büyük bir şans olduğunu kavrayarak, hiç korkmadan, onların ülkemize gelmesini kabul etti (6.3.1933).

Çünkü, Batı'nın çağdaş görgüsü ve bilgisi ile yetişmiş bu kimselerin düzeyinde eleman yetiştirmek kısa süre içinde olanaksızdı. Türkiye'ye geleceklerle ilgili o zamanın Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından yapılan anlaşma çok ilginçtir. Anlaşmada, "Bütün mesleklerden kabul edilen kimseler Almanya'da ister serbest, ister cezaevinde olsun, bundan sonra onlar Türk hükümetinin memuru olarak koruma altına alınmışlardır. Alman hükümeti bize zorluk çıkarmayacaktır, çıkarırlarsa ne yapacağımızı biliriz" şeklinde yazılmış olması, 10 yıllık bir Cumhuriyet olan ve hâlâ bizi paylaşamadıkları için çökmemizi bekleyen düşmanlarımıza karşı bunu söyleyebilmek, ancak Atatürk'ün cesareti ve ileri görüşlülüğü ile olmuştur. Hakikaten bu hususta Alman hükümetinin çıkardığı birçok zorluğun çözülmesi bunu kanıtlamıştır.

Bu anlaşmadan sonra memleketimize Almanya, Avusturya, Çekoslovakya'dan gelmeye başlayan profesörler, eğitimciler, sanatçılar, teknik elemanlar, yeni açılan fakülte ve yüksekokullara yerleştirilmişlerdir. Onlar bilgileriyle olduğu gibi kitaplarıyla, hatta bazılarının önerdiği gibi özel kütüphaneler satın alınarak geldiler. Onlara bol para, rahat ve huzur içinde çalışma ortamı sağlandı. Yüklenen Osmanlı Devleti borçları, büyük savaşlardan çıkmış yanmış yakılmış şehirler, en az yüzde 95'i bilgisiz, görgüsüz halkı ile hiç yoktan var olmaya çalışan bir ülke için bunlar büyük bir fedakârlıktı. Fakat yapılanın buna değeceğini anlamıştı Atatürk. Kısa süre içinde onlar değerinde eleman yetiştirmek imkânsızdı. Vatanlarındaki ölüm tehlikesinden kurtulan bu kimseler, ellerinden geldiğince gençlerimizi en iyi şekilde yetiştirmeye çalışmış ve özen göstermişlerdir. O zamanın gençleri de ellerine geçen bu olanakları gereğince değerlendirerek kısa zamanda ülkemizdeki çağdaş eğitim te-

mellerinin atılmasını sağlamışlardır. O zaman tiyatro, bale, güzel sanatlar, konservatuvar gibi sanatla ilgili yüksek eğitim başlatılmasaydı, 70 yıl sonraki devlet adamlarımızın sanata karşı konuşmalarına göre, bir daha bunları kimse başlatamayacaktı. Ata'mıza ne kadar teşekkür etsek azdır.

Atatürk, kültür reformunda Türk tarihi, dili ve kültürü araştırmalarını ön plana almıştı. Bütün savaş yıllarında onun durmadan okuduğunu, özellikle Türk tarihi ve diliyle ilgilendiğini, kitaplığında bulunan kitaplar ve onların üzerlerindeki notlardan öğreniyoruz. Bunlara dayanarak Cumhuriyet'in ilanından sonra, İstanbul Üniversitesi Atatürk'e fahri profesörlük unvanı verdi.

Osmanlı Devleti zamanında Türk tarihi ile ilgili araştırmalar yoktu. Atatürk'ün okuduğu Batı'da yazılmış bazı kitaplarda Türkleri küçük düşürücü sözler vardı. Bir taraftan bunları çürütmek, diğer taraftan yeni Türk gençliğine, atalarının ve bugün üstünde yaşadıkları toprağın uzun tarihini ve kültürünü araştırma imkânını sağlayarak Türk ruhunu canlandırmak gerekiyordu. Fakat bu araştırmalar için kaynak lazımdı. Bu kaynaklar Türklerle ilişkileri olan veya olması muhtemel bulunan milletlerin dillerinde yazılmış kitaplar ve belgelerdi. Ayrıca kendi ülkemizin kütüphane ve arşivlerinde, müze ve depolarda kaynaklık edecek malzeme bulunuyordu. Fakat onlardan yararlanabilmek için uzmanlar yetişmeli idi.

Türklerin, Orta Asya'daki iklim değişiklikleri yüzünden vatanlarını bırakarak çeşitli yönlere göç ettikleri biliniyordu. Bu göçler ne zaman başlamıştı? Göç yolları nerelere kadar uzamıştı? Bunlardan bir kolu Anadolu'ya gelen Hititliler veya onlardan önceki halk, bir kolu da Mezopotamya'ya gitmiş Sumerliler olabilir miydi?

Atatürk'ün okuduğu kitaplardan bazılarında, Sumerlilerin kuzeydoğudan göç etmiş olabilecekleri, Sumercenin Türkçeye benzediği ve Sumercenin bütün dillerin başlangıcı olabileceği yazıyordu.

İşte bütün bu problemleri araştıracak uzmanlar yetiştirmek ve onlara yardımcı olmak üzere 1931-32 yıllarında Türk Tarih ve Dil

Kurumları, 1935 yılı sonunda da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldı. Artık bu Fakülte ile Türk tarihi araştırmaları için en eski çağlardan itibaren kendi kaynaklarımız yanında Sumer, Akad, Hitit, Çin Hint, İran, Arap, Rus, Macar, Latin ve Yunan dillerinde yazılmış kaynaklardan, ayrıca İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yazılmış Türklerle ilgili araştırmalardan yararlanılacak, diğer taraftan arkeoloji, antropoloji, tarih ve coğrafya bilimleri de bunlara yardımcı olacaktı. Tarih ve dil kurumları da bu araştırmalar için programlar yapıp parasal yardım sağlayacak ve bunların yayımlarını üstlenecekti. Bu kaynaklardan en eskisi Sumer dilinde olanlardı... Bunlardan on binlercesi 70 yıldan beri el sürülmeden İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunuyordu.

Atatürk'ün Sumerlilere, dillerinin dilimize benzemesi dolayısıyla özel bir ilgisi vardı. Bunu, bütün dünyada Asuroloji olarak adlandırılan şubeye, "Bırakın şu Samileri, bölümün adı Sumeroloji olacaktır" demekle kanıtlamıştır. Hititlere olan ilgisini de 1931 yılında Fransa'da yayımlanmaya başlanan *Revue Hittite et Asianique* dergisini himayesine almakla göstermiştir. Ayrıca, bu milletlerin adlarını çeşitli kurumlara koydurarak halkımızın onları öğrenmesini istemişti.

Atatürk kurmaya karar verdiği bu Fakülte'de eğitim yaptıracak eleman yetiştirmek üzere Afet İnan, Sedat Alp, Ekrem Akurgal, Mebrure Tosun, Halil İnalcık gibi birçok genci Avrupa'ya gönderir. Fakat onlar daha eğitimlerini tamamlayamadan Atatürk'ün Almanya'dan kurtardığı değerli profesörler gelmeye başlar. 1935 yılı Aralık ayında Sumeroloji profesörü B. Landsberger, iki ay sonra da Hititoloji için H.G. Güterbock gelir. Tam o sırada 10 yıl önce kaybettiğim arkadaşım Hatice Kızılyay ile öğretmenliğimizi bırakıp yükseköğitim yapmak üzere Fakülte'ye başvurmuştuk. Bize, derslerin başladığı, ancak hocası yeni gelen Hititoloji şubesine girebileceğimiz söylendi. Sumeroloji, arkeoloji ve Almancayı yardımcı ders olarak alacaktık. Biz Fakülte'ye kabul edildiğimiz için büyük bir sevinç, fakat alacağımız derslerin ilk olarak duyduğumuz isimlerin-

den dolayı derin bir şaşkınlık içindeydik. İlk Hititoloji dersine girdik. Karşımızda gencecik gri saçlı bir profesör gördük. O bir taraftan hiç görmediğimiz çiviyazısı işaretlerini tahtaya yazıyor, bir taraftan da Almanca söylüyor, birisi de Türkçeye çevirisini yapıyordu. Biz de yarı anlar yarı anlamaz not tutuyorduk. Diğer dersler de aynı idi. Almanca bilmiyorduk, bir tek Türkçe kitabımız yoktu. Bütün bunlara rağmen gerek hocalarımızın, gerek bizim sabır ve gayretimizle 1940 yılında Fakülte'yi bitirdik. O günlerde Prof. Fuat Köprülü, Şemsettin Günaltay gibi Türk hocaları ve yabancı hocalar, meslekleri boyunca böyle çalışkan, gayretli ve ilgili öğrenci görmediklerini söylediler. Hocalarımız, arkadaşım Hatice Kızılyay ile birlikte bizi Fakülte'de asistan olarak bıraktırmak istedilerse de ailevi nedenlerden dolayı kabul etmedik. Onlar da bizi İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne tayin ettirdiler. Fakültede kalıp bir akademik unvan alamadığımıza üzüleceğimiz yerde, müzede yürüttüğümüz huzurlu ve verimli çalışmalarla görevimizin sonuna kadar mutlu olmuşuzdur.

Müzeye ilk geldiğimizde, Fakülte'de edindiğimiz birçok bilgiye karşılık, nasıl çalışacağımızı bilmiyorduk. 1937 yılında tabletler üzerinde çalışmak için müzeye atanan yine Yahudi asıllı Dr. Kraus'un rehberliğinde 1948 yılına kadar birlikte çalıştık. Hocamız H.G. Güterbock'tan tabletlerin kopya tekniğini öğrendik. Gerek onlarla, gerek araştırma yapmak için gelen yabancı bilim adamlarıyla birlikte çalışarak çeşitli konular üzerinde bilgi edinme ve tarihe kaynak olacak yayınlar yapma olanağını bulduk. Müzede, bu yüzyılın başına kadar 10'u Irak'tan 2'si Anadolu'dan olmak üzere 12 kazı yerinden gelmiş 75 bine yakın çiviyazısı ile yazılmış tablet, sandıklar ve dolapların içinde kazıdan getirildikleri gibi duruyordu. Bunlar, 2500 yıl süresince çeşitli konular ve dillerde yazılmış belgelerdi. Onları konserve ettiriyor, devirlerine, konularına, tarihlerine göre ayırıyor, numaralıyor, özel yaptırılmış kutu ve dolaplara yerleştiriyorduk. Böylece emekli olduğum 1972 yılına kadar hede-

fimiz olan bütün tabletlerin tasnifi bitmiş, numaralanmış, büyük bir kısmının konservasyonları, envanterleri yapılmış, 3000 tablet de yayımlanmış oldu. Gelen bilim adamları bize, "Bir abide yaptınız, bu şekilde bir müze dünyada tek!" diyorlardı. 1962 yılında İstanbul Üniversitesi'nden Fatma Yıldız, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden Veysel Donbaz yanımıza asistan olarak atandılar; Fatma Yıldız'a Sumer iktisadi belgeleri üzerinde, Veysel Donbaz'a da Akad dilinde yazılmış, özellikle Kültepe Tabletleri üzerinde çalışmaları önerildi. Koyduğumuz sistem üzerine konservasyon ve envanter işlerine devam ettiler. Gelen yabancılarla çalışarak yayınlar yaptılar ve yapıyorlar. Bugün ikisi de dünya çapında uzman oldu.

Arşivde yapılan işleri kısaca anlattıktan sonra ayrıca belgelerin kapsamı hakkında kısa bir bilgi vermek istiyorum. Arşivdeki belgeler üç dilde ve çiviyazısı ile yazılmıştır. Bu dillerden ilki Ural-Altay dil grubundan Sumerce, ikincisi Sami dil grubundan Akad dili, Hindo Avrupa dil gurubundan Hititçedir.

Çiviyazısını bundan en az 5 bin yıl önce Sumerliler icat etmiştir. Yazı, önceleri resim yazısı olarak taşlar üzerine yazılmış, daha sonraları Dicle ve Fırat nehirlerinin getirdiği bol kil kullanılmış. Yazılar yüzyıllar boyu geliştirilerek çiviyazısı dediğimiz şekle dönüşmüş ve böylece her istenileni yazacak hale getirilmiştir. Bu yazıyı Sumerlilerdan Akadlar alarak kendi dillerini yazmışlar ve İsa'nın doğumuna kadar sürdürmüşler. Bu arada Anadolu'da Hititliler, Urartular, Hurriler almışlar... Suriye'de Ugaritler, daha sonra gelen Persler de bundan harf yazısı geliştirerek yararlanmışlardır.

Yazı malzemesi olarak kile –yazılacak konuya göre– çeşitli şekiller verilmiş, üzerlerine yazı yazıldıktan sonra güneşte veya fırınlarda kurutulmuştur. Tablet dediklerimiz bir pul büyüklüğünden 25x30 cm. büyüklüğüne kadar değişen dört köşe levhalardır. Prizma, silindir, mercek ve çivi şeklinde olanlar vardır. Bunlardan başka taş, kurşun, fildişi, altın, gümüş varaklar üzerine de bu yazı yazılmıştır. Bunların konularına gelince: Büyük bir kırtasiyecilik var-

mış Sumerlilerde. Bu yüzden bütün devlet ve mabetlerin giderleri, yapılan işler, bu işlerde çalıştırılan işçiler, onlara verilen tayınlar günlük, haftalık, aylık hatta senelik listeler halinde yazılmış. Alınan verilen her nesne için biri verene, biri alana olmak üzere iki makbuz yazılmış ve bunlar arşivlerde saklanmış. Alım satım, kira, borç alıp verme, miras taksimi, evlenme-boşanmalara ait mukaveleler... O çağlarda her hukuki işlemin bir mukavele ile kanıtlanması zorunlu idi. Tarihte ilk kanun kitabı, ilk mahkeme kararları, ilk evlenme mukavelesi, ilk devletlerarası antlaşma İstanbul Arşivi'nde bulunmaktadır. Birçok resmi ve özel şahsın yazdığı mektuplar arasında, Mısır Kraliçesi'nin Hitit Kralı'ndan koca istemesini, kaçakçılık olaylarını, aile kavgalarını içeren, sevgiliye, anneye yazılan mektuplar başta gelmektedir. Bundan 4000 yıl önce okullarda öğrenciler tarafından yazılmış, öğretmenler tarafından hazırlanmış matematik, geometri, tarih, coğrafya, tabiat, dil bilgisi, hukuk öğrenimine ait bugünkü bilgilerimizin temelini oluşturan binlerce tablet bulunmaktadır. Hekimliğe, astronomiye, astroloji ve büyülere ait yazılar, iki üç dilde sözlükler değerli belgelerdir.

Arşivdeki belgelerin büyük bir kısmı Sumer dilinde yazılmıştır. Bunlar arasında en önemlileri de, izleri zamanımıza kadar ulaşan Sumer edebiyatını içeren tabletlerdir. Bunlar dünya müzelerine dağılmış bulunan Sumer edebi tabletlerinin üçte birini oluştururlar. Bu edebiyat Tanrıları, kralları, mabetleri öven ilahiler, kahramanların serüvenlerini bildiren destanlar, Tanrılarla ilgili efsaneler, düşmanlar tarafından yakılıp yıkılan şehirler için yazılan ağıtlar, ölen sevgililer için yazılan mersiyeler, okul yaşantısı ile ilgili öyküler, hayvan masalları, aşk şarkıları, atasözleri ve deyimlerden oluşmaktadır. Bu konuların büyük bir kısmının açığa çıkması, İstanbul Arşivi'nde yapılan yayınlarla olmuştur. Bu edebiyatın etkileri Ortadoğu milletlerinin edebiyatında, dinlerinde, din kitaplarında ve halk inançlarında bulunmaktadır.

Sumer dini çoktanrılı bir dindi. Yaratıcı ve koruyucu Tanrılar vardı. Bu Tanrılar insan gibi, fakat insanüstü güçlere sahip ve ölümsüzdüler. Onların da insanlar gibi eşleri ve çocuklarından oluşan aileleri vardı. Bu aileler bir baş Tanrı altında toplanmışlardı. Tanrılar da insanlar gibi sever, üzülür, kızar, kıskanır, kavga eder, hastalanır, hatta kötülük bile yapardı. Sumerliler bu Tanrılar dünyası ile ilgili pek çok hikâye geliştirmiş, şiirler yazmış, ilahiler bestelemiş, törenler düzenlemişler. Bu törenler genellikle "Tanrı Evi" adı verdikleri mabetlerde yapılıyordu. Buralarda törenleri düzenleyen, çalgılar çalan, şarkılar söyleyen birçok rahip ve rahibe vardı. Rahibelerin bir görevi de genel kadınlık yapmaktı. Mabette seks doğaldı. Yalnız bu rahibelerin diğer kadınlardan ayrılmaları için başlarını örtmeleri gerekti. İÖ 1500 yıllarında bir Asur kralı, yaptığı kanunla, yasal seks yaptıkları düşüncesiyle olsa gerek, evli ve dul kadınların da başlarını örttürmüş, buna karşın kızların, kölelerin, sokak fahişelerinin örtünmesini yasaklamış. Örtünürlerse ceza var. Bu gelenek Yahudilere geçmiş. Kadınlar evlenince saçlarını tıraş ettirip bir örtü veya bir perukla kapamışlar. Bu İslamiyete erkekten kaçma şeklinde sokulmuş. *Kur'an*'da bu zorunlu olarak gösterilmiyor. Hele çocuk yapma çağı geçmiş kadınların örtünmesine gerek olmadığı yazılı. Örtünene cennet, örtünmeyene cehennem de yok! Hatta, "En iyi örtünme imandır" deniyor.

Sumer efsanelerinden *Tevrat* ve *Kur'an*'a giren bir hayli konu var. Evrenin ve insanın yaratılışı, Havva'nın Âdem'in kaburgasından olması, Habil Kâin hikâyesi, Eyüp Peygamber sabrı, Tufan efsanesi gibi. Ayrıca *Tevrat*'ta atasözleri, Mezmurlar ve Süleyman'ın Neşideler Neşidesi bölümleri Sumer edebiyatından gelen izlerdir. Yaratılış'ta, her üç dinde evvela büyük bir deniz, ondan bir dağ çıkıyor, ikiye bölünüyor, üstü gök, altı yer oluyor. İnsan çamurdan yaratılıyor. *Tevrat*'ta kadının yaratılması iki türlü oluyor: Birinde, yaratılışın altıncı gününde kadın erkek beraber yaratılıyor; başka bir bölümde kadının Âdem'in kaburgasından yaratıldığı yazılıyor.

Bu da hikâyenin iki ayrı kaynaktan alındığını gösteriyor. *Kur'an*'da kadının kaburgadan yaratıldığı yazılmıyor.

Sumer'de bu hikâye kısaca şöyle: Yer Tanrıçası, Tanrılar bahçesinde 8 çeşit bitki yetiştiriyor. Bilgelik Tanrısı, veziri vasıtasıyla bu bitkilerin hepsinden tadıyor. Yer Tanrıçası, yasak olan bu bitkileri tattığı için, Tanrı'ya çok kızıyor ve onu ölümle lanetleyerek yok oluyor. Bunun üzerine Bilgelik Tanrısı çok hastalanıyor. Büyük uğraşılardan sonra Yer Tanrıçası bulup getiriliyor. Tanrı'nın yediği 8 bitkiye karşı 8 organı hastalanmış. Tanrıların yalvarması sonucu Tanrıça her organı iyi etmek için bir Tanrı veya Tanrıça yaratıyor. Bunlardan beşi Tanrıça. Son yaratılan Tanrı'nın kaburgasını iyi edecek bir Tanrıça'dır. Adı "Kaburganın hanımı" anlamına gelen "Ninti"dir. Burada "nin" hanım, "ti" kaburgadır. Ti'nin diğer bir anlamı da yaşamdır. Eğer kelimeyi böyle çevirirsek Tanrıça'nın adı "Yaşamın hanımı" olur. Bu hikâye *Tevrat*'a geçerken, kaburgadan yaratılan kadına "Kaburganın hanımı" yerine "Hayatın hanımı" anlamına gelen "Havva" adı verilmiştir. *Kur'an*'da ne kadının kaburgadan yaratıldığı ne de Havva'nın adı var. Onların çocukları Habil çoban, Kâin çiftçi. Her ikisi ürünlerinden Allah'a takdim ediyorlar. Allah Habil'in getirdiklerini kabul ediyor. Buna kızan Kâin kardeşini öldürüyor. Sumer'de bunu uyan iki hikâye var. Birisinde, çoban ve çiftçi Tanrıları Aşk Tanrıçası'na âşık oluyor. İkisi tartışıyor, sonunda çoban Tanrısı Tanrıça ile evleniyor. Diğer Tanrı da bunu doğal kabul ediyor.

İkinci hikâye yaz kış tartışması. Baştanrı Enlil'e kış kendi ürünleri olan hayvan, süt, yağ getiriyor, yazın da ağaçlar, bitkiler, değerli taşlar sunuyor. Tanrı kışın getirdiklerini alıyor, yazın da buna razı oluyor. *Tevrat*'taki gibi biri ötekini öldürmüyor. *Kur'an*'da bu çocukların adı yok. *Tevrat*'ta Eyüp Peygamber'in sabrını anlatan 1040 satırlık bir şiir var. Bu da Sumerlilerin adını vermedikleri; fakat hastalığa yakalanması, arkadaşları tarafından dışlanmasına sabre-

derek, Tanrılara yalvarış yakarışlarıyla onların ödülüne kavuşan bir kimse... Konu aynı, her ikisi de şiir halinde yazılmış, birçok satır da paralel. Sumer şiirinden bazı bölümler şöyle:

Ben anlayışlı insandım, şimdi bana kimse değer vermiyor,
Doğru sözüm yalana döndü.
Hilenin adamı beni güney rüzgârı gibi sardı, ona iş yapmaya zorlandım.
Bana saygı duymayan, senin önünde beni utandırdı.

Ben bilgin, neden cahiller arasına sokuldum?
Ben anlayışlı, neden anlayışsızlar arasında sayıldım?

Her yerde yiyecek var, benim aşım açlık,
Herkese paylar dağıtılırken benim payım üzüntü oldu.
Tanrı'm önünde durmak istiyorum,
İniltili sözlerimi bildirmek istiyorum
Acılarımı söylemek istiyorum.
Tanrı'm gün ışıdı, benim günüm karanlık.
Gözyaşları, ağıt ve sıkıntı sardı beni
Kötü kader eline aldı beni, çalıyor yaşam soluğumu,
Fena hastalıklar yakıyor bedenimi.

Sonunda mutluluk geliyor:

Genç adamın yalvarış ve yakarışları
Tanrı'sının kalbini yumuşattı, söylediği doğru sözü
Tanrı'sı kabul etti
Tanrı'sı fenalıklardan elini çekti,
Kanatlarını geren hastalık cinlerini uzaklaştırdı,
Adamın üzüntüleri sevince döndü.

Bu konu da *Kur'an*'da bazı sureler içinde yüzeysel olarak anlatılmış. Diğer bir konu da Tufan hikâyesi. Onu da önce Sumerliler yazmış. Ondan Babilliler almış, oradan da *Tevrat*'a geçmiş. *Kur'an*'da çok az söz ediliyor bundan. Hepsinde Tanrılar insanlara kızarak bir tufan yapmaya karar veriyor. Her üçünde de Tanrı iyi bir insana durumu bildiriyor. Gemi yaptırtıyor, tufan oluyor. Kurtulanı Sumer'de Tanrılar ölümsüzlükle ödüllendiriyor. Diğerlerinde Nuh'a 950 yıl ömür veriliyor.

Tevrat'taki "Süleyman'ın Neşideler Neşidesi" bölümü de Sumer Aşk Tanrıçası İnanna ile Çoban Tanrısı Dumuzi'nin efsanesine dayanıyor. Çok uzun olan bu hikâye kısaca şöyle: Tanrıça İnanna, kendisine âşık olanlar içinde Çoban Tanrısı Dumuzi'yi seçerek evleniyor. Tanrıça bir gün Yeraltı Tanrıça'sı kız kardeşini ziyaret etmek için yeraltına gidiyor. Fakat oradan geri dönmesi için Tanrıça'nın kendisi yerine birini bırakması gerek. O bırakacağı kimseyi aramak için yeryüzüne çıktığında bütün Tanrı ve Tanrıçaların kendisinin yokluğuna çok üzüldüklerini görerek hiçbirini vermeye kıyamıyor. Fakat sevgili kocasının, hiç aldırmadan süslü giysilerle tahtında oturduğunu görünce "alın bunu" diye yeraltı cinlerine veriyor. Büyük serüvenlerden sonra Tanrı'nın kız kardeşi Rüya Tanrıçası, Tanrılar Meclisi'ne başvurarak kardeşi yerine yarım yıl yeraltında kalmasını kabul ettiriyor. Böylece iki kardeş yılı yarı yarıya yeraltında geçiriyorlar. Tanrı Dumuzi yeryüzüne çıkar çıkmaz karısıyla beraber oluyorlar. Bu beraberlikle ülkede yeni bir yıl başlıyor. Her tarafa bereket geliyor. Hayvanlar çoğalıyor, bitkiler, ürünler bollanıyor. Bu birleşmeyi Tanrı yerine ülkenin kralı, Tanrıça yerine bir başrahibe geçerek simgesel bir evlenme ile kutluyorlar. Buna "Kutsal Evlenme" diyoruz. Bu, büyük törenlerle kutlanıyor. Bu törenlerde Tanrı'nın veya kralın, Tanrıça'nın veya rahibenin ağzından açık saçık şiirler, çeşitli sazlar eşliğinde şarkılar söyleniyor. Bereket kültü törenleri Süleyman zamanında da devam etmiş ve orada söylenen ve Sumer şarkılarına paralel şarkılar *Tevrat*'a alınmıştır. Ne dinle ne de tarihle ilgisi anlaşılamayan bu açık

saçık şarkıların *Tevrat'*a neden girdiği konusu, *Tevrat* araştırıcılarını yüzyıllar boyu meşgul etmiştir. Bunlarda bir seven bir de sevilen bulunuyor. Hıristiyan papazları İsa'yı seven, kiliseyi sevilen; Yahudiler ise Yahve'yi seven, İsrail'i sevilen olarak yorumlamışlar. Ancak bu yüzyılın yarısından sonra, özellikle İstanbul'daki Sumer edebi metinlerinin yayımlanmasıyla bu şiirlerin Sumer kutsal evlenme törenlerinde söylenen şarkı ve şiirlerin bir devamı olduğu meydana çıktı. İstanbul Arşivi'nde bir rahibe tarafından Kral Şusin'e söylenen bir şiirden birkaç satır:

Güvey, kalbimin sevgilisi
Senin neşen hoştur, bal tatlısı
Aslan kalbimin sevgilisi
Senin neşen hoştur bal tatlısı.
Beni büyüledin karşında titreyerek durayım,
Güvey senin tarafından yatak odasına, götürüleyim,
Beni büyüledin, karşında titreyerek durayım,
Aslan senin tarafından yatak odasına götürüleyim.
Güvey seni okşayayım
Yatak odasında bal dolu
Senin güzelliğinle neşelenelim,
Aslan seni okşayayım
Ruhunun memnun olacağı yeri biliyorum,
Güvey evimizde sabaha kadar uyu,
Kalbinin nereden memnun olacağını biliyorum,
Aslan evimizde sabaha kadar uyu.

Sen, sen çünkü beni seviyorsun
Aslan lütfen beni okşa,
Bey, Tanrım, benim beyim,
Enlil'in kalbini memnun eden Şusin'im
Lütfen beni okşa.

Tevrat'ta:

Beni kendi ağzının öpüşleriyle öpsün,
Çünkü okşamaların şaraptan daha iyidir
Senin adın kabından dökülen ıtır gibidir
Bundan ötürü kızlar seni seviyor
Kral beni yatak odalarına götürdü
Seninle biz ferahlanıp seviniriz
Senin okşamalarını şaraptan daha çok anarız.

Tevrat, Bab 6:10:

Kuruüzümle bana kuvvet verin, elma ile canlandırın
Çünkü aşk hastasıyım ben.
Sol eli başımın altında olsun,
Sağı da beni kucaklasın.

Sumer'de:

Sevgilim kalbimin adamı
Sağ elini vulvama koydun,
Sol elin başımı okşadı.
Ağzını ağzıma dayadın,
Dudaklarımı dudaklarına bastırdı.

Görüldüğü gibi, birkaç Sumer şiirinde bile birçok paralellikler bulunuyor. Kuşkusuz bunlar gibi daha birçok şiir vardı Sumer'de. Onlar hâlâ toprak altındadır.

Bizde Mayıs ayının başında Hızır ile İlyas Peygamber'in birleşmesi olarak yorumlanan hıdrellez şenlikleri İnanna ile Dumuzi'nin birleşmesi törenlerini yansıtıyor. "Dumuzi" de takvimimizde "Temmuz" olarak yaşamaktadır. Hıristiyanların Easter şenlikleri de bunun bir başka yüzü. Onlarda İsa dirilerek yerden çıkacağı için bay-

ram yapılıyor. Bu bayramda pişirilen yumurtalar bereketi simgeliyor. Çok kapsamlı bu konuşmayı birkaç Sumer atasözüyle bağlamak istiyorum. Bunların çoğunluğu İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan iki büyük atasözü tabletinden, daha doğrusu kitabından alınmadır. Bazılarının günümüzde paralelleri de var:

- Açık ağza sinek girer.
- Tilkiyi yakalamadan tasmasını yapıyor.
- Bir yalan söyle, bir daha doğru söylesen de kimse inanmaz.
- Çok yiyen uyuyamaz.
- Tatlı bir söz herkesin dostudur.
- İyi giyinen kimsenin önünde herkes eğilir.
- Evde huzursuz bir kadın cinlerden fenadır.
- Seçtiğin kadınla evlen, istediğin çocuğu yetiştir.
- Kimin karısı ve çocuğu yoksa burnunda tasması yoktur.
- Çöl matarası adamın hayatı, pabucu gözü, oğlu sığınağı, karısı geleceği, kızı üzüntüsü, gelini şeytanıdır.
- Çiftleşmeden gebe kalınmaz, yemeden şişmanlanmaz.
- Silahı az olan devlet düşmanı kapısından atamaz.
- Düşman ülkesine gidip yağma ederseniz, o da sizinkini yağma eder.
- Bekçi köpeği olmayan yerde tilki müfettiş olur.
- Bir beyiniz, bir kralınız olabilir ama, asıl korkulacak vergi memurudur.
- Ağızdan çıkan sır kolay yayılır.
- Yıkanmamış elle yemek yeme.
- Annenin sözüne Tanrının sözü gibi kulak ver.
- Borç alınan para sonunda üzüntü getirir.
- Seven bir kalp ev yapar, sevmeyen kalp ev yıkar.
- Kocam benim için toplar, oğlum benim için yığar, ah sevgilim de balıktan kılçığı çıkarsa.
- Ayağını yere sıkı bas.

- Boş vakit geçirdin neye yaradı?
- Mademki biliyorsun neden öğretmiyorsun?

Ben de bu atasözüne uyarak bildiklerimi sizlere aktarmaya çalıştım. Sıkmadan bunu yapabildimse ne mutlu bana. Hepinize candan teşekkürlerimle saygılarımı sunarım.

ATATÜRK VE SUMER-TÜRK İLİŞKİSİ

Atatürk'ün Sumerlilere olan ilgisinin ilk olarak, bir Fransızca kitapta okuduğu ve altını çizerek yanına "mühim=önemli" diye not düştüğü "Sumerliler Orta Asya'dan gelmiş olabilirler ve dilleri Ural-Altay dillerine benziyor" cümlesi ile başladığı kanısındayız. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşunda, her yerde adı "Asuroloji" olan bölümün adını, "Bırakın şu Samileri!" diyerek "Sumeroloji" koydurtması ve yeni açılan bir bankaya "Sumerbank" adını verdirtmesi hep Sumerlilere olan ilgisindendi. Çünkü çok uygar olan Sumerlilerin Orta Asya'dan gelmesi, dillerinin Türk diline benzemesi nedeniyle bu uygarlığın kökleri Türklere dayanmış olamaz mıydı?

Atatürk, Türklerin tarihinin ve dilinin –Batı'nın uygun gördüğü gibi– İsa'nın doğumundan biraz önce başlamadığına, binlerce yıl önceye gittiğine ve Türklerin büyük bir kültüre sahip olduklarına inanıyordu. Bu inancın, kendi uzmanlarımız tarafından araştırılmasını ve kanıtlanmasını öngördüğü için yalnız Türk tarihi, kültürü ve dili araştırmalarını sağlayacak uzman yetiştirmek üzere kurdurttuğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne Sumeroloji bölümünü de açtırmış, yabancı eğitimcilerle bu konuda uzmanlar yetişmesini sağlamıştı. Ayrıca bu yetişen uzmanlara çalışmaları için gerekli yardımı sağlayacak "Tarih" ve "Dil" kurumlarını oluşturmuş ve bunların, gelen hükümetlerin isteği doğrultusunda değil de özgür araştırmalar yapabilmesi için, bu kurumların sermayesini kendi vererek özerk yapmıştı.

Bütün bunlara karşılık o zamandan bu yana Atatürk'ün istediği doğrultuda çalışmalar oldu mu? Olduysa bu çalışmalar herhangi bir sonuç verdi mi?

Atatürk'ün bu isteğine, ilk olarak hocam Prof. B. Landsberger, 1937 yılında yapılan "2. Uluslararası Tarih Kongresi"nde sunulmak üzere hazırladığı bildiride, Sumerlilerin Türk olduğunu değil, ama Sumer belgeleri arasında DÖ 2400'lerde Sumer ülkesine doğudan gelerek büyük Akad krallığına son veren ve oralarda 150 yıl kadar krallık sürdüren Gut/Kut halkının kral adlarının Türk adı olduğunu ortaya koyarak katkıda bulundu. Bu bile Türklerin o tarihlerde varlığını, akınlar yaptıklarını, krallıklar kurduklarını gösteriyor. Hocamız bu çalışmayı Türkolog Von Gabain ile birlikte yapmıştı. Bu krallardan dördünün adı kendi zamanlarında yazılmış belgelerden, gerisi de çok daha sonraları yazılmış "Sumer Kral Listesi"nden çıkarılmıştı. Bunlardan: Yarlagan, Tirigan, Şarlak veya Çarlak, Elulumeş, İnimbakeş, Yarlaganda, Tiriga ve İngişu'yu sayabiliriz.

Daha sonra, Prof. Osman Nedim Tuna'nın çalışmasını görüyoruz. *Sumer ve Türk Dillerinin Târihî İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi* adlı kitabında fonetik ve anlam bakımından aynı olan Sumerce-Türkçe 165 kelimeyi eşleştirmiş. O, bu tezini Amerika'da Sumerologların ve Türkologların bulunduğu bir kongrede sunmuş ve orada karşı çıkan olmamış. Fakat çok sonra duyduğuma göre, arkasından onunla alay etmişler! Ne kadar üzüldüm buna... Alay edeceklerine, namuslu bilim insanlarına yakışan bir biçimde yanlışını söyleyip bu tezini çürütmeleri gerekirdi... Bu tez hiç de yabana atılacak gibi değildi. Osman Nedim Tuna, Sumerliler ile Türkler arasında tarihsel bir ilişki bulunmasını, en az 3500-4000 yıl önce Anadolu'nun doğu bölgesinde yerleşmiş olmalarına bağlıyor. Türk dili, 5500 yıl önce bağımsız ve iki kollu bir dil olarak bulunuyordu. İlk ana Türkçe ise 10.000 yıl önceye gidiyor, diyor Osman Nedim Tuna.

Mühendis Selahi Diker, ömrünün 40 yılında bütün dillerle ilgilendi ve bu arada, Sumerce ile Türkçeyi karşılaştırarak bütün dille-

rin anasının Türk dili olduğunu kanıtlayan *Anadolu'da On Bin Yıl, Türk Dilinin Beş Bin Yılı, Eski Kayıp Dillerin Çözümü* kitabını yazdı. Bunda, anlam ve fonetik bakımdan birbirine uyan Sumerce-Türkçe kelimeleri karşılaştırmıştır. Son zamanlarda, yine bir mühendis ve mimar olan Ünal Mutlu, kubbe mimarisinin tarihini araştırırken Sumerlilere dayanıyor. Uygarlığın başlangıcı onlarda olduğuna göre, uygarlığa ait ilk kelimelerin de onlarda başlaması gerektiğini düşünerek internetteki Sumerce sözlükleri elinde olan Türk dillerine ait sözlüklerle karşılaştırarak pek çok kelimenin fonetik ve anlam bakımından Türkçeye uyduğunu görüyor. Bunları toplayarak *Dünya Uygarlıklarında Türk Dili ve Kenger Uygarlığı* adı altında bir kitap yayımladı.

Bunlardan başka, çeşitli Türk devletlerinde bu yolda çalışmaları görüyoruz. Bunlardan biri de Olcus Süleyman'ın *Az İ Ya* kitabı. Bu kitap 1975'te Rusya'da yayımlanınca hemen yasaklanmış. Çünkü içinde Slav destanlarında Türk etkileri ile Sumerce-Türkçe kelime karşılaştırmaları yapılmış. Rus devrimi sona erince yeniden basılan bu kitap, Türkçeye de çevrilerek Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından yayımlandı. Daha önce, kelime karşılaştırmaları bu dilleri kullananların aynı kökten olduğunu göstermez; aynı konudaki kelime benzerliği gerek, denmiş. Olcas Süleyman buna cevap olarak 4 gruba ait 60 Türkçe-Sumerce kelimeyi karşılaştırmış.

Azerbaycan'dan Atakişi Celiloğlu Kasım, *Sumerce Kesin Olarak Türk Dilidir* adlı kitabında bunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

Türkmen olan Begmyrad Gerey, *5000 Yıllık Sumer-Türkmen Bağları* adlı kitabında Sumer kültürü ile Türk kültürü arasındaki benzerliklerle birlikle anlam ve ses uyumu olan 250 Sumerce ve Türkçe kelimeyi göstermiştir.

Bir de İran'da Roshan Kheyavi tarafından hazırlanmakta olan Türkçe etimoloji sözlüğünde 101 Türkçe kelime arasında 35 tanesi Sumerce ile uyuşmaktadır.

Diş hekimi dostum Engin Çoruh, iki yıl önce Almanya'da bir ki-

taplıkta bulduğu Fritz Hommel'in 1914 tarihinde kendi el yazısıyla dil karşılaştırmalarına ait yazmış olduğu bir makalesinin kopyasını getirdi (kendisine binlerce teşekkür!). Bu makalede Fritz Hommel, bir Alman Türkologla çalışarak 200 Sumer kelimesi ile anlam ve ses uyumu bakımında eş olan Türkçe kelimeyi karşılaştırmış. Ayrıca gramer bakımından da bazı benzerlikleri göstermiş. Bir profesöre armağan olarak yazılan bu makale, her nedense o tarihten sonra bir yerde yayımlanmamış. Belki de ırkçılık yüzünden. İlginç olanı, ilk zamanlarda Sumerlilerin Asya'dan gelmiş olabilecekleri ve dillerinin Ural-Altay dillerine benzediği bir hayli Sumerolog tarafından söylendiği halde, son zamanlarda yazılan kitaplarda onların nereden geldiklerinin bilinmediği, dillerinin de hiçbir dile benzemediği yazılmaktadır.

Bütün bu çalışmalarda, en az 700 Sumerce kelimenin Türkçenin çeşitli kollarında karşılığı görülmektedir. Hatta öyle kelimeler var ki, bugünün Anadolu Türkçesine uymaktadır. Bunlardan bulug=güç, güçlü (buluğ çağına girmiş, delikanlı) iri=büyük, diri=canlı, kumul=kimyon , zirdum=zeytin, Dumuzi=Temmuz. Türk devletlerinde, domuz=yaz ayları; Kaşgarlı'da "cehennem" anlamında geçer.

Yeni bir proje olarak bütün bu çalışmaları bir araya toplamayı, onları birbirleriyle ve Sumer sözlükleriyle karşılaştırarak çalışmayı planlıyoruz. Kaynak Yayınları, bu projeyi desteklemeyi kabul etti. Yayınevinin elemanı olan Sayın Sadık Usta, Almanca çevirileri ile gereken yardımları yapacak. Sayın arkeolog Nurdoğan Gülen ve Sayın M. Ünal Mutlu, bu yayınların bir araya getirilmesi ve karşılaştırmalarını üstlendiler. Aramıza ayrıca Türk dili etimolojisi üzerinde çalışan bir veya iki uzman da almamız gerekecek.

Son olarak, *Sumerlilerde Tufan, Tufan'da Türkler*[1] kitabımızdaki jeolojik buluntulara ve Sumer-Türk efsanelerine dayanarak Su-

1 Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerlilerde Tufan, Tufan'da Türkler,* Kaynak Yayınları, 5. basım, Ekim 2009.

merlilerden din kitaplarına geçen "Tufan" olayının, Asya'da 10.000 yıllarında buzların erimesiyle olan büyük taşkınlıkların bir anısı olduğunu --efsaneler, destanlar, yer adları ve daha başka bağlantılarla--, Sumerlilerin Türklerin bir kolu olduğunu ve Asya'dan göç ettiklerini kanıtlamaya çalışarak Atatürk'ün bu konuda açtığı yolda büyük bir ilerleme yaparak sonuca yaklaştığımızı söyleyebiliriz.

SUMEROLOG KRAMER'İN ARDINDAN*

Prof. Kramer, *Tarih Sumer'de Başlar* kitabıyla Sumer edebiyatını tanıtmıştı.

Yüzyılımızın en önemli Sumerologlarından biri olan, 93 yaşına kadar hiç durmadan çalışan Prof. S.N. Kramer, 25.11.1990 günü Philadelphia'da gözlerini hayata kapadı.

1897 yılında Rusya'da doğan, beş yaşından itibaren Amerika'da yaşayan S.N. Kramer, Türkiye açısından iki yönden önemli idi:

1) Kramer, Aziz Ata'mızın dilleri dilimize benzemesi dolayısıyla Türklerle bir ilişkileri olabileceğine ve Orta Asya'dan göç ettiklerine inandığı Sumerlilerin dil ve edebiyatı üzerinde tam 60 yıl çalışmış ve Gılgamış gibi kahramanların okuyup çözdüğü destanlarına dayanarak onların Orta Asya'dan Güney Mezopotamya'ya göç etmiş olacaklarını açıklamıştı.

2) İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nde korunup dünya müzelerinde bulunanların en az üçte birini oluşturan Sumer edebi metinleri üzerinde, çiviyazıları uzmanları Muazzez Çığ ve merhume Hatice Kızılyay ile yıllarca çalışarak izleri *Tevrat*, Yunan kaynakları ve folklor yolu ile zamanımıza kadar ulaşan 4000 yıl önce yazılmış destanlar, mitolojiler, ilahiler, şiirler, hikâyeler ve atasözleri gibi arşivde bulunan Sumer edebi eserlerinin tanınmasını sağlamıştır.

* *Cumhuriyet* gazetesi, Aralık 1990.

S.N. Kramer, birçok müzede de çalışarak Sumer dilinden çevirdiği bu konuları 200'den fazla makale ve 30 kitap halinde bilim dünyasına sunmuştur. Ayrıca 15 dile çevrilen ve Türkçesi de henüz yayımlanan *Tarih Sumer'de Başlar (History Begins at Sumer)* kitabı ile de Sumer edebiyatını büyük bir halk kitlesine tanıtmıştır.

Onun, 20. yüzyıl ile 4000 yıl önceyi birbirine kaynaştıran *In the World of Sumer* adlı otobiyografisi de ayrı bir değer taşımaktadır.

TÜRK SUMEROLOG MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ: "KÜLTÜRÜN BAŞLANGICI ORTA ASYALI SUMER KÜLTÜRÜDÜR"

ABD'nin Irak işgalinin üzerinden henüz bir ay geçmişti. Mezopotamya kültür eserlerinin yer aldığı Bağdat Ulusal Müzesi yağmalandı. Tüm dünya kamuoyu ayağa kalkmıştı ama bu, eserleri geri getirmeye yetmedi. Mezopotamya kültürü denince akla ilk gelen toplumların başında ise Sumerliler yer alıyor. Türkiye'nin önde gelen Sumeroloğu Muazzez İlmiye Çığ'la uygarlıklar, kültür değerleri ve Sumerliler üzerindeki son araştırmaları üzerine konuştuk. Sumerolog Çığ araştırmalarıyla dünya çapında öneme sahip, ama Çığ'ın kişiliğiyle Türkiye'de ayrı bir yeri de var. 1914 doğumlu Muazzez İlmiye Çığ, Atatürk Devrimleri'nin bir ürünü. Bir kadın, dünyaca ünlü bir bilim insanı Atatürk Devrimleri'yle yetişti ve bugün de o devrimleri sonuna kadar savunuyor. Muazzez İlmiye Çığ, *Eurasia Critic* aracılığıyla tüm Asyalı toplumlara Atatürk Devrimleri'ni örnek almaları için sesleniyor.

Eurasia Critic: Nasıl Sumerolog oldunuz?

Muazzez İlmiye Çığ: Ben ilkokul öğretmenliği yaparken Atatürk Devrimleri henüz gerçekleşiyordu. Üniversiteler kuruluyor, fakülteler açılıyordu. Türkiye'de ilk kez ve bir defaya mahsus olmak üzere öğretmenlere Dil ve Tarih Fakültesi'ne girmek için bir imkân tanındı. Ben de bundan yararlanarak Fakülte'ye yazıldım. Hititolo-

ji Bölümü'ne girdim ve Sumeroloji ve arkeoloji derslerine katıldım. Bizi bu şekilde yönlendirdiler, ama aslında bu bölümlerde ne okunduğunu, hatta hiçbirinin adını bile bilmiyorduk. Bölüm hocalarımız Almanya'da Nazi zulmünden Atatürk'ün kaçırdığı Yahudi profesörlerdi. Yahudi oldukları için işlerinden atılmışlardı ve hatta hayatları tehlikedeydi. Bazıları onların kendilerinin kaçtığını ileri sürer, hayır, onlar kaçamıyorlardı, biz kaçmalarına yardımcı olduk. Bu Atatürk'ün gerçekleştirdiği tarihte ilk beyin göçüydü. Hakikaten çok değerli bilim adamları getirildi buraya. Ve Türkiye onlarla üniversitelerini kurdu. Hukuk, DTCF, Siyasal Bilimler Fakültesi o zaman kuruldu. Bale, tiyatro ve opera okulları kuruldu. İstanbul Üniversitesi çağdaşlaştırıldı. Bunlar bugün için de hâlâ çok önemli.

Türkiye'de Atatürk Devrimi'yle birlikte tam üç devrim birden yaptık. 1- Rönesans, 2- Sanayi Devrimi, 3- Fransız Devrimi.

Bizde o zamana kadar kadın dışarıya çıkamıyordu, okuyamıyor, çalışamıyordu. Kadın erkek eşitliği ile kadınlarımıza her alanda okuma ve çalışma olanağı sağlandı.

Müzik, heykel, resim yasakları kaldırıldı. Yazı değişti. Kimse Arapça-Farsça karışımı Osmanlıcayı okuyamıyor, yazamıyordu. Halk hiçbir şey anlamıyordu. En büyük devrim de yazımızın dilimize uygun olarak değiştirilmiş olmasıydı. Herkes yazıyı öğrenme imkânı elde etti. Dilimiz de Türkçeleştirildi. O zaman çok büyük gayret gösterildi. Bu öyle büyük bir devrim ki... Bugün herkes aynı dilde anlaşıyor, bilim, sanat gelişiyor. Tren yolları, fabrikalar yapıldı. Sanayi oluşturuldu. Yapılar yapıldı. Çimento fabrikaları yapıldı, şeker fabrikaları yapıldı. Bunlar hiç borçlanmadan ve Osmanlı Devleti'nin borçları ve Cihan Harbi borçları kapatılarak yapıldı. Bunu 15 yıl içinde yaptık. 200 kişi Rusya'ya gönderildi, orada fabrikalarda çalışarak makinelerin nasıl kullanılacağını öğrendiler. Cehaletimizi yendik. Hamallıktan kurtulup beynimizle de üretime başladık. Meslekler edindik. Aslında Orta Asya'da tüm bunlar çok gelişkindi, ama sonradan unutturulmuş. Batılılar gibi yüzyıllar önce başlasaydık bu devrimlere şimdi çok daha ilerideydik.

Fakülte'yi bitirdikten sonra Sumer tabletleri üzerinde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, aynı eğitimi almış olan Hatice Kızılyay ile birlikte çalışmalara başladık. Orada 33 yıl çalıştım. Gelen yabancılarla birlikte çalışmalar yaptık. Orası bizim için bir çalışma atölyesi oldu. Meşhur Sumerologlarla tanıştık. Geldiğimiz zaman Sumerce, Asurca, Hititçe yazılmış kil tabletler vardı. Bu kil tabletler öylece duruyordu, kazılardan çıktığı gibi. Numaralanmamış, tasnif edilmemişlerdi. Onları muhafazalara koyduk. Laboratuvarlar kuruldu, üzerlerindeki tozları onları bozmadan temizledik. Diğer taraftan bir kısmını kopyaladık. Kopyalarını yapmak da çok önemliydi. Böylece tabletler dünyaya tanıtıldı. Başka bilim adamları da müzeye gelmeden inceleme, çalışma imkânı kazandı. Orada 8 kitap yaptık, 3 bine yakın tablet kopyaladık. Ondan sonra bütün tabletleri numaraladık, arşiv haline getirdik. 74 bin tabletlik bir arşiv oluşturmuş olduk.

Ben emekli olduktan sonra çalışmalarıma devam ettim. Yurtiçinde ve yurtdışındaki kongrelere bildirilerle katıldım, makaleler yazdım. Sonra Samuel Noah Kramer'in *Tarih Sumer'de Başlar* kitabını tercüme ettim. Ardından ben de kitap yazmaya başladım. İlk kitabım *Zaman Tüneliyle Sumer'e Yolculuk*'tu.[1] Ardından pek çok kitap yazdım. Hâlâ kitap yazıyorum.

E.C.: Dediniz ki; Sumeroloji nedir bilmeden başladım eğitime... Ama sonra çok önemli çalışmalara imza attınız. Sizi en çok ne heyecanlandırdı bu çalışmalar sırasında?

M.Ç.: Tabletler üzerinde çalışırken çok heyecanlanıyorduk. Düşünün 4 bin yıl öncesine gidiyorsunuz. Mezopotamya'nın kültürünü keşfetmeye başladım. Öyle bir kültür ki, bütün kültürlerin başlangıcı. Bugün Sumerlilerden önce kimlerin ne yaptığını bilmiyoruz. Son yapılan çalışmalar ışığında, araştırmalarla ortaya çıktı ki,

1 Muazzez İlmiye Çığ, *Zaman Tüneliyle Sumer'e Yolculuk*, Kaynak Yayınları, 8. basım, Ekim 2009.

Türkmenistan'da, İran'da, Azerbaycan'da Sumerlilerle bağdaşan eserler var. Sumerlilerin Orta Asya'dan geldiklerini ve dillerinin Türk dili olduğunu kanıtlayan bir kitap da yazıyorum şimdi. Tufan'ın Orta Asya'da olduğunu da kanıtlamaya çalışıyorum. Tabii pek çok yerde tufan olmuş, ama Sumerlilerin yazdığı Tufan'ın Orta Asya'da olduğu ortaya çıkıyor. Sumer ve Türk efsanelerini, Sumer ve Türk destanlarını karşılaştırıyorum. Birbirlerine çok yakın olduklarını görüyorum. Karşılaştırmalarım sonucunda Sumerlilerin Türk veya Türklerin bir kolu olduğu anlaşılıyor.

E.C.: Sumerolojinin insanlık açısından önemi nedir?

M.Ç.: Yakın zamana kadar, ki hâlâ devam ediyor bu, "bütün kültürün başlangıcı Yunanlılara'a aittir" deniyordu. Çünkü Yunan metinleri tercüme edildi. 16. yüzyıldan itibaren "Her şey Yunan'da" deniyordu. Ama bugün görüyoruz ki, Sumer dili çözülüp ortaya çıkınca bütün bilgilerin başının Sumerlilerden kaynaklandığı anlaşıldı. Bu bakımdan çok önemli. Yani Yunan değil, ondan çok daha eski, 3000 yıl daha eski bir kültürün varlığı ispatlandı.

E.C.: Sumer kültürü bütün kültürün başlangıcı dediniz, bunu neye dayanarak söylüyorsunuz?

M.Ç.: Matematiğin başlangıcını onlarda görüyoruz. 10'lu ve 6'lı sistemleri yapmışlar. Günümüzde de hâlâ devam ediyor. Astronomiyi de görüyoruz. Muazzam bir takvim yapmışlar, öyle bir takvim ki; takvimleri aya göre ama onu güneşe uydurmuşlar. Aylara bölüyorlar. 30 gün sayıyorlar. Artanları da üç senede bir ilave ederek o on günleri bir ay yapıyorlar. Üç senede bir 13 ay yapmışlar. Güneşe uygun oluşturdukları bu takvim o kadar ileri ki. Halbuki Arap takvimi, aylara göredir. Sumerliler aya göre yapmışlar ama güneşe uydurmuşlar. Günleri, haftaları, saatleri neredeyse bugün kullandığımız gibi hesaplıyorlar. Sadece saatleri ikişer saat yapıyorlar. Hafta tatili bile yapmışlar. İşçilerine, okullarda hafta

tatili vermişler. Bizde bile Cumhuriyet'le geçildi izinlere. Okullar açmışlar. Yazı, matematik, hukuk... Bilimin her türlüsünü öğretmişler. Ve bunlar 4 bin yıl önce yaşanıyor. Kanunları var ve bunlar yazılı. Mimarileri de çok gelişkin. Kubbe yapılışı Sumerlilerde başlıyor. Kemerler yine oradan geliyor. Kültür kelimelerinin de Sumerlilere dayandığı ortaya çıkıyor.

Sumerliler her şeyi yazıya dökmüşler, onların yazılarını onlardan sonra gelenler kabul etmişler. Kabul ettikleri gibi onların kültürlerini de almışlar; şiirlerini, şarkılarını, âdetlerini... onların edebiyat ve yazılı belgeleri olduğu için kültürleri daha sonra da devam ediyor. Yazılı belgeleri olmasaydı bilemezdik. Birçok millet yazıyı icat etmiş, ama Sumerliler kadar geliştirmemiş hiçbiri.

E.C.: Irak Savaşı'nda Bağdat Ulusal Müzesi'nin yağmalanmasını, kütüphanelerin yakılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

M.Ç.: Savaşlar eskiden de vardı. Zengin milletlerin önce kültürlerine göz dikilirdi her zaman. Sumer'de de kütüphaneler yakılmış. Sumerlilere ait bir küp bulundu. İçine önemli belgelerini saklayıp kaçırmışlar. Bir ülkenin zenginliklerine göz dikenler kuvvet buldukları anda onu zulümle almaya kalkıyorlar. Bugün olduğu gibi. Yabancılar genelde geldikleri yerin kültürünü yok etme yoluna hep girmiştir. Yerine kendisininkini koyuyor. Ama bugün yerine de bir şey koyamazlar. Avrupa'da daha 40 yıl önce savaşlarda kütüphaneler yakıldı. Yazık! Bu bilgiler yerine gelmez. Uygarlık açısından her şey Doğu'da ortaya çıktı ve Batı Doğu'yu hep kıskandı.

ATATÜRK'ÜN BİLİME VERDİĞİ ÖNEM

Bilim ve Ütopya dergisinin Eylül 1996 sayısında Sayın Serhat Özyar'ın "Bilimsel Yayımcılıkta Editörlük Etiği" adlı yazısını okuyunca sevinmekle birlikte üzüldüm de. *Bilim ve Ütopya* dergisinden, 9. sayısında onların beni bulmasıyla haberim oldu. Bundan dolayı çok mutluyum. Yıllarca birikmiş olan bilgilerimin daha geniş alana, özellikle gençlere ulaşacak şekilde yayımlanmasını istiyordum. Çokyönlü yazıları kapsayan *Bilim ve Ütopya* dergisinin düşüncem doğrultusunda olduğunu görmem, büyük bir içtenlikle yazmama neden oldu. Beni en çok kıvandıran konu da, ne yazarları para peşinde koşuyor, ne de dergi kendi doğrultusunda yazı istiyor. Tartışmaya açık olması da son derece önemli. Mesela Alevilik hakkında bir hayli yazı yazıldı. Hepsi kendine özgü değerli bilgiler veriyordu. Fakat bunlar içinde, Burçay Anger'in "Alevi Sınıfsallığı Gerçeği" (Eylül 1996) yazısı bana göre, en olumlu, aydınlatıcı ve tarafsız olanı idi. Konular tartışılmazsa, tekyönlü bilgiler insanları yalnız o yöne çevirir, düşünceyi yorumlamayı önler kanısındayım.

Yalnız Sayın Serhat Özyar'ın bu yazısındaki "Kapitalist sistemin bilimin özgürce gelişmesini önlemesi, ülkemizdeki düşünsel yaşamındaki görülmemiş durgunluğun kapitalizmin kabahati olduğu teorisini" üzülerek söylüyorum, pek anlayamadım. Bildiğime göre bilim için araştırma, araştırma ve uygulama için de araç, gereç gerek. Bunlar ise paraya bağlı. Bu parayı ya devlet veya özel kurumlar sağlayacak. Bizim sistemimize göre devletten gelecek gelir-

ler hükümetlere bağlı olduğuna göre, yapılacak bilimsel araştırmalar hükümetlerin istediği doğrultuda olacaktır.

Özel kurumların da, ya şahıslardan alınan yardımları –ki dökme su ile değirmen dönmez– veya döner sermayeleri olması gerek. Bunlar eldeki bilimden çeşitli şekilde yararlanarak para kazanacak, kazandığını tekrar araştırmaya ayıracaktır. Böylece bilim yine kapitale dayanıyor demektir. Bugün bilimlerin pek çoğu Amerika'dan çıkıyor. Bilim ile teknoloji ilerledi, teknoloji de bilimi destekliyor.

Kapital olmazsa bugünkü teknoloji nasıl gelişir, uzay araştırmaları nasıl yapılabilir, tıp bilimi nasıl böyle ilerleyebilirdi? Bir ilacın laboratuvar araştırması dışında yalnız hayvanlarda denenmesi en aşağı 300 bin dolar tutuyormuş. Bizde ilaç araştırması yapılabiliyor mu? Yalnız dışarıdan aldıklarımızı üretebiliyoruz. Bilim yapıldığı yerde kaldıkça evrensel olamaz. Hangi toplum olursa olsun bilime özgürce para yatırabildiği oranda ilerleme olur.

Sosyal bilimlere parasal kaynak bulmak zor. Çünkü onlardan elde edilecek gelir pek yok. Halbuki onlar için de kitaplar, arşivler, kitaplıklar gerek. Bir de yapılan çalışmaların yayımlanma konusu var. Yayınevleri para getirmeyecek konulara pek sıcak bakmazlar. Onlar için de özel kurumlar gerek. Çünkü onlar da devlete dayanırsa hükümetlerin doğrultusunda araştırma yapmak zorundalar. Onun için yüce Atatürk, Türk Tarih ve Dil Kurumlarını devlete bağlamadan, kendi parasını koyarak özerk yapmış ve üyelerinin araştırıcılar içinden seçilerek alınmasını öngörmüştü. Sosyal bilimler alanında uzman yetiştirmesi için de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurdurmuştu. Şimdi ise bu kurumların üyelikleri hükümetlerin ataması ile oluyor, yani onların ideolojisi doğrultusunda davranmaları zorunlu. Gün geçtikçe Atatürk'ün ne kadar ileri görüşlü olduğu ortaya çıkıyor.

İlgili ve bilgili gençlerin birçoğu, dış ülkelere, özellikle Amerika'ya gitti. Orada bilim yapmak isteyene, kim olursa olsun kapılar açık. Gidenlerin çoğu üniversitelere girdiler. Sıkıntılar çekmelerine

karşı başarılı bilim adamları oldular. Orada ne kadar bilim adamımız var, kimler hangi alanda çalışıyor, kanımca kimse bilmiyor. Onlar bütün dışlanmalarına rağmen ülkemize yararlı olmaya can atıyorlar. Misafir profesör olarak çağrılabilirler, Türkiye'ye gezmek için geldiklerinde kendilerine birkaç günlük seminer ve konferanslar verdirilebilir. Yaptıkları araştırmalar hakkında geniş bilgiler alınabilir. Aynı alanda ve düzeyde ortak bir programla Türkiye koşullarıyla karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir, sonuçlar birlikte yayınlanabilir. Böylece kitap da kazanılır. Fakat ne yazık ki, "kıskançlık, ben daha iyi bilirim ve küçüklük duygularını" hâlâ üzerimizden atamadık. Duyduğuma göre Amerika'da bir araştırma enstitüsü, üniversitelerimizden birine, eğer bilimsel araştırma yaparlarsa gerekli aleti ya parasız veya az bir fiyatla gönderebileceklerini bildirmiş. Ne karşılık verilmiş biliyor musunuz: "Ya; biz araştırmayı yapacağız, onlar üzerine konacak!" İşte bizim mantalitemiz.

Arkadaşım Hatice Kızılyay ile birlikte tablet arşivine çalışmak için gelen bilim adamlarıyla, Ankara'dan bazı arkadaşların karşı çıkmasına rağmen, birlikte çalışmayı prensip yapmıştık. Böylece hem onlardan çeşitli konular üzerinde bilgi edindik, hem bu yol ile kitaplar elde ettik. Yabancılar sordukları bir kelimeye karşılık en azından bir makale gönderirdi. Öyle yapmasaydık üniversitede edindiğimiz sınırlı bilgiyle yayınlar olmadan nasıl çalışabilecektik? 30 yıl içinde müze kitaplığına sahamızla ilgili bir kitap alınamadı. Ortak çalışmalar Türklerin de katkısını sağlıyor. Yerimize bıraktıklarımız da aynı sistemi sürdürüyorlar.

Ülkemizdeki bilimsel ve düşünsel hayatın görülmemiş durgunluğu bence kapitalizmden değil. Hükümetlerin ülkemiz ihtiyacına göre belirli bir eğitim kurmak yerine, konuları kendi keyif ve çıkarlarına göre ele almaları, yalnız koltuk peşinde koşmaları, birinin onayladığını, diğerinin onaylamaması vs. Günlük olayların sıkıntısı ve üzüntüsü bilimsel düşünmeye vakit bırakmıyor kanımca. Bunu ben kendimden anlıyorum. Sabahleyin gazeteyi okuyup haber-

leri dinlersem, hiç yararı olmadığını bildiğim halde, aklım akşama kadar ülkemizin sorunlarına takılıp kalıyor.

Serhat Özyar'ın yazısında bahsettiği TÜBİTAK'ın tutumu beni çok üzdü. Şeriatçı kadronun onu ele alması ne demek? Bilim mi, din mi yapılacak orada? Bilim üzerine çalışılacaksa dini bir tarafa bırakmak gerek. Çünkü ikisinin bağdaşması olanaksız. Darwin'in evrim teorisine inanmayanlar varsa o onların sorunu. Bir bilim kurumunda bilimle ilgili her bilgi yayımlanmalı. Bu durumdan rahatsız olanlar inançları bozulacağı için korkan, düşünmek zahmetine girmek istemeyen insanlardır.

Bütün bunlara rağmen, gittiğim kongrelerde ve *Bilim ve Ütopya* aracılığıyla daha bilinçli, daha açık fikirli gençlerin yetiştiğini görüyor ve seviniyorum. Onların, kısır kıskançlıklar, küçüklük duygularına kapılmadan, davranışlarını beğenmedikleri kimselerin yolunda gitmeyeceklerine inanıyor ve mutlu oluyorum.

Açtığın yolu, başarı ile yılmadan sürdürmeni dilerim *Bilim ve Ütopya!*

CUMHURİYET DEVRİMİ VE RÖNESANS*

Beni, Üstün Hizmet Ödülü ile onurlandıran Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sayın Senato Üyelerine ve Sayın Rektör Ural Akbulut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bizde "Çalışan takdir edilmez" diye bir söz vardır. Ben hep "Eğer bir karşılık beklenerek çalışılırsa, insan hayal kırıklığına uğrayabilir. Ama hiçbir karşılık düşünmeden yapılan çalışmalar değerini bulursa, o zaman büyük mutluluk olur" diyordum. Ben bu mutluluğa eriştim. Kendime göre emekli olduktan sonra Atatürk'ün istediği yolda bildiklerimi halkımıza indirmeyi bir görev bilmiş ve bu yolda çalışmaya başlamıştım, nasıl karşılanacağını düşünmüyordum. Hele ülkemizin en değerli kurumlarından böyle ödüller alabileceğim aklımın ucundan bile geçmemişti. İlginç olanı ilk değerli plaketi de bu üniversiteden almıştım. Tekrar en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ben Birinci Dünya Savaşı'nın yokluklarını, Kurtuluş Savaşı'nın acı günlerini, Cumhuriyet'in getirdiği ve bir daha tadamadığımız o mutlu günlerini yaşadım.

Yıl 1933. Düşmanlarımızın topraklarımızdan atılıp Cumhuriyetimizin, yeni bir Türk devletinin kuruluşunun 10. yılı. Bütün devrimlerimizi tamamlamışız. Avrupa'nın 400 yıl önce başlattığı Rönesans'ı, daha sonraki sanayi devrimini içine alan bu devrimde yazımız, kıyafetlerimiz, takvimimiz, ölçülerimiz, kanunlarımız değişmiş, yeni bir millet olmuştuk. Artık kadın, erkek ayrımı kalkmış,

* Üstün Hizmet Ödülü Töreni'nde yapılan konuşma, 5 Mayıs 2007.

hepimiz bir olarak el ele, kol kola okuyup çalışmaya başlamıştık. Bütün amacımız ülkemizi bir an önce çağdaşlığa ulaştırmaktı. Son zamanlarda bir bayan doçentin söylediği gibi, ne gençler militan ne de aileler misyonerdi o zaman. Ben bir genç öğretmen olarak, "Biz çok büyük bir milletiz, Fransa'nın yüz yılda yaptığı devrimi biz on yılda yaptık, bizim devrimimiz onlarınkinden de daha kapsamlı" diyordum. Bu kadar uzun yaşayınca devrimin öyle kolay yerleşmediğini görüyorum. Araya giren İkinci Dünya Savaşı, demokrasi yolunda, ama demokrasiden anlamayan yeni bir partinin kurulması, en acısı da Atatürk'e en yakın kimselerin kurduğu bu partinin dini siyasete sokması, kapanan medreselerin yerine Kur'an kurslarını, imam hatip okullarını açması, ezanın tekrar Arapçalaştırması laikliğe ilk darbeyi indirdi.

Ne yazık ki, onların attığı bu kötü tohumların zararını şimdi çekiyoruz. Bunların üstüne Köy Enstitüleri'nin ve Halkevleri'nin kapanması sonucu açıkta kalan gençler bir taraftan din, diğer taraftan dış dünyamızdaki siyasal çalkantıların rüzgârlarına kapılarak oraya buraya savruldu, kimisi öldürüldü, kimisinin de yaşamı altüst oldu. Ne yazık ki, o zamanın aydın geçinenlerinin pek aklına gelmedi Atatürk. Mao'lar, Lenin'lerdi ortada dolaşan. 12 Eylül dinci geçinenlerin çok işine yaradı. Onlara göre komünizmi önlemek dinle olacaktı! Dinin en büyük simgesi de kadınların başını örtmekti. Önce imam hatip okullarındaki kızların başları örttürülmeye başlandı. Arkadan para ile liselerde, üniversitelerde okuyan kızlar aylığa bağlanarak başları örttürüldü. Ne yazık ki buna ne eğitimciler ne idareciler ne siyasetçiler, hatta ne de YÖK "laik devletin kurumlarına din kıyafetiyle girilemez" diyebildi, üstelik taraftar bile oldular. Böylece atı alan Üsküdar'ı geçti ve bugünlere geldik. Ben 1980 yılından itibaren laik devletin kurumlarına din kıyafeti ile girilemez diye, gerekenlere, hatta YÖK'e mektuplar, gazetelere yazılar yazdım. Fakat tek elin nesi var ki!

Bana göre artık devrimimizin sonlarındayız. AKP iktidarını başımızdan atmayı becerdiğimiz anda karşıdevrimi alt ettik sayabiliriz. Bunların daha döküntüleri çıkabilir, ama halkımızın bu bilinçli başkaldırışına karşı gelemeyeceklerdir kanısındayım. Bu arada dünya çapında düşünürlerimiz, bilim insanlarımız, sanatçılarımız, yazarlarımız yetişti. 80 yıl önce bunların hiçbirinden haberimiz yoktu. Büyük bir Atatürk gençliği görüyorum şimdi. Çok mutlu ve umut doluyum. Atatürk'ün bize bıraktığı laik, özgür Türkiye Cumhuriyeti daima var olacak ve yaşayacaktır.

Böyle bir girişten sonra Atatürk'ün çok önem verdiği eğitim çalışmalarına geçelim. Atatürk, "Askeri zafer kazanmak yeterli değildir, çağdaşlığa götürecek diğer adımları atmadıktan sonra" diyordu. İlk adım da eğitimdi.

Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra eğitim ele alınmış, din eğitimi veren medreseler kapanmış, Tanzimat'ın sonlarında başlayan ilkokul ve liselerin açılması hızlandırılmıştı. Böylece ülkede biri geriye, diğeri ileriye dönük iki eğitim sistemi olmayacaktı. Bunlara ek olarak yüksekokullar gerekti. İstanbul'da Darülfünun adı altında bir yüksekokul vardı, ama çağdaş bir üniversite gibi değildi. O çağdaşlaşmalı, başkent olan Ankara'da da yüksekokullar açılmalıydı. Yalnız oralarda kimler eğitim verebilecekti?

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra liselerde sınavlar açılarak başarılı gençler çeşitli konularda öğretim yapmak üzere Avrupa hatta Amerika'ya gönderilmeye başlandı. Onların eğitim yaptıracak şekilde yetişip gelmeleri uzun sürecekti. İlk yüksekokul olarak, daha sonra konservatuvara dönüştürülecek olan Musiki Muallim mektebi açılmıştı. Açılacak yüksekokullar için bir plan ve program yapmak üzere İsviçre'den Prof. Albert Malche getirtilmişti. İlginç olanı, Atatürk'ün ilgililere, bu uzmanın hazırlayacağı raporun aynen kullanılmamasını, kendi kültürümüze göre ona şekil verilmesini önermesiydi. Bu hazırlıklar yapılırken 1933 yılında Almanya'da Hitler başa geçmiş ve ilk iş olarak kendisi veya ailelerinde Yahudi

olan öğretim görevlilerini kürsülerinden atmaya başlamıştı. Bunlar işsiz kalınca hemen İsviçre'de bir yardımlaşma derneği kurulmuş ve dernek yoluyla bütün Batı devletlerine başvurmuşlardı. Hiçbiri, bir göçmen ülkesi olan Amerika bile Hitler korkusu ile onları kabul etmiyordu. Büyük geçim sıkıntısında olan bu kimseler adını ancak Prof. A. Malche dolayısı ile duydukları Türkiye Cumhuriyeti'ne onun aracılığı ile başvurdular. Bunu öğrenen Atatürk hemen gelsinler, demiştir. 10 yıllık bir devlet olarak Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in onlarla yapmış olduğu antlaşma beni çok heyecanlandırmıştır: Bundan sonra bu şahıslar ister serbest, ister hapiste olsunlar Türk devletini memuru sayılarak hükümetin korunması altına alınmışlardır. Alman Hükümeti onlara bir zorluk çıkarmayacaktır. Eğer çıkaracak olurlarsa, çözümü hemen bulunacaktır.

Bu antlaşmadan sonra Almanya, Avusturya ve Çekoslovakya üniversitelerinden eğitimciler göçü başlıyor ülkemize. Fakat 1934 yılından itibaren onların ülkelerinden ayrılmamaları için sefaretlerde, konsolosluklarda pek çok zorluklar çıkarılıyor, buna rağmen Türk hükümetinin kararlı davranışıyla en az 1200 bilim adamı göçmen Türkiye'ye geldi. Bunlar yeniden yapılanacak olan İstanbul Üniversitesi'ne, Ankara'da yeni açılan Hukuk, Dil ve Tarih-Coğrafya, Siyasal Bilgiler, Ziraat Fakültelerine, tiyatro, bale, opera ve konservatuvar gibi sanat okullarına yüksek aylıklarla yerleştirildiler. İsteyenlere dışarıdan kitaplıklar satın alınıyor, laboratuvarlar yapılıyordu. İktisat profesörü Fritz Neumark bir kitabında şöyle yazmıştır: "Doğduğumuz ülkede çoğumuz için yaşam tehlikesi varken, bütün meslektaşlarıma ve göçmenlere yalnız geçim sağlamakla kalmamış, aynı zamanda en iyi çalışma olanakları vermiş olan, başlangıçta bize tamamıyla yabancı, fakat gittikçe ikinci vatanımız olarak kabul ettiğimiz bu ülkenin devletine, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bende olan duygu, derin bir minnet ve şükran duygusudur."

Bu kurtarılan bilim insanları ülkemizde çağdaş bilimin temellerini attılar. Kütüphaneler, laboratuvarlar kurarak, kitaplar yazarak

yükseköğretim alanında pek çok uzman ve eğitici yetiştirdiler. Ülkemizin gerek bilim gerek sanat alanında büyük bir hızla kalkınmasını sağladılar. Eğer Atatürk zamanında tiyatro, bale, opera okulları, hatta Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açılmasaydı, daha sonra açılmaları olanaksızdı.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi neden açılmıştı? İçindeki bir eğitim görevlisinin tanımladığı gibi, sosyal bilimler için değil, doğrudan doğruya Türk tarihi, dili ve kültürünü araştıracak uzmanlar, eğiticiler yetiştirmek için kurulmuştu. Atatürk yapılacak eğitim reformunda bunları ön plana koymuştu. Atatürk "geçmişini bilmeyenin geleceği olmaz" diyordu. Osmanlı Devleti zamanında Türk tarihi ve dilleriyle ilgili ülkemizde bir araştırma yapılmamıştı. Batı'da yazılan kitaplarda da Türkleri küçük düşürücü sözler vardı. Bir taraftan bunları çürütmek, diğer taraftan o zamana kadar ümmet sayılan Türk gençliğine, atalarının ve üstünde yaşadıkları toprağın tarihini ve kültürünü öğreterek, araştırtarak unutulan Türk ruhunu canlandırmaktı amaç. Bu çalışmalar için kaynak gerekti. Bunların en eskisi olan Sumer, Hitit dillerine ait belgeler müzelerimizde, arşivlerimizde vardı. Ama asıl kaynaklar Türklerle yüzyıllar boyu ilişkide olan Çin, Hint, İran, Arap, Rus, Macar, Latin ve Yunan dillerinde yazılmış kitaplar ve belgelerdi. Onlardan yararlanmak için o dilleri ve kültürleri bilen uzmanlar yetişmeliydi. Ayrıca bu araştırmalara arkeoloji, antropoloji, tarih ve coğrafya bilimleri de yardımcı olacaktı. Atatürk, "Tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir. Tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam temelli olur. Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, insanlığın ilk uygarlıklarını doğru tanıyabilmekle mümkündür" diyordu. Bugün pek çok arkeoloğumuz ve antropoloğumuz var araştırma yapan.

Türklerin çok eski çağlarda Orta Asya'daki iklim değişiklikleri yüzünden vatanlarını bırakarak çeşitli yönlere göç ettikleri biliniyordu. Bu göçler ne zaman başlamış, göç yolları nerelere kadar uzanmıştı? Bunlardan bir kısmı Anadolu'ya göçen Hititler veya on-

lardan önceki halk, bir kısmı da Mezoptamya'ya yerleşen Sumerliler olabilir miydi? İşte bütün bu problemleri sözü edilen kaynaklardan araştıracak, Türkler hakkında tarihsel gerçekleri ortaya koyabilecek uzmanlar yetiştirilmesi için Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldı. Bu uzmanların bütün baskılardan uzak, özgürce çalışabilmeleri için de gereken her türlü yardımı sağlayacak, sermayesi Atatürk tarafından karşılanan Dil ve Tarih Kurumları açıldı.

Bu Fakültede okutulacak en eski dil Sumerce idi. Atatürk'ün okuduğu kitapların birinde Sumerlilerin Orta Asya'dan göç etmiş olabilecekleri, dillerinin Türkçeye benzediği ve dillerin başlangıcı olabileceği yazılıyordu, bu nedenle onlara büyük ilgisi olmuştu. Bunun için dış ülkelerde Asuroloji olan bu bölümün adını, "Bırakın şu Samileri, bölümün adı Sumeroloji olacaktır" diye kendisi vermiştir. Hititler'e olan ilgisini de 1931 yılında Fransa'da yayımlanmaya başlayan *Hitit* dergisini koruması altına almakla göstermiştir. Ayrıca bu bilimlerin halkımız tarafından tanınması için bankalara Sumerbank, Etibank isimlerini koymuştur.

Bu bilimler ülkemizde tutuldu. Yeni yapılan kazılarda Hititlere, Asur ticaret kolonisine ait tabletler çıkıyor. Bunları okuyacak çok az da olsa uzmanımız var. Yalnız Sumer konusu bir hayli geride. Bu önemli konuyu ileride belki başka bir üniversitemiz üstlenebilir.

Arkadaşım Hatice Kızılyay ile birlikte öğretmenliği bırakıp girdiğimiz Fakülte'nin bu bölümlerini 1940 yılında tamamlayarak İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne atandık. Hocalarımız Fakülte'de kalmamızı ısrarla istemişti. O zaman biraz cahillikle verdiğimiz bu kararın sonradan ne kadar yerinde olduğunu anlayarak, bir üniversite kariyeri almadığımız halde, çok mutlu olduk. Çünkü bir taraftan tabletlerle baş başa idik, diğer taraftan tabletler üzerinde çalışmak üzere gelen bilim insanlarıyla birlikte çalıştık. Böylece hem onların bilgisinden ve kitaplarından yararlandık, hem de bu çalışmalara büyük katkılarımız oldu. Diğer taraftan önümüze sayısız hesapsız serilen ve 74 bin numarayı kapsayan bu tabletler numaralanarak pa-

muklu kutular ve dolaplar içinde korunmaya alındı. Böylece çalışmak isteyenlerin kolayca yararlanabileceği bir arşiv haline getirildi. Bu çalışmalardan edindiğim bilgilerle emekli olduktan sonra Atatürk'ün isteği doğrultusunda halka dönük kitaplar yazarak onun isteğini yerine getirmeye çalışıyorum.

Bugün Türkmenistan, Azerbaycan, Rusya ve Türkiye'de Sumer dili üzerinde yapılan çalışmalarla onların Orta Asya'dan Mezopotamya'ya geldikleri ve dillerinin hemen hemen Türkçe olduğu kanıtlanmak üzeredir. Diğer taraftan arkeolojik buluntular da Sumerlilerin Orta Asya ile bağlantılarını, Türklerin de Anadolu'ya binlerce yıl önce gelip yerleştiklerini göstermektedir.

CUMHURİYET DEVRİMİ'NİN BİRGİ'DEKİ İZLERİ*

Birgi'de Toplumsal Yaşam ve Değişim adlı kitabı elime alınca hemen, bütün bölgelerimizde hep böyle araştırmaların yapılmasını düşlediğim için, son derece ilgimi çekti ve büyük bir merak ile okumaya başladım.

Neden Firdevs Gümüşoğlu alan çalışması olarak Birgi'yi seçmişti? Çok ayıp; ama Birgi'nin nerede olduğunu bile bilmiyordum! Yurdumuzun coğrafyasını bilmemek acı. Şimdiki gençlerin bu konuda benim gibi cahil olmadıklarından kuşkum yok! Birgi İzmir'e 90 kilometre, Ödemiş'e 9 kilometre uzaklıkta 2551 nüfuslu, bir köye benzeyen toplumsal ilişkilere sahip bir yerleşim yeri. Köy durumunda denmesinin nedeni belediyesinin bulunması. Birgi'nin 119 yıldan beri belediyesi varmış.

Burası çalışma alanı olarak ilkönce Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve Meslek Yüksekokulu tarafından, özgün mimarisi ve zengin tarihi dokusu nedeniyle seçilmiş ve 1997 yılından itibaren her Ağustos'ta 20 günlük yaz okulu yapıyorlarmış. Meslek yüksekokulu, şehir bölge planlama, resim heykel, mimarlık alanındaki öğretim görevlileri ile öğrencileri orada kalarak kendi alanlarında çalışıyorlarmış. Firdevs Gümüşoğlu da bu çalışmalara öğrencileriyle birlikte 2005 yılında katılıyor.

* Yrd. Doç. Firdevs Gümüşoğlu tarafından yazılan *BİRGİ'DE Toplumsal Yaşam ve Değişim --Bir Belde Monografisi--* (Bağlam Yayınları, s.306, yıl 2008) kitabı hakkında yazı.

Bugün bir köy olan Birgi neden bu kadar ilgi gördü? Birgi'nin tarih ve kültür zenginliği var. Lidya, Pers, Bergama, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı devirlerini yaşamış. Kazılar yapılsa belki daha eskilere de uzanacak. Antik ve Bizans çağında önemli bir yerleşim yeri. Aydınoğulları Beyliği'ne başkentlik yapmış. Osmanlı döneminde de önemli bir konum kazanmış, medreseleriyle de ünlü imiş. O nedenle herhalde İbn-i Battuta ve Evliya Çelebi tarafından ziyaret edilmiş. Birgi, 200 yıl önceye kadar Fransa, İtalya ile zeytinyağı ticareti yapan, bunlarla ilgili iş kollarına sahip olan bir belde iken, 1848'de İzmir-Aydın demiryolunun yapılması ile Ödemiş öne geçerek, merkez oluyor ve Birgi'yi geride bırakıyor. Yüzyıllar boyunca Ege Bölgesi'nde Tire'den sonra ikinci büyük yerleşim yeri olan Birgi, hızlı bir biçimde göç vererek, yoksullaşmış ve genç nüfusunu yitirmiş. Oldukça verimli topraklara ve ürün çeşitliliğine sahip olan Birgi, tarım politikalarının yetersizliğinden payını alıyor, yoksullaşıyor.

1919-1922 yılları içinde Yunan işgali altında kalmış Birgi ve Yunanlılar tarafından beldenin 2/3'si yakılmış, kaçamayan halk öldürülmüş. Yüzyıllar boyu iyi komşuluk yaptıkları Rumlar, Yunanlılarla birlik olduklarından onlarla beraber kaçmışlar, bu yüzden mübadele sorunu olmamış. İşgale karşı ilk örgütlenme Birgi ve Ödemiş'te başlamış, savaşın kazanılması da özgüven getirmiş oralara. Üç yıl süren işgal sırasında büyük acı yaşamış olmalarına rağmen, Birgili, Yunan ve Rum düşmanlığı yapmamış!

Birgi Atatürk devrimlerine sıkı sarılıyor. Resmi bayramların hepsini kadın erkek bir arada kutluyorlar. Atatürk'e büyük bir sevgi var aralarında, onu Hz. Muhammed ile hemen hemen bir tutuyorlar, onda bir evliya gücü olduğuna inananlar var. Birgi'li kadınlar, kız çocuklarını okutmayı yeğliyor. Burada laikliğin tam olarak uygulandığını gösteren bir olayı yazmadan geçemeyeceğim. Kitabın yazarı ve yanındakiler Birgi'ye ilk gittikleri gün, bir ramazan günü, rastladıkları bir bey, kendilerine "hoş geldiniz" derken torba-

sındaki portakaldan veriyor ve hemen soyup yemelerini öneriyor. Onlar ramazan olduğu için duraksıyorlar. Karşıdaki ısrar ediyor yemeleri için. Bu bey meğer imam imiş. Kendisi oruçlu olduğu halde, karşısında yenmesinden rahatsız olmadığı gibi onların oruçsuz olduğunu da kınamamış.

Kitabın en önemli yanı, işlenecek sosyal konularla ilgili sorulardan oluşan 56 anket tablosu hazırlanmış ve kadın erkek 126 kişiye bu sorular sorulmuş. Kadınlara cinsiyetleri dolayısıyla 146, erkeklere 140 soru yöneltilmiş. Elde edilen sonuçlardan bazıları şöyle: Eğitime önem veriliyor, Cumhuriyet'in 20 yılında eğitim, şimdikinden daha nitelikli. Doğum kontrolü var, ideal çocuk sayısı iki, dini inançlarında yasaklar, günahlar içinde yaşanmıyor. Din, Tanrı ile birey arasındaki bir ilişki olarak kabul ediliyor. Birgi'de geleneksel değerlerle modern değerler bir arada yürütülüyor. Tarımın çökmesi ile bozulan ekonomik durum, turizm yoluyla sağlanmaya çalışılıyor. Bu anketlerin diğer bir önemi de bu tür çalışacaklara hazır bir rehber olması.

Kitaptaki başka bir özellik ise, sözlü tarih yöntemi kullanılarak 71 kişiyle görüşülmüş, Birgi'ye ait anılar anlattırılmıştır. Ayrıca Birgi ile ilgili sanat yönünden yüksek düzeydeki fotoğraflar, fotoğrafçı Yüksel Ersertel'e ait. Bu fotoğraflar kitaba özel bir değer katmaktadır. Kitabın baskısı da çok güzel.

Meraklıların, özellikle sosyologların *Birgi'de Toplumsal Yaşam ve Değişim* adlı bu kitabı okumasını önerirken, Firdevs Gümüşoğlu'nu da yaptığı değerli çalışma için candan kutlarım.

KÖYLERDE AYDINLANMA*

Didim, filozoflar kenti Milet ile Prienne, Herakleia, Karina gibi antik dünyanın önemli kentlerine komşu ve en önemlisi kehanet merkezi Apollon mabedini içinde saklayan, ayrıca doğal zenginlikleriyle bir turizm cenneti olan bir kasabamız. Bu yıl bunlara ilk olarak başlayan ve gelecek yıllarda da sürecek önemli bir kültür etkinliği katıldı. Bu, Didim Belediyesi, Akköy Kültür, Sanat, Edebiyat ve Turizm Geliştirme Derneği Başkanı Sayın Güven Pamukçu'nun önderliği ve Edebiyatçılar Derneği'nin katkılarıyla oluştu.

Açılış, saat 18.30'da Apollon Tapınağı'nın yeni düzenlenen "sella" denilen, vaktiyle yalnız rahip ve kahinlerin girebildiği geniş alanında yapıldı. Doğrusu ben "bu sıcakta ne yapacağız" diye düşündüğümde ne kadar haksız olduğumu oraya gidince anlayabildim. Meğer o saatte burası etrafını çevreleyen 25 metre yükseklikteki duvarlarla gölgeleniyormuş. Ayrıca hafif esen rutubetsiz bir rüzgâr sıcağı duyurmadı bile.

Akköy kitaplığını kuran Güven Pamukçu'nun güzel bir konuşmasıyla başlayan toplantıya Edebiyatçılar Derneği Başkanı Gökhan Cengizhan ve Belediye Başkanı Mümin Kamacı'nın konuşmalarından sonra, toplantının onur konuğu olan Yük. Müh. Mimar Sayın Cengiz Bektaş'ı her yönüyle tanıtan konuşmalar izledi. Bu değerli bilim ve sanat insanımızı ne kadar az tanıdığımı düşünerek çok utandım doğrusu. Kıymetli şairlerimizin güzel ve anlamlı şiirlerini okumalarıyla kapandı o gün.

* Didim 1. Sanat, Edebiyat ve Kitap Günleri'nde yapılan konuşma, 23 Temmuz 2004.

Ertesi sabah 9'da Didim'e çok yakın olan Akköy'e, orada Sayın Güven Pamukçu'nun kurduğu kitaplığı görmeye gittik. İnanamadım gözlerime. Ben bir odadan oluşan küçük bir kitaplık göreceğiz, diye düşünmüştüm. Halbuki o, kaynak kitaplar odası, Şair Şinasi Özden adı altında yetişkinler odası, gazete arşiv odası, süreli yayınlar odası, yabancı dil kitapları odası, sanat galerisi birimlerinden oluşuyormuş. Kurulmaya üç yıl önce başlanan bu kitaplığın bu kadar zamanda nasıl oluşabildiğine şaşmadan edemiyor insan. Vaktiyle kumaş deposu olarak kullanılan, zamanla harap olmuş bir binada büyük bir özveri ve cesaretle bu işe girişmiş Güven Pamukçu. Kitapları toplamaya başladığı zaman damı da akıyormuş. Onun bu özverisini değerlendiren "Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş." burasını restore ettirerek 9 birimli bir kültür evine dönüştürülmesini sağlamış. Güven Pamukçu damdan akan sudan kurtulduk, diye konuşurken sevinci gözlerinden okunuyordu. Kitaplık aynı zamanda canlıymış da. Köy çocukları okuldan çıkınca buraya gelerek derslerini çalışıyor, aynı zamanda kitap okuyorlarmış. Köylü de alışmış buraya gelmeye. Didim'den bile geliyorlarmış araştırma yapmaya. Güven Pamukçu aynı zamanda Başkanı Gökhan Cengizhan olan Edebiyatçılar Derneği'nin Genel Yönetim Kurulu üyesi olarak çalışmalarını Dernek adına yapıyor. Pamukçu adresi köy, yani *Akköy* adlı bir kültür-sanat ve edebiyat dergisi de çıkartıyor ve parasız dağıtıyormuş. Hep yardımlarla oluyor. Ben her zaman şunu söylerim: Bizim insanlarımız özveri ile bir çıkar beklemeden çalışan kimselere yardım etmekten hiç çekinmez. Eğer öyle olmasaydı Kurtuluş Savaşı'nı nasıl kazanırdık?! Halkımız, Atatürk'ün canı pahasına büyük bir özveri ile memleketimizi düşman çizmesi altından kurtarmaya çalıştığını anlamış, kadını, erkeği, çoluğu çocuğu ve varıyla yokuyla yardıma koşmuştu.

Meğer bu ilk kurduğu kitaplık değilmiş Pamukçu'nun. Kapkırı köyünde Muzaffer İzgü ve Yuvaca köyünde Mevlüt Kaplan köy kitaplıklarını da kurmuş. Ona göre aydınlanma ancak köylerde başla-

malı. Alttan yukarı doğru. Atatürk de öyle söylüyordu. O yüzden kurulmuştu Köy Enstitüleri ve Halkevleri. Ama ne yazık ki, aydınlıkmış gibi görünüp karanlık kafalar bizi şimdi en az 50 yıl ileriye götürecek olan bu güzel kurumları kapatıp geriye çark ettirmeye çalıştılar. Tarih onları asla affetmeyecektir.

İlk kez bu köylerde Edebiyatçılar Derneği adına, yaz günleri köy meydanlarında film gösterileri, bahar şenlikleri yapılmış. Akköy'de sokak adlarına edebiyatçılardan bazılarının adları verilmiş.

Toplantılar akşamları saat 20'de başladı. Bir akşam ödüller almış şairlerimiz, kendi ağızlarıyla şiirlerini bizlere de tattırdılar. Panellerde kent ve kültür, sokak ve şiir, sanat ve edebiyatın yeni dünya düzenindeki yeri, kültürel etkinliklerin kentleşmedeki yeri ve kültürel oluşumların turizm açısından önemi gibi konuşmalar yer aldı. Son gece 2001 yılında Didim'de yaşamını yitiren Levent Ağralı'yı anma töreni yapıldı, değerli çalışmaları anlatıldı. İlk olduğu için herhalde panellerde dinleyici oldukça azdı. Gelecek yıllar daha hareketli olacağı ümit ediliyor.

Bu toplantıya büyük bir renk katan Bilim ve Sanat Kitabevi oldu. O da kitapları halkın ayağına getirerek tanıtmak amacıyla ve büyük bir özveri ile bir tır dolusu kitabı, belediyenin tahsis ettiği deniz kenarındaki yerde tam bir kitapçı dükkânı görüntüsü ile sergiledi. Yazarlardan bir grup her gün saat 16.30'dan toplantı saatine kadar kitap imzaladı. Orada bulunduğum sürece halkımızın hiç de kitaba ilgisiz olmadığını gördüm ve çok mutlu oldum. Biz yeni harflerle yazıya başlayıncaya kadar okuma bilmeyen, kitapsız bir toplumduk. Tarihe göre çok kısa sayılacak o günden bu yana, çeşitli engellere rağmen, bu seviyeye gelmemiz hiç de küçümsenecek gibi değil. Kendi kitaplarımda da bunu fark ettim. Yüz binlerce satılmıyor, ama gelen mektuplar ve telefonlara göre her düzeyde ve ülkemizin her tarafındaki, hatta yurtdışındaki vatandaşlarımızın ilgi ile okuduğunu anlıyor, insanımız artık okuyor, okuduğunu değerlendiriyor, diye bir devrimi başından bugüne kadar izleyen ben

son derece mutlu oluyorum. Bu mutluluğu herkesin duyumsamasını da istiyorum.

Sözlerimi bitirmeden önce Didim Belediyesi'nin, dolayısıyla Başkanı Mümin Kamacı'nın bu kültür topluluğuna olan yakın ilgisi ve misafirperverliğinin son derece övülmeye değer olduğunu söylemeliyim. Didim otelleri ve lokantalarının da bu topluluğa gösterdikleri misafirperverliği belirtmemiz gerek. Yerel yönetimlerin böyle eylemlere gönül vermesi ve yardım etmesinin halkımızın aydınlanmasına büyük katkısı olacaktır. Kendilerine ne kadar teşekkür etsek azdır. Ayrıca bu toplantıda beni de aralarına kabul eden Gökhan Cengizhan ve Güven Pamukçu'ya, benimle devamlı meşgul olan oğlu sevgili Olay Pamukçu'ya ve bu toplantıya katılmamı öneren Bilim ve Sanat Evi sahibi Sayın Mehmet Öz'e candan teşekkür ederim.

Son olarak toplantıyı takip eden üç gün Didim'de kalmak zorunda idim. O günlerde de Tuntaş Oteli beni misafir kabul etti, sahipleri Nazım ve Nalan Tuntaş'a teşekkürlerimi sunarım.

KADINLAR İÇİN CUMHURİYET'İN ÖNEMİ

Sorgun gazetesi hakkında Sayın Emin Çölaşan'ın yazısını okuyunca çok mutlu oldum. Bir öğretmenin bütün zorluklara göğüs gererek 23 yıldır yılmadan bu gazeteyi çıkarması büyük bir başarı. Bu öğretmenin Köy Enstitüsü'nden olduğunu öğrenince de bunu doğal karşılamam gerekti. Onlardı her ne olursa olsun insanlarımızı aydınlığa kavuşturmayı, uyandırmayı amaç edinenler. Nerede böyle yararlı bir atılım duysak altında bir Köy Enstitülü olduğunu öğreniyoruz. Onları ve Halkevleri'ni kapatanlar ülkemize en büyük fenalığı yaptılar, en az 50 yıl bizi geri bıraktılar, ne acı! Eğer o kurumlar olsaydı çocuklarımız sağ sol, dinli dinsiz, örtülü örtüsüz ayrılmayacaktı. Hoş amaçları da halkın uyanmaması idi ya, istedikleri oldu. 50 yıl sonra insanlarımızı parayla, hediyelerle kandırarak geriye döndürmeye çalışanlar başa geçti. Sanki büyük bir marifetmiş gibi karılarının başlarını örttürerek ortaya çıkarmaya, hatta Avrupa'ya götürmeye kalktılar. Bizi AB'ye dilimiz dillerine, dinimiz dinlerine uymadığı için almayanlar şimdi de kılıklarınız da bize uymuyor, diyecekler. Sumer mabet fahişelerinin simgesi başörtüsü (türban değil, çünkü türban bir süs şeklidir) ne yazık ki şimdi İslamlığın, dolayısıyla bir partinin simgesi oldu.

Makinenin başına geçtiğimde bunları yazacak değildim, nasıl oldu bilmem içimi döküvermişim. *Sorgun* gazetesini duyunca bunu nasıl elde edebilirim diye düşünürken benim böyle olaylarla ilgilendiğimi bilen genç komşum Tolga Yazıcı "sizin için getirttim" diyerek elindeki gazeteyi uzatıverdi bana. Bütün yazıları zevkle oku-

dum. "Gazeteci değilim ama, ben de bir şey yazsam buna" diye düşündüm, ama ne yazabilirdim? Bir kenara bıraktım. Bugün tam yazacağım konu çıktı, diye makinenin başına oturunca işi çarpıttım, kusura bakmayın. Asıl konumuza gelelim.

Dünya gazetesi, Türkiye çapında 2002 yılının başarılı iş kadınlarını bir yıllık titiz bir çalışma sonucu seçmiş. Onların ödülleri 23 Ocak 2003 akşamı büyük bir törenle verildi. Son derece göğüs kabartıcı, gurur verici bir törendi. Önce doğudan batıya alfabetik sıra ile her ilimizden işinde en başarılı olarak seçilmiş 43 bayan ödüllerini aldılar. Sektörlerinde en başarılı 24 bayan onları izledi. En başarılı profesyonel yönetici olarak Shell Türkiye Genel Müdürü Canan Edipoğlu ve Zepa Pazarlama A.Ş. Genel Müdürü Deniz Ataç, en başarılı kadın işveren olarak Zarakol Halkla İlişkiler sahibi Necla Zarakol ve Esin Nakliyat Yönetim Kurulu Üyesi Ayşe Nur Esin, en başarılı kadın girişimci olarak İris Yazılım ve Danışmanlık Genel Müdürü İnci Yalçınöz ve Bag&Bags Yönetim Kurulu Üyesi Nil Göksel olmak üzere altı genç bayan da onlara katıldı. Gazeteci Vasfiye Özkoçak, yazar Peride Celal ve tarih araştırmacı-yazar Muazzez İlmiye Çığ da onur ödülüne uygun görülmüş. Sayın Peride Celal gelemedi. Sayın Vasfiye Özkoçak ile ödül alanları izlerken gözlerimiz yaşardı. Atatürk'ün biz kadınlara açtığı yolda bir hayli ilerlediğimizi anlayarak sevindik. İlk yıllarda yalnız meslek kadınları vardı, 1940'ta İstanbul'a geldiğimde çarşılarda satıcı olarak bile Türk kadını yoktu. Türk kadını yalnız tarla, bağ bahçede çalışırdı. Atatürk kadınlarımızın her işi başarabileceğini söylüyordu. Sabiha Gökçen'i uçurtarak, Afet İnan'a bilim yaptırarak bunu kanıtlamak istemişti. Yaşayıp bu başarıları görseydi, ne kadar mutlu olurdu.

"Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır" denir. Ben de her başarılı kadının arkasında birer erkek vardır, diyorum. İlk erkek Mustafa Kemal Atatürk'tü. Eğer O bu yolu bize açmasaydı babalarımız, eşlerimiz, bize "kadının yeri evidir" demeyip çalışmalarımızı desteklemeseydiler, iş arkadaşlarımız bizi, kadın diyerek kendileri

gibi kabul etmeseydi, bizler ne eğitim alabilir, ne de böyle başarılı olabilirdik. Onun için bize destek olan bu değerli erkeklerimize en candan teşekkürlerimi sunarken, kızlarını okutmak istemeyen babalara, kadını sarıp sarmalayıp eve kapayan kocalara, kadın elini sıkmaktan korkan zavallı erkeklere onlar örnek olmalıdır diyorum.

Bu ödül töreni gazetelerin ilk sayfalarında görülmeliydi. Ama ne yazık ki, hepsi suskun. Bizim gazeteler için kadın ancak çıplak olursa ilgilenmeye değer. Halbuki bu ödüller bu tür çalışmaların da takdir edildiğini gösterir, kadınlarımızı teşvik eder, yüreklendirir, hepsi birer örnek olur. Daha o seviyeye gelemedik herhalde.

Sözü çok uzattım. Bu önemli işi ortaya atıp, onu en iyi şekilde gerçekleştiren *Dünya* gazetesini ve bu törenin yapılmasında onlara destek veren bütün kurumları teşekkürlerimle candan kutlarım.

KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ*

Bir ahbabım, "*Cumhuriyet* gazetesi, Atatürk'ten sonra kadın-erkek eşitliği tam uygulanmış mıdır, diye bir yarışma konusu açtı. Bu yarışmaya girme hakkını yalnız kadınlara tanımakla bu eşitliği önce kendi bozmuyor mu?" diye yakınıyordu. Gerçekten bu iddia doğru muydu? Bana göre, bu konunun, hakkı verenlere değil verilenlere sorulması en uygunu idi. Burada "hakkı veren" ve "verilen" ayrımı bile kadın erkek eşitsizliğinin bir örneği değil mi sanki?

Pırlanta ile elmas aynı asıldan olmalarına rağmen eşdeğerli olabilir mi? Eşdeğerli olabilmeleri için elmasın da pırlanta kadar iyi işlenmesi ve üzerinde çalışılması lazım. Aynı asıldan gelen kadın ve erkeği eşitsiz kılan bir neden, işlenme farkı. Buna doğal özellikler de katılıyor. Kadın önce anadır. O daha doğarken analık duygusu ile doludur. Bir kız çocuğunun ilk ilgilendiği şey oyuncak bebektir. Aklı ermeye başlayınca annesine ev işlerinde yardım etmek için can atar. Bu içgüdüler kadını çocuğuna, evine bağlayan doğal özellikler. Bu özelliklere göre hiç şüphesiz ruh ve vücut yapısı da ayarlanmıştır. Sabırlı, müşfik ve hassas bir ruh, sık sık incinen, fakat kolay kolay yıkılmayan bir vücut. İnsanlık boyunca devam edegelen bu özellikler vaktiyle ana Tanrıça, aşk Tanrıçası isimleri altında bulunduğu en kutsal mevkiden onu yavaş yavaş indirerek çocuğuna, evine, erkeğine bağlı bir köle haline getirmiştir. Onun bu tevekkülünü, sabrını, şefkatini, kaba kuvvetine güvenen erkek, ister ba-

* *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1972.

ba, ister ağabey, ister koca olsun, sömürmüş ve ona bazen bir oyuncak, bazen bir köle, bazen de kuvvetini gösterecek ve deneyecek bir nesne olarak davranmış, hırpalamış; ama asla bir yardımcı, bir destek, bir arkadaş gözü ile bakmamıştır.

Kız çocuklarını diri diri gömen bir toplumdaki kadınlara oldukça geniş haklar sağlayan İslamiyet, erkeği ile hemen hemen baş başa giden Türk kadını için bin yıldan fazla bir gerileme devri açmıştır. Bundan sonra o, istenmeden doğan, sevmeden, sevilmeden evlenen, peçe altında, kafes arkasında hayat sürüp ancak iç dünyasını el işlerinde yarattığı renkler ve örneklerle yansıtabilen, zekâsının küçük bir kısmını, "Kadının fendi, erkeği yendi!" dedirterek kurnazlıklara yöneltmek zorunda kalan bir varlık haline gelmiştir. Dış dünyası ile ilgisi kesilen bu kadının beyin hücreleri körlenmez de ne olur?

İşte Aziz Ata'mız, toplumun en az yarısına ait olup asırların uyuşturduğu bu hücreleri canlandırmak ve milletimizi çağın uygarlığına ulaştırma amacıyla bu güçten yararlanmak için en büyük adımı atmış ve Türk kadınına kendi dünyasından dış dünyaya bakması için örtüleri, kafesleri kaldırmış, en geniş pencereleri ardına kadar açmıştır. Bundan sonra kadınlar, bu pencereden bakabilmiş mi, bakmaya cesaret etmiş, gayret etmiş, becerebilmiş mi, bakmasına izin verilmiş mi? Önemli olan işte bu.

Asırların verdiği uyuşukluğu, alışkanlığı, toplum hayatına oranla 50 yıl gibi kısa bir zamanda söküp atmak hiç de kolay değildir. Bütün çabalara rağmen, ne kadınlarımız verilen bu hakkı tam anlamıyla kullanabilmiş, ne de erkeklerimiz bunu içlerine sindirebilmiştir bence. Bu yüzden kadınlarımızın durumları arasında uçurumlar kadar büyük farklar vardır. Bir tarafta meslektaşları erkekler gibi mesleğinin zirvesine çıkmış, ilim yapmış olanlar; diğer tarafta satılık bir mal, çalıştırılan bir köle durumunda bulunanlar... Bir tarafta verilen bütün haklardan yararlananlar, diğer tarafta haktan, hukuktan haberi olmayıp eski geleneklere göre hayat süren-

ler... Bir tarafta eşitliği bambaşka açıdan alarak gündüz vaktini boşa geçirip akşam işinden yorgun dönen kocasını ev işlerine sokan, alın teri ile kazanılan paraları gelişigüzel harcayan kadınlar; diğer tarafta bütün gün dışarıda çalışan kadınını gece yarılarına kadar ev işi ile baş başa bırakan ve kazandığı parasının tümünü alıp erkeklik taslayan kocalar.

Burada hukukçular, kurulan yuvaları yıkmamak için Medeni Kanun'un bütün gerçeklerini kullanadursun, Tokat'ın Reşadiye ilçesinin bir köyünden gelen bir bekçimiz bakın ne anlatıyor:

- Eh, çocuğu everdik gayri.
- Ya, kiminle?
- Ağamın (ağabey) kızı canım.

Bir yıl sonra:

- Bizim gelini yolcu ettik abla.
- Hayırdır inşallah, nereye?
- Babasının evine. İşimize yaramadı, yerine yenisi geldi bile.
- Nasıl olur, mahkeme hemen nasıl boşattı?
- Ne mahkemesi abla, gönderdik işte. Gitti.
- Nikâhlı değil miydi?
- Vardı canım. İmam nikâhı.
- Belediye nikâhı yapmamış mıydınız?
- Aman abla, kim uğraşacak onunla. Köylü kısmı belediyeyi nereden bulacak, nikâhı nasıl yaptıracak? Sonra öyle nikâh olursa istediğimiz zaman nasıl geri gönderecez kızı? Hani Medeni Kanun'un getirdikleri!

İşte bu uçurumları kapamak için toplum, kadın ve erkek kendilerine düşen görevleri yapabilirlerse o zaman Aziz Ata'mızın kadınlara bahşetmiş olduğu haklar, doğanın verdiği özellikler oranında yerine gelmiş olur. Bu da ancak kültürle, eğitimle elde edilir. Abdülhak Hamid'in, "Kızlarını okutmayan millet, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir, hüsranına ağlasın" dediği gibi, oğullarımızı bu öksüzlüğe atmamak için kızlarımızın okutulması,

eğitilmesi şarttır. Bunun yanında kızlar kadar erkeklerin de eğitilmesi zorunludur bence. Bazen dinsel, bazen cinsel örtü altındaki kıskançlık duygusu ile kızını okutmayan, ona bir hayat sigortası sağlamayan bir baba, meslek sahibi olmuş bir kadını hiçbir garanti vermeden mesleğinden uzaklaştıran veya mesleğinde yükselmesini istemeyen, dükkânına, işine sokmayan, onu eğitmeyen; ama keyfi istediği zaman hiçbir dayanak sağlamadan ayrılmayı beceren bir koca, kendisine fikir karşılığı vermesin düşüncesiyle tahsilsiz bir kızla evlenmek isteyen tahsilli bir genç eğitilmezse, toplum düzeni sağlanmazsa bu uçurum daha yıllar boyu devam etmeye mahkûmdur.

Bütün bunlara rağmen, verilen haklardan yararlanarak pek çok işler başaran, başarıları ile Batı dünyasındaki hemcinslerine taş çıkartacak kadar ünlerini memleket sınırlarından taşırıp başka milletlere duyuran kadınlarımızın çokluğu, en büyük kıvanç kaynağımızdır.

Şad olsun, Aziz Ata'mızın ruhu...

TÜRK KADINI

Dört yıl kadar önce New York'ta idim. Büyük tartışmalar vardı. Başkanlığa soyunmak isteyen Hillary Clinton bir kadın olarak Amerika Başkanı olabilir mi, diye. Amerika gibi sözde demokrasinin beşiği, insan haklarının büyük savunucusu olan bir yerde yine kadın erkek ayrımı!! Şaşırdım. O arada Birleşmiş Milletler'e üye bütün devletlerin başkanları geldi, gazetelerde boy boy resimlerini gördük, aralarında hiç kadın yoktu. Demek Avrupa'nın en demokrat milletlerinde bile kadın başbakan olamamıştı. Halbuki bizde 10 yıl önce Tansu Çiller, bir kadın başbakan olabilir mi, olamaz mı tartışması bile çıkmadan başbakan oluvermişti. Şu halde biz kadın erkek eşitliğinde daha anlayışlı imişiz, dedim. Aziz Atatürk sayesinde verildi bu hak bize. Doğrusunu söylemek gerekirse, biz kadınları bu konuda ilk düşünen yine erkekler oldu. Tanzimat'tan sonra Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi düşünürler ve yazarlar ilk olarak kadınların eğitim görmesini, onların köle durumundan kurtulmasını yazıyorlar gazetelerde. Daha sonra onlara bazı kadın yazarlar da katılıyor, fakat onlar önce erkek adlarıyla yazıyor, daha sonra kendi adlarını kullanmaya başlıyorlar.

Yapılan araştırmalara göre bizim üniversitelerimizde, hukukta, tıpta, fende ve diğer kurumlarımızda çalışan kadının, Batı devletlerindekinden daha çok var olduğu söyleniyor. Birkaç yıl önce *Dünya* gazetesinin yaptığı başarılı işkadınları ödül töreninde Türkiye'nin doğusundan batısına kadar olan şehirlerimizde pek çok kadı-

nımızın iş hayatında nasıl başarılı olduklarını gördüğümde son derece mutlu oldum. Bilim alanında, sanatın her dalında, edebiyatta, medyada kadınlarımız hiç de küçümsenecek başarılar elde etmiyorlar. İnsan bunları duyunca öğrenince nerelerden nerelere geldik, diye büyük bir gurura kapılıyor, üstelik bu süreyi yaşayıp bütün gelişmeleri gözleyen benim gibi biri için çok kısa bir zaman dilimi. Tarih çağları içinde ise, bu aşamaya gelme süremiz çok daha kısa. 1940'ta İstanbul'a ilk geldiğim zaman dükkânlarda satıcı olarak tek tük Türk kadını vardı. Şimdi hemen her yerde kadın satıcıları, garsonluk yapan kızlarımızı görüyor, çocuk gibi seviniyorum. Evet, nerelerden geldik bugünlere?

İslamiyetten önce Türklerde kadının yeri önemliydi. Siyasal hayatta söz sahibi idi onlar. Kadın erkek eşitliği vardı. Hakanların yanında daima eşleri hatunlar bulunur, anlaşmaları birlikte yaparlardı. Kızlara çocuk bakmak, ev işi yapmak yerine ata binmek, silah kullanmak öğretilirdi.

İslamiyet girince Türkler arasına, iş değişti. Önce çokeşlilik başladı. Arkasından örtünme bilmezken İslamiyetle sımsıkı örtünme geldi. Böylece kadınlar eve kapatılmış, erkeğin malı haline getirilmiştir. Onların bütün işi çocuk doğurmak, onlara bakmak, ev işi yapmak ve kocasının keyfini aramak olmuş. Erkek her istediğini yapar. İsterse dört kadına kadar evlenebilir. İstediği zaman kadına boşsun der, kadın o zaman pılısını pırtısını toplayıp evden gitmek zorunda. Nereye gidecek? Çalışamaz, bir iş yapamaz, miras alamaz, nasıl geçinecek bu kadın? İşin ilginç yanı Osmanlı Devleti'nin ilk çağlarında kadınlar daha özgür görünüyor. Kanuni zamanında çamaşırhane işleten, ticaret yapan kadınlar hakkında fermanlar var. Kadınlar köle ticareti bile yapmış, evden eve mal satmış. Anlaşılan sonraları kadınlar daha sıkıya alınmaya başlamış. Madam Montegü'nün 18. yüzyılda yazdığı mektuplarda "Türkleri kılıç gücü ile yenemeyeceğini anlayan Bizans artıkları, onları manevi yönden

yenmek için aralarına fanatik dinciliği sokmuşlardır" diyor. Gerçekten 18. yüzyılda dinde daha çok yobazlık başlamış.

1839 Gülhane Hattı Hümayunu ile başlayan Tanzimat'ta yavaş yavaş Batı'ya doğru bir açılma oluyor. Ona rağmen yapılan ilk nüfus sayımında kadınlar sayılmamış. İkincisinde kadınlar görünmeden erkekler söylemiş onlar hakkında gerekeni. Zamanla Batı etkisi fazlalaşıyor. Memlekette ilk Fransızca öğrenimi başlıyor. Gazeteler çıkıyor (1860'ta *Tercüman-ı Ahval, Ceride-i Havadis* adlı gazeteler). Bu gazetelerde Namık Kemal ve Tevfik Fikret gibi yazarlar kadınların eğitimini öne süren, onların aşağı durumda olmalarını kınayan yazılar yazıyor. Namık Kemal'e göre Osmanlı Devleti'nin çöküşü kadınların cahilliğinden. Evlerinde eğitim görmüş bazı kadınlar gazetelerdeki bu yazılara mektupla katılıyor. Gazeteler haftada bir kadın gazetesi eki çıkarıyor. Batı'ya gitmiş olanlar orada çıkardıkları ve kadınları savunan gazeteleri gizlice memlekete sokuyorlar. Edebiyatçılar romanlarında kadınların bu durumunu, kızların para için zorla yaşlı erkeklerle evlendirildiklerini kınayarak anlatıyorlar. Selanik'te yedi kadın dergisi çıkıyor. Bunların bir kısmında kadınlar sorumlu, bir kısmında yazar. Bu şekilde kadınlarla ilgili yazılar erkekleri gruplara ayırıyor. Katı İslamcılar kadına dönük reform düşüncesine karşı olarak böyle bir uygulamanın ailenin temelini sarsacağını, şeriata uyulmamasının aileyi bütün kötülüklere sürükleyeceğini, Anayasa'da devletin dini İslam dendiğine göre, devlet şeriata uymayanları izlemeli ve cezalandırmalı, diyorlardı. Onlara göre kadınları devlet işlerinde çalıştıran bütün uygarlıklar batmış. Çokkarılılık, diğerlerinin öne sürdüğü gibi, toplumsal yara değil, doğal yasalara ve ailenin çıkarlarına uygunmuş. Çokkarılılık, kadını koruyor ve ona yaşamı kolaylaştırıyormuş. Kadınların çarşaf giymesi kanunlaştırılmalı imiş. Tekyanlı boşanmaya neden de kadının kaprisli ve güvenilmez oluşu imiş. Kadına bu konuda gösterilecek en küçük hoşgörü aileyi uçuruma yuvarlarmış. Kadın erkek eşitliği söz konusu bile olamazmış! Biraz daha az katı dinciler de, kadının çocukla-

rını iyi yetiştirmesi için kız okulu açılmasını istiyorlar, ama ancak orada din dersi okuyabilecekler, Fransızca, piyano gibi dersler öğrenmeyeceklermiş.

Bunlara karşı bir de Türkçüler var (Salahattin Asım). Türk kadınının uzun zamandan beri dinsel kurumların baskısı altında ezildiği, bu yüzden doğal niteliklerinden çoğunu kaybettiği, çarşaf giyme, eve kapatma, çokkarılılık, tek taraflı boşanma, miras hakkının olmaması, kölelik gibi dinsel kökenli yasalar ve törelerle kadın ağlanacak durumu sokulmuştur. Bu yasalar ve töreler Türk erkeğini de olumsuz etkilemiş ve onların da gerilemesine ve yozlaşmasına neden olmuştur, diyorlar. Ona karşın İslamcılardan Sait Halim Paşa tüm İslam öncesi etkilerin, özellikle Türkler arasında hâlâ canlı olarak varlıklarını sürdüren geleneklerin tümünün temizlenmesi gerektiğini ve onların çöplük olduğunu söylüyor. Başta Ziya Gökalp olmak üzere Türkçüler, birisi modern düşünceye açık, diğeri geçmişe bağlı iki insan tipi yetiştirilmesine çok üzülüyorlar. Ne yazık ki, 100 yıl sonra bu insan tiplerinin arası kapanacağı yerde daha çok açıldı.

Bütün tartışmalara rağmen kızlar için ilk kez üç yıllık okul açılıyor. Fakat 11 yaşında kızların başı örttürülüyor. 1876'da iki sınıflı ilk kız öğretmen okulu açılıyor. Erkeklerin üç sınıflı. Öğretmen okulunda kızlar saçlar görülmeyecek şekilde başlarını bağlıyor ve uzun siyah entariler giyiyor. Aydınlıkta pencereden bakan kızlar, cezalandırılıyor. 1913'te İstanbul Kız Lisesi açılıyor, savaştan sonra da buna üç lise daha ekleniyor. Fakat yalnız İstanbul'da bunlar. Yeni bir değişiklik kız okullarına erkek öğretmenler gelmesidir. 1915'te açılan Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda ilk kez kızlar başlarımıza yemeni örtmeyeceğiz, diye ayağa kalkıyor. 100 yıl sonra ise bunların belki torunlarının çocukları "başımızı örteceğiz" diye ayağa kalkıyor.

Meşrutiyet döneminde birkaç kadın derneği kuruluyor. Meşrutiyet hareketlerinde bazı kadınlar mektupları saklayarak, yazıları Fransızcaya çevirerek dışarıda çıkan gazetelere göndermek suretiyle el altından biraz siyasete de katılmışlardı. Meşrutiyet ilanında el-

lerinde kırmızı beyaz filama bayraklarla "yaşasın, vatan, millet, hürriyet" diye bağırarak sokaklarda gösteri yapmışlardır. Bu dönemde Rum ve Ermeniler memleketten gidince onların kadınlarının çalıştığı yerlere Türk kadınları giriyor. Adana'da pamuk, Karadeniz'de tütün, İzmir'de üzüm, incir işletmelerinde çalışıyorlar. Kamu kuruluşlarında ilk PTT'de, maliyede ve en çok eğitimde kadınlar görülüyor. Fakat savaşlar biter bitmez kadınlar kamu hizmetinden atılmaya başlıyor.

Bütün bunlara rağmen 20. yüzyılın başında genel olarak kadın erkek iki ayrı dünya. Erkekler dışarıda, kadınlar evde haremde. Kadın eve kapatılmış.

Peygamberin kadınları için tatbik edilen örtü, çarşaf olarak bütün kadınlara uygulanmış. Şehirlerde çarşaf giyme polis zoru ile uygulanıyor, çarşafta kumaşın rengi ve biçimi bile devlet, yani erkekler tarafından ayarlanıyor. Ömer Seyfettin'e göre harem ve çarşaf bir sürü ahlaksızlıkları gizlemek için bahane imiş. Yalan da değil. Erkekler çarşaf giyerek evlere girip kadınlarla sevişiyor, diye duyardık.

1920 yılında ilk defa Kadıköy Tiyatrosu'nda bir Türk kadının Jale adıyla sahneye çıkması büyük olay yaratıyor ve ahlaka uygun değil diye mahkemeye veriliyor.

Ortadoğu'da, daha doğrusu Müslüman ülkeler içinde ilk defa kadına gerçek özgürlüğü verip, onu uygulayan tek ülke Türkiye. Bu da Atatürk ve yanında onun gibi düşünen arkadaşlarının desteklemesi ile oldu. Bunların başında İsmet İnönü vardı. O hemen karısını çarşaftan çıkarıp şapka giydirerek Lozan Konferansı'na yanında götürmüştü. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi kurulmuştu. Artık yeni bir çağ başlıyordu. Türklüğünü unutmuş Osmanlı ümmeti yerine kendini bulan bir Türk milleti canlanıyordu. Fakat Meclis'in büyük kısmı yobaz ve Osmanlı kafası taşıyordu. Bunları Atatürk'ün kafasındakilere yöneltmek çelikten bir kafesi kırmak kadar zordu. Onları Atatürk önce vatanı kurtarmak, onun

için de milleti uyandırmak düşüncesi etrafında birleştirdi. Böylece Kurtuluş Savaşı kazanıldı. Padişah İngilizlerle kaçtı, halifelik kaldırıldı. Lozan Antlaşması oldu. Cumhuriyet ilan edildi. Atatürk, "Savaşı kazandık. Fakat asıl bundan sonra milli ve vatani görevimiz; en uygar, en mutlu ve huzurlu millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Yüksek uygarlığa karşı, ortaçağ kurumları ve hurafeleriyle yaşamaya çalışan milletler er geç yok olmaya veya başkalarının esirliği altında yaşamaya mahkûmdur" diyor. Böylece Atatürk, uygarlığa adım atmamız için daha pek çok yapılacak işimizin olduğunu açıklıyordu. Fakat daha o başlamadan önce 1921 yılının başında, o günün Milli Eğitim Bakanı 400 medrese açtırıyor ve İslam dinine uymuyor diye okullarda resim dersini kaldırtıyor. Halbuki o tarihte 7000 medrese varmış Anadolu'da. Fakat 3 Mart 1924'te bütün medreseler kapattırılıyor.

Kadınların doktora görünmesi bile Meclis'te tartışmalara yol açıyor. Modernlik kadının ahlakını bozarmış. 1925'teki Meclis'te bile kadının yüzünün tamamıyla kapanması, bunun için evde oturması öneriliyor. Bunlar, Atatürk'ün çalışmak zorunda kaldığı insanların kafasını göstermesi bakımından çok önemli. Cumhuriyet'ten sonra bir grup milletvekili bir aile yasası tasarısı hazırlıyor. İlk olarak Tanzimat döneminde bir aile yasası yapılmış, fakat o yasa o günün ailesini anlatmaktan ileri gitmemiş. 1924 yılında yapılan bu taslak da ondan farklı değildi. Aile reisi erkek; çünkü akıl ve din yönünden noksan ve güçsüz olan kadının karakterine bu uygunmuş. Kadın okula gidemez; onların aklı kısa olduğu için bir işe yaramaz öğrendikleri. Kadın çalışırsa hem kendinin, hem de etrafındakilerin ahlakı bozulurmuş. Kadının erkek işleri yapması toplum için hastalıkmış. Erkeklerin çokeşli olması gerekmiş. Bu hem kadın, hem erkek için iyi imiş, gibi eski gelenekleri aynen tekrarlayan bir yasa tasarısı. Bu yasa taslağını öğrenen kadınlar, dernekleri yoluyla başkaldırıyorlar. Fakat ne yazık ki, onlar da bir düşüncede birleşemiyorlar ve ayağa kalkmaları yarım kalıyor. Yine Atatürk im-

dada yetişiyor ve bu yasayı görünce çok kızıyor. "Bunlar ne çabuk unuttular kadınlarımızın bu savaşı kazanmak için gece gündüz demeden çalıştıklarını, mitingler yaparak, konferanslar vererek halkı uyandırmaya uğraştıklarını" diyor. Gerçekten askerlerimize giyecek, silah yapan, cephane taşıyan, silahlanarak düşmanla başa baş çarpışan kadınlarımızın yardımlarıyla kazanılmıştı bu zafer.

İşte bunları bilen Atatürk, 23 Mart 1923'te Konya'da Anadolu kadınının bu fedakârlığını anlatmış ve "Kış sıcak soğuk demeden çocuğunu bile feda ederek cepheye gerekli olanları taşımış, büyük ruhlu ve duygulu bu kadınlarımızı şükran ve minnetle takdir ve takdis edelim: Hiçbir milletin kadını onların yaptığı gibi yapmamıştır. Bu acı çeken ülkeye büyük yardımda bulunan bu kadınlarımız özgür olmalı, eğitim görmeli, erkekle eşit olmalıdır" demiştir.

Atatürk'ün ilk ele aldığı konu eğitimin birleştirilmesi, daha doğrusu din eğitimi üzerine kurulmuş medreseleri kapattırarak aynı düzeyde eğitim verecek çağdaş okulların açılması idi. Bu okullarda çocuklarımız arasında ulus bağı geliştirilecek, hayata hazırlanacak, çağdaş eğitim verilecekti. Ulus, birbirlerine dil, kültür ve ülküde aynı olan yurttaşları kapsayan bir kurum demektir. Osmanlı Devleti'nde din bağı önemliydi. Halbuki aynı dinden değişik milletler ve kültürler vardı arada. Bütün kültürler İslam kültürü adı altında birleştirilmiş, dolayısıyla Türklerin kültürü İslam kültürü olarak bütün Müslümanlara mal edilmiş, böylece Türk kültürü ve Türklük bunlar arasında kaynayıp gitmiştir. Artık bu memleketler kendi özgürlüklerini almış, bize de ilk gelip yerleştiğimiz ve halkının hemen hepsi Türkçe konuşan topraklar kalmıştı. Bundan sonra ümmet değil bir ulus, Türk ulusu ortaya çıkıyordu. Bunu O, Kurtuluş Savaşı'nda, bir birlik halinde düşmanı ülkeden atarak göstermişti. Şimdi de onu kadın erkek elbirliği ile, çağdaşlaşmanın bütün yollarından geçerek kanıtlamalıydı.

Bunları yapabilmek için önce şeriat kanunlarından kurtulmak amacıyla, yüzyıllar boyunca birçok deneyimden geçmiş İsviçre'den

Yurttaşlık Yasası alındı. Çoğunluğu kadınları toplum yaşamına sokmak istemeyen erkeklerden oluşan bu Meclis'te yasayı kabul ettirmek hiç de kolay değildi. 1909 yılına kadar bir milletvekilini 50.000 erkek seçiyordu. Fakat o tarihte erkekler savaşlarda öldüğü için erkek sayısı azalmıştı. O yüzden 20.000 kişiye indirilmişti sayı. 1923'te kadınların da sayılması öneriliyor. Kıyamet kopuyor Meclis'te, kadınların dinsel yasaya göre seçme hakkı olamaz, deniyor. 1924'te tekrar aynı konu geliyor Meclis'e. Yine alkışlarla kabul edilmiyor. O zamanın İstanbul valisi bile kadınların görevinin evde oturup çocuk doğurmak olduğunu söylüyor. Bütün bunlara karşın 1926 yılında Yurttaşlık Yasası kabul edildi. Bu yasa onaylanınca 13 yüzyıllık bir dönem sona erecek, Türk ulusunun önünde yeni bir yaşam yolu açılacaktır. Bu yasa ile laikliğe ilk adım atılmış oldu. Laiklik bir taraftan ulusçuluk kavramına yarayacak, diğer taraftan çağdaşlık olanağını verecekti. Laiklik hiçbir zaman dinsizlik değil, herkesin inancında özgür olması, kimsenin bir diğerinin inancına karışmaması, dinin günlük işlere ve siyasete sokulmaması demekti. O zamanlar laikliği desteklemek amacıyla hiçbir din karşıtı kampanya yapılmadığı gibi, ceza yasasının 175. maddesiyle de dine karşı söz söyleyenlere caza verilecekti. Yeni kanunla kadınlar büyük haklara sahip oluyordu. Artık o, evde bir köle değil insan sayılacaktı. Onlar da babadan ve kocadan miras alabilecek, mal sahibi olabilecek, üstlerine bir kuma gelemeyecek, istedikleri zaman kocası gibi kendisi de onu boşayabilecekti. Evlenmeler de yazılı bir belge ile olacaktı.

Sumerlilerin 4 bin yıl önce uyguladığı bu olayı ne yazık ki biz yeni uygulayacaktık. Daha o zamanlar onlar, yazılı belge ile evlenmiş, her iki taraf da mahkeme yoluyla boşanmıştı. Sumerlilerde tek kadın tanık olurken, bizde ancak Medeni Kanun'dan sonra iki kadın bir erkek yerine sayılmaktan kurtulmuş ve erkek gibi tek başına bu işi yüklenmiştir. Kadınlar da erkeklerle aynı okulda okuyacaklar, aynı eğitimi alabilecekler, erkeklerin geçtiği her eğitimi gö-

rebileceklerdi. Atatürk 1 Mart 1922 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmasında, "Kadınlarımızın da erkekler gibi aynı şekilde eğitim almasına önem verilecek. Onların her hususta yükselmelerini sağlamamız gerek. Onlar bilim insanı fen insanı olacaklar. Eğer milletin anası olmak istiyorlarsa erkelerden daha kültürlü olmak zorundalar" demiştir, böylece kadınlara bütün eğitim yolları açılıyordu. Bu kanunla kadınlara çalışma hakkı verildiği gibi, erkeklerle aynı işten aynı ücreti alabileceklerdi. Böyle bir yasayı Sumerliler 4400 yıl önce, İngilizler de 1975 yılında çıkarmışlardı. Kadınlar da günde ancak 8 saat çalışabileceklerdi. Gece çalışmaları kadınların lehine bazı şartlara bağlanmış. Böylece Türk kadını çalışma hayatına büyük ölçüde katılıyordu.

Kadınlar seçme hakkını da kazanmışlardı. İlk köy kurullarında muhtar seçimlerine girdiler. Daha sonra belediye seçimlerine katıldılar. 5 Aralık 1934'te de genel seçimlere katılma hakkını elde ettiler ve 1935 seçimlerinde 18 kadınımız milletvekili seçildi. O zaman Atatürk 40 kadın seçilmesini istemiş, fakat o kafadaki milletvekillerinin bu kadarına bile razı olması büyük bir başarı idi. 80 yıl sonra da aynı kafayı taşıyan erkeklerin ne kadar çok olduğunu, Meclis'teki kadınlarımızın adedi göstermektedir.

Kadınların kıyafetine gelince: Onların kıyafeti için bir yasa yok. Yalnız çarşafı savunanlara ceza var. Bu Yurttaşlık Yasası çıkınca bir gazetede uçmak üzere balona binen bir kadının, ağırlık olarak namus, fazilet ve utanmayı atar şekilde karikatürünü yapmışlar. Fakat bu tür karikatürler hemen ceza görmüş. Çarşaf üzerinde duran, onları yasaklayan mahalli idareler, yani vilayet ve belediyeler olmuş. İlginç olanı, 1924 yılında yabancı bir gazeteci şöyle yazmış: "Kadınların tümünde ya da tümüne yakınında çarşaf yok. Ve hiçbir erkek de buna karşı değil. Bu birkaç Avrupa meraklısı güzel kadının işi değil, İstanbul'un en Türk olan mahallerinde çarşaflı kadın çok az. Fatih Camii'ndeki törene gittiğimde yüzlerce orta halli kadın içinde ancak 20 kadar kadın çarşaflı görünüyordu."

1926'da Bursa Kız Öğretmen Okulu sınavına benimle beraber girecek kızların anneleri hep çarşafsızdı. 1923, 24 ve 25 yıllarında okuduğum okullardaki resimlere bakıyorum. Büyük kızların hiçbirisi başörtülü değil. Trenler, tramvaylarda kadın erkek yer ayrımı kalkmıştı. İstanbul'da başlayan bu uygulama bütün yurda dağıldı. Artık kadınlar kocaları ile birlikte seyahat edebileceklerdi. Kadınlar parklara ve plajlara gitmeye başladılar. Okullarda kız erkek birlikte okuyorlardı. Kadın spor klüpleri kuruldu. 1929 yılında ilk güzellik yarışması düzenlendi. Son şeyhülislamın torunu olan Keriman Halis önce Türkiye güzeli, arkasından dünya güzeli seçildi. Dernekler kadınları çeşitli konularda eğitmek için kurslar açıyor, giyim modası sergileri yapıyordu. Bu arada yükseköğretim okulları olarak Ankara'da Musiki Öğretmen Okulu, Hukuk, Siyasal Bilgiler, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, bale, opera, tiyatro gibi yüksekokullar açılıyor, kızlar da büyük bir coşku ile bu okullara giriyorlardı. Bu kızların çoğu Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelenlerdi. İstanbul'da eski Darülfünun çeşitli fakülteleriyle üniversite oluyordu. Bu arada Batı ülkelerine, hatta Amerika'ya bile açılacak veya açılan bu yüksekokullarda eğitim yaptıracak uzmanlar yetiştirilmek üzere gönderilen erkeklerle birlikte kızlar da gidiyordu. Kadına siyasal yaşama girme hakkı da verilmiş, 18 bayan milletvekili olmuştu. Bugün ile karşılaştırırsak yine de çok iyi. 1935 yılında uluslararası bir bayanlar kongresi de düzenliyor hanımlarımız. 1913'te ilk Roma'da başlatılan bu kongreye kadınlarımız "ne konuşacağız" diye katılamıyorlar. Bu kez alınları, başları açık özgürce konuşabilen kadınlar olarak karşılamışlar gelenleri. İşin garip yanı bizde kadınlar bu özgürlüğü alırken faşist idareler tarafından İtalya'da, Almanya'da kadınların dernek kurmaları yasaklanmış, Güney Amerika'da da kadınlar sıkı bir baskı altına alınmış. Bu yüzden kongreye katılan az olmuş. Bu kongrede İsviçreli bir kadın delege, "Siz bizden Vatandaşlık Kanunu'nu aldınız ve hemen seçimlere katılıp millet-

vekili oldunuz, halbuki biz henüz seçimlere bile katılamıyoruz" diyor. Bir Mısırlı kadın da, Mısırlı kadınların 1923'ten itibaren peçelerini atarak şapka giydiklerini, erkeklerle beraber gezebildiklerini, tiyatrolarda kadınları ayırtan kafeslerin kaldırıldığını anlattıktan sonra, "Siz Mustafa Kemal'e Türk'ün babası diyorsunuz, biz ise onu bütün doğunun babası olarak kabul ediyoruz" demiş.

Okul kitaplarında bu kadın erkek eşitliği resimlerle de belirtilmiş. Evlerinde oturan bir ailede baba ve anne bir şey okurken, kız ve erkek çocuklar aynı işi yaparken gösterilmiş. Ne yazık ki, 1950'den sonraki kitaplarda anne mutfakta, kız çocuk ona yardımcı, baba ve erkek çocuk bir şey okuyor, şeklinde gösterilmiş. Derslerde kızlar ilk zamanlarda deneylere katılırken, daha sonra onlar uzaklaştırılıyor. Bu konuyu Doç. Firdevs Gümüşoğlu bir kitapta çok güzel göstermiş.[1] Gittikçe kadın erkek eşitliği daha kuvvetleneceği yerde, bir türlü sonu gelmeyen geri kafalılar düzenli olarak eskiyi hortlatmaya çalışıyorlar.

Atatürk kadın erkek bir arada yaşamayı, dans etmeyi öğrenmemiz için şehirlerde balolar, danslı eğlenceler yapılmasını önermişti. Ben o zamanlar Eskişehir'de öğretmendim. Dört-beş ailelik kızlı erkekli bir grubumuz vardı. Balolar olduğu geceler hepimiz faytonlara doluşur, birinden diğerine gider dans eder, eğlenirdik, İçki yoktu, sululuk yoktu. Hepimiz kardeş gibiydik. Ayrıca hafta sonları bir ailede toplanır, çaylar içerek gramofon eşliğinde danslar ederek hoş vakit geçirirdik. Şimdi hepsi birer tatlı hatıra oldu. Bütün bunlara rağmen kırsal bölgede durum pek değişmiyordu. Onların kadın erkek eşitliğinden, vatandaşlık kanunundan pek haberi yoktu. Kadınlar yine tarlada evde çalışıyor, genellikle erkekler kahvede oturuyordu. Eğer kasaba yakınsa gidip resmi nikâhla evleniyorlar, değilse bir imam nikâhı ile kendilerini evli sayıyorlardı. Bunların eğitilmesi ge-

1 Firdevs Gümüşoğlu, *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. Kaynak Yayınları, 1996.

rekti. Bunun için Halkevleri açıldı. Halk onunla uyanmaya; okuma, tiyatro, müzik, kadın erkek eşitliği nedir anlamaya başlamıştı.

Atatürk'ün kendisi de, akşamları etrafında olanları yemeğe davet ederek çeşitli konularda açtırdığı tartışmalarla onları eğitmeye çalışıyordu. O, kadınlarımızın her türlü işi yapabileceğini göstermek için Sabiha Gökçen'i havalarda uçurtmuş, Afet İnan'a bilim yaptırtmıştı.

Ne yazık ki, Atatürk çok erken öldü. Ülkesini tepeden tırnağa kadar değiştirmesi, ulusunun kültürel ve ruhsal mirasını yeniden canlandırması ve kişiliğini verebilmesi için 15 yıl çok kısa idi. Buna rağmen O, bütün yeniliklere kapalı bir ülkeyi uygarlığa taşımış ve Türk ulusu kavramını ortaya koymuştur.

Kadının erkek ile eşitliği, özgürlüğü O'nun isteği ile başlamıştı. Etrafında onun gibi düşünenler varsa da birçoğu böyle bir reformun hemen olabileceğini pek kabul edemiyorlardı. Bunlardan bazıları milletvekili olarak, ölümünden 13 yıl sonra 1951'deki meclise kadınların çarşaf giymeleri, başlarını örtmeleri için önerge veriyor. 1946-50 yılları arasında yeni kurulan Demokrat Parti başa geçmek için Anadolu köylerinde devrimlerin kaldırılması için kampanya yürütüyor. Doğu'da fes giyme başlıyor. Parti bunlara alabildiğince yüz veriyor. Bunun üzerine CHP 1949'da bir yasa çıkarıyor. Buna göre devlet düzenini din temeline dayandırmak isteyen dernekler, ona üye olanlar iki-yedi yıla kadar ceza alacaklardı. Demokrat Parti'nin Türkçe ezanı kaldırması ile yobazlıkta adımlar ilerlemeye başladı. Konya'da yapılan kongrede iki milletvekili vatandaşlık kanununun kaldırılarak şeriat kanununun getirilmesi, çokeşliliğin yeniden başlamasını istiyordu. Bundan cesaret alarak 65 çarşaflı kadına Adana'da gösteri yaptırmıştı. Bir milletvekili kadınlar çarşaf giysin diye önerge verdi. Meclis'te olan Süleymancılar *Kur'an* dışında her türlü eğitimin karşısındalar, çünkü *Kur'an* insanlara yarayan her bilgiyi veriyormuş! 50.000 *Kur'an* kursu ile imam hatip okulları açıldı. Bu okulların eğitim sistemi kontrol edilmedi, yazılanlara kulak asılma-

dı, bu okulların sakıncalı eğitimleri hakkında konuşanlar susturuldu. Böylece Atatürk ile çağdaşlığa açılan yolumuza, önce onun sevgisini yok etme engelleri konuldu. Devlet eskiye dönüyor düşüncesinden cesaret alanlar Atatürk'ün heykellerini kırmaya, taşlamaya başladılar. Bu defa Atatürk'ün ülkemizi nereden nereye getirdiği çeşitli yollarla anlatılacağı yerde, onu koruma kanunu çıkarılarak adeta tabulaştırıldı. İmam Hatip Okulları'na kızlar alınmaya başlandı, buraya giren kızların başlarını örtmesi konusu 1981'de Meclis'e getirildi. Ben onun için önerge veren milletvekiline hemen bir mektup yazdım. Daha sonra Erbakancılar okul okul dolaşarak fakir fakat çalışkan kızlara aylık vererek başlarını örttürdüler. Buna zamanın hükümetleri ses çıkarmadı. Partiler, profesörler, isteyen kızlar başlarını örtsün, örtmesin tartışmalarına giriştiler. "Laik devletin kurumlarına din kıyafeti ile girilemez" diyemediler. Başörtüsü mahallelerde de para ile örttürüldü. Devleti idare edenler bu paraların nereden geldiğini sormadılar. Bugün başörtüsü ile gelinen durumun dinle bir ilgisi yok, yalnız dinin siyasete alet edilmesidir. Ne yazık ki, kadınlarımız para ile özgürlüklerini sattılar. Erkeklerin verdiği hakları, o zaman karşı çıkamayan Osmanlı artıklarının çocukları, para ile geri almaya çalıştılar ve çalışıyorlar. Batılılar buna insan hakları diyor. Fakat başı kapalı bir kadın onlarla konuşunca onu adam yerine koymamayı da biliyorlar. Diğer taraftan bizim memlekette başka insan hakları hiç düşünülmüyor.

Atatürk Kıyafet Kanunu ile Müslüman ve Hıristiyan bütün din adamlarının sokaklarda din kıyafeti ile gezmelerini, halkımızın, tarikat ve yöresel kıyafetlerle dolaşmalarını önlemek istemişti. Böylece insanlarımız çeşitli gruplara ayrılmayacak, tek bir millet halinde görünecekti. Şimdi bundan yüz yıl önceki kıyafetleri ortaya çıkarmaya çalışıyorlar. Yabancıların bizi bölmek istemelerine yardımcı oluyorlar. Bu ne din, ne hoşgörü, ne de demokrasi işi, tamamıyla ülkemizi çökertmek isteyenlere, para ile satılanların oyunu.

Yalnız şunu unutmamak gerek, tarihte geriye dönüş yoktur. Ancak çok güçlü sivil toplum örgütlerinin, kamu kuruluşlarına din kıyafeti ile girilemeyeceği, kadınların çarşaflı, erkeklerin takkeli şalvarlı gezemeyeceği, devlet büyüklerinin eşlerinin biz Cumhuriyet kadınlarını çağdışı bir kıyafetle dışarıda temsil edemeyeceğini her fırsatta gündeme getirmesi, bunlara göz yuman idarecilere, siyasetçilere tepkiler göstermesi ile önlenebileceğine inanıyorum.[2]

2 Bu yazıdaki birçok bilgilerin alındığı kaynak: D. Bernard Capporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, doktora tezi, 835 sayfa. Bütün halkımızın okuması gereken bir kitap.

BAŞÖRTÜSÜNÜN ARKASINDAKİ GERÇEKLER

Politik amaçla, para verilerek kız ve kadınlarımızın başları örttürüldü, bu örtüye de İslamın simgesi denildi. Bununla da kalmayarak örtüler ve bağlanma şekilleriyle de tarikatlara göre sınıflandırıldı, buna da demokrasi deniliyor.

3 Aralık 1934 tarihinde Kıyafet Kanunu'nun çıkmasına neden, Osmanlı Devleti zamanında çeşitli sınıfları gösteren dinsel kıyafetler içinde olan halkı, mezhepleri, tarikatları, onlar arasındaki rütbeleri, sınıfları simgeleyen bu kıyafetlerden kurtarıp herkesi eşit yapmak içindi. Dine dayanan bölünmeleri bir de kıyafet ile güçlendirmek, yan yana yaşayan insanlar arasında saygısızlık yarattığı, geçimsizliği ve soğukluğu meydana getirdiğinden, bunların önlenmesi ile vicdan özgürlüğü, demokrasi daha belirli olarak ortaya çıkmıştı. Şimdi yeniden başörtülü, uzun mantolular, çarşaflılar Müslüman, örtünmeyenler dinsiz olarak tanımlanmaya ve başını örtmeyenler zaman zaman yobazlar tarafından rahatsız edilmeye başlandı. Buna göre, nerede kaldı demokrasi ve vicdan özgürlüğü!

Özgürlüklerini kendi elleriyle geri veren bu cahil, başı örtülü zavallı kızlarımız üniversitelere girmeye çalışıyorlar. Daha önce bunlara hep ödünler verilmedi mi? O zamanlar, hatta şimdi bile ne profesörler ne politikacılar ne aydınlar ne gazeteciler, en azından, "Devletimiz din ve dünya işlerini ayırmış, vicdan özgürlüğü vermiş, laik bir devlettir. 3 Aralık 1934 Kıyafet Kanunu'na göre kızlarımız, İslam-İslam olmayan şeklinde ayıran bir kıyafetle devlet okullarında okuyamaz, kurumlarında çalışamaz" diyemediler, ör-

tünmenin tarihini anlatamadılar. Bir kısmı bir tarafı, bir kısmı diğer tarafı savunarak kızlarımızı bölmeye çalıştılar. Bunun ileride demokrasiyi, vicdan özgürlüğünü yok edeceğini; ülkemizi, insanlarımızı birbirine karşı getireceğini nedense düşünemediler. Bir hoşgörü tutturuldu. Ne hoşgörülecek? Sokaktakine zaten karışan yoktu. Ama laik, yani günlük işlerin din işlerinden ayrılmasını şart koşan bir devletin okul ve kurumlarına din kıyafetiyle gelip de yanındaki arkadaşlarına, "Biz Müslümanız ve namusluyuz, siz değilsiniz!" demeleri mi hoşgörülecek? Bu mu demokrasi? Ama ne yazık ki aklı başında görünenler bile bunu düşünmeden böyle yorumlamaya çalışıyorlar.

Ayrıca, baş örtmenin bundan 5 bin yıl önce Sumer mabet fahişelerinin simgesi olarak devam ettiğini, *Kur'an*'da ise başını örtenlerin cennete, örtmeyenlerin cehenneme gideceklerinin, saçlarından asılacaklarının yazılmadığını kimse anlatmadı bu gençlere. Onlar da erkeklerin neden kadınların kıyafetlerine karıştıklarını, bundan onların ne gibi bir çıkarları olduğunu düşünmediler. Politik yönden kullanıldıklarını bilemeyecek kadar cahil olan, başını örtüp uzun yeldirmelerle İslam ve namuslu olduğunu sanan veya öyle görünerek kendisini özgür yapan ve o kılıkta üniversiteye girmeye çalışan bu kızlarımıza, kafalarını aydınlatamadıkları, kendilerini nasıl bir sonucun beklediğini göremedikleri için üzülüyor, kızıyor ve acıyorum. Buna, bindiği dalı kesmek denir.

LAİKLİK VE DEMOKRASİ

Artık yazmayacağım, diye karar veriyorum; fakat öyle şeyler karşıma çıkıyor ki, dayanamıyorum. Yine *Aydınlık* dergisinde okuduğum bir yazı beni dürttü. Bir taraftan da kendime söyleniyorum, okuduğuma neden kızıyorum ki, diye. Öyle ya, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası"nda olan ve onu uygulamak için şerefi, namusu üzerinde yemin eden devletin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı bunun ne olduğunu anlamayıp laikliğin dinsizlik olduğunu açık açık söyleyince, profesör olarak eğitim yaptırmış, şimdi RTÜK'te (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) başkanlığa seçilmiş Davut Dursun'un, "Laiklik sapkın bir ideoloji..." demesi o kadar şaşılacak şey mi! İmam ne derse cemaat de onu söylermiş. Ama bu devrimi başından itibaren bilinçli olarak yaşamış olan bana, bunlar çok ama çok acı geliyor... Bu kimseler nasıl olup da böyle yetiştiler, diye üzülüyorum. Bunlar ya çok cahil (öyle ise nasıl geldiler o mevkiye!) veya bilerek bunu çıkarları için saptırıyorlar ki o da çok ama çok utanç verici! Ama ülkemizi idare edenler tarafından öyle utandırıcı, dine, ahlaka, kanunlara, geleneklerimize uymayan öyle işlerin döndürüldüğünü gazetelerde okudukça, "Özellikle dinine bağlı ve imanı tam olarak kendilerini ortaya atanlar arasında böyle şeyler olamaz, rüya görüyorum herhalde!" demek istiyorum.

Gelelim laiklik konusuna... Bunun ne olduğu hakkında, öğrenmek isteyenler için bilimsel olarak o kadar çok şey yazıldı ki... Ben de bir hayli yazdım. Burada yazacaklarım devede kulak. Ama eğitimsiz bir kadının, laikliğin ne olduğunu ve Atatürk'ün laiklikle di-

nimizi kaldırmak istediği uydurmasının doğru olmadığını anlatan sözleri çok önemli.

Laiklik yasasının çıkmasından bir süre sonra, Arapça *Kur'an* okumaktan başka eğitimi olmayan rahmetli annem, laikliği ne güzel anlatmıştı bize: "Kızım, bakıyorum da millet dinini bırakmaya ne kadar da hevesli imiş! Sanki Atatürk onlara dininizi bırakın, dedi. Herkesi, kimsenin zoru, korkusu, baskısı olmadan inandığı şekilde dinini yapsın diye özgür bıraktı. Demek ki millet Allah için değil, onun bunun korkusu yüzünden dinini yapıyormuş" demişti. Annemin sözleri hâlâ kulağımdadır. Rahmetli olduğu 86 yaşına kadar da Müslümanlığın bütün icaplarını yaptı. Etrafındakilerin hiçbirine de bu konuda bir suçlaması, bir eleştirisi olmadı. Ona göre, "din" insanların kendi vicdanının meselesiydi. Gösteriş için, başkalarına yaranmak için yapılan din, iman değildi... O zamanlar camiler kapanmadı, kimseye ibadet etmeyeceksiniz, camiye gitmeyeceksiniz, denmedi. Ona karşılık, kimse de ben namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, sen niye yapmıyorsun da diyemedi. O zaman da –şimdiki gibi– güçlünün peşinde koşan, kraldan fazla kral olan yalakalar vardı. Şimdi laikleri kötüleyenler gibi, dine dil uzatmaya kalkanlar başlayıverdi... Onları susturmak için hemen 75 numaralı yasa çıktı: Dine dil uzatanlar üç yıla kadar hapis cezası alacaktı. Hemen sesler kesilivermişti.

Gelelim, laikliğin bilimsel ve sosyal yanına... Laiklik, demokrasinin anasıdır; laik olmayan bir ülkede demokrasi yok demektir. Demokrasi, her bireyin kendi sınırı içinde özgür olmasıdır. Bu insan haklarını da içine alır. Ben, başkasının zararına olmadan istediğimi yapmakta özgürüm. Başkası da benim bu özgürlüğüme karışamaz. Din ve inanç her şahsın kendi isteği ve sorumluluğudur. O Allah ile kul arasındadır. Onu insanlar kendi çıkarları için kullanamaz. Devlet, yüzyılların ötesinde konulmuş ve o günün koşullarına uygun din kurallarına göre yönetilemez. Dinimi yapıyorum diye kimse sorumlu olduğu işini yapmazlık edemez. İnancını kendi ya-

rarı için kullanamaz. Bu konuda daha pek çok şey yazılabilir; ama biz, "Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az!" diyerek sözü bitirelim.

ATATÜRK'ÜN ÇOCUKLARIMIZ İÇİN YAPTIKLARI

Atatürk'ün 17 Ekim 1922 tarihinde Bursa'da küçük çocuklara konuşması:

> "Küçük Hanımlar, Küçük Beyler!
> "Sizler her biriniz geleceğin bir gülü, bir yıldızı, bir geleceğisiniz. Geleceği asıl nura boğacak sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz, kızlarım ve çocuklarım."

Evet Atatürk, böyle seslenmişti çocuklara 17 Ekim 1922'de. İlk kez çocuklara kızlarım, çocuklarım, diyordu bir büyüğümüz! O zamana kadar kimse çocuklara hanım, bey diyerek adam yerine koymamış, onlar için böyle güzel sözler söylememişti. Halbuki daha Cumhuriyet bile olmamıştı. Cumhuriyet ilan edilip Cumhurbaşkanı olduktan sonra Atatürk köy olsun, kasaba şehir olsun nereye gitse önce oradaki çocuklarla konuşur, onları onurlandırırdı. Dünyada ilk ve tek bir Cumhurbaşkanı idi O, küçük çocuklara ve gençlere 23 Nisan, 19 Mayıs gibi birer bayram günü armağan eden.

Cumhuriyet'ten önce çocukların hiç yurttaşlık hakları yoktu. Onlar dövülür, kapı dışarı atılır, hatta satılır, kimse karışamazdı, çünkü onları koruyan bir kanun yoktu. Aile içinde de hiç söz hakları olmazdı. "Sen bilmezsin, senin aklın ermez" denirdi hep. Onlar yalnız ne söylenirse, ne istenirse yapmak zorunda idi. Kızlar satılık maldı. Kim başlık parası çok verirse onunla evlendirilirdi. Erkek çocuklar babanın işini yapıp aileyi geçindirmek zorunda idi. Ço-

cukların, hele kızların okula gitmesi söz konusu olamazdı. Yalnız dilini anlamadıkları *Kur'an'ı* öğrenmeye çalışırlardı.

Bugün artık bir çocuk hakları kanunu bile var. Onlar doğar doğmaz yurttaşlık haklarına birer kimlik verilmekle kavuşuyorlar. Onları anneleri babaları da olsa satamaz, evden dışarı atamaz. Gerek evde gerek okulda dayak atılamaz onlara. Kız, erkek ayrımı olmadan her çocuğun en az ilköğretim okulunu bitirmesi zorunlu. Atatürk, "Çocuklarını okutmayan bir millet yok olmaya mahkûmdur" demişti. O yüzden yok olmuştu Osmanlı Devleti. Küçük çocukların ağır işlerde çalıştırılması da yasak.

Acaba bundan 4 bin yıl önce Sumerli çocukların da hakları var mıydı? Ama neden Sumerliler, diyoruz, başka milletlerin çocukları da olabilirdi. Çünkü Sumerliler 5 bin yıl önce kendi dillerine göre bir yazı icat etmişler, onu geliştirerek her istediklerini yazabilmişler. Daha da önemlisi, bu yazıyı yırtılıp yok olacak kâğıt cinsinden bir nesne üzerine değil, çürümesi olmayan, bozulması zor çanak çömlek yapılan kil üzerine yazmışlar. Bunlar, binlerce yıl sonra yıkıntılar arasından çoğu kırık çıktığı halde okunabilmişlerdir. İşte bu tablet dediğimiz yazıtların okunabilenlerinden onların çocukları hakkında çok kısıtlı olsa da bazı bilgiler alabiliyoruz. Bunlara göre Sumerliler için çocukları çok değerli. Her kral yaptıkları iyi işleri sayarken "benim zamanımda anneler çocuklarını azarlamadı, çocuklar annelerine karşı gelmedi, güçlüler, zenginler onları ezmedi" diye övünmüşler. İnanışlarına göre sosyal adaletin Tanrıçası Nanşe her yıl yazmanlarıyla toplanıp insanların o yıl içinde iyi veya kötü yaptıkları işleri tartışır yazarlarmış, İslamlıktaki beraat kandili gibi. Bu toplantıda Tanrıça'nın suç olarak gördükleri arasında çocuklarına karşı iyi hareket etmeyen, onları döven, hırpalayan ailelerle, ailelerine karşı gelen, onları üzen çocuklar da vardır. Böylece çocukla aile arasında dengeli bir yaşam öngörmüş Sumerliler. Öksüz, yetim çocuklar, yaşlılar, engelliler Tanrı evlerinde korunmuş. Çocuklar tarlalarda, özellikle dokuma işlerinde anneleriyle birlikte çalışı-

yorlarmış. Çocukların ücretleri de belirlenmiş: erkek işçilerin aldıklarının yarısını alıyorlarmış. Çocukların okula gitme zorunluluğu yok görünüyor. Aileleri fakir olan çocukların, hem çalışıp, hem okula gittiğini, ona karşılık ailesi tarafından bütün ihtiyaçları karşılandığı halde tembel, başarısız çocukların varlığını, bir babanın yakınmalarından öğreniyoruz. Bunda baba oğluna, "Okuldan kaçıyorsun, derslerine çalışmıyorsun, başarılı olamıyor ve beni çok üzüyorsun. Halbuki bazı akrabaların çocukları hem tarlaya gidip çalışıyor, ailesinin geçimine katkıda bulunuyor, hem de okula gidip başarılı oluyor" dedikten sonra, "Suç bende, onların babaları gibi git çalış, demedim sana, her isteğini yaptım, yeter ki, sen okuyasın istedim" diyerek bu kez kendini suçluyor. Bugünden farkı ne?! Okullarda sıkı disiplin, hatta dayak var. Dayak kelimesi Sumercede et ve kamış işaretlerinin birleşmesi ile yazılmış, anlamı ete vurulan kamış, oluyor. Aileleri isterse çocukları satıyor veya köle olarak verebiliyordu. Hatta Tanrı evlerine onları adak olarak armağan edebiliyorlardı. Aynı geleneğin çok sonra İsraillerin arasında da sürdüğünü görüyoruz. İsa Peygamber'in annesi Meryem doğmadan önce, onun annesi "kızım olursa Tanrı evine vereceğim" demiş. Meryem kız olunca götürüp vermiş oraya. Yine Sumer geleneğine göre, Tanrı evinde yaşayan kadının çocuğu olursa o çocuk Tanrı'nın çocuğu sayıldığından, İsa da o yüzden Tanrı çocuğu kabul edilmiş.

Sumer çocuklarının sütanneleri, dadıları olduğunu, hasta çocuğuna bağrı yanık bir kraliçenin söylediği ninniden öğreniyoruz. Bu ninni tarihin ilk ninnisi sayılıyor şimdi. İleride belki başka ninniler yazılı tabletler bulunabilir. Bu ninniyi tanıtayım size:

U a i, uai = ninni ninni
Neşe dolu şarkımla, güçlü olarak büyüsün oğlum
Neşe dolu şarkımla kocaman olsun o!
İrina ağacı gibi kökünden güçlü büyüsün o!
Uyku senin üzerine elini açacak,

Orada yatan seni koruyacak.
Oğlum uyku seni yeniyor,
Uyku üstüne çökmekte,
Gel uyku gel, oğluma gel.
Oğluma çabuk gel uyku
Onun yorgun gözlerini uyut!
Elini onun kömür gözlerine koy,
Ağulayan diline uykusunu bozdurma!
Senin için küçük peynirleri tatlı yapacağım
Küçük peynir insanın şifasıdır,
Bey Şulgi'nin oğlunun şifasıdır.
Neşeli şarkımla ona bir kadın vereceğim,
Ona bir kadın vereceğim, bir oğul vereceğim.
Kalbin neşesi hasta bakıcı,
Onunla muhabbet edecek.
Kalbin neşesi dadı onu emzirecek
Ben oğluma bir kadın alacağım
O ona bir oğul doğuracak.
Sen acı çekiyorsun,
Ben sıkıntıdayım.
Dilim tutulmuş yıldızlara bakıyorum.
Yeni ay yüzüme parlıyor.

Burada anne çocuğunun öleceğini düşünüyor:

Senin kemiklerin duvara dizilecek
Duvarın adamı senin için gözyaşı dökecek,
Matem tutucular senin için arp çalacaklar

Anne umudunu kesmeyerek oğlunun yaşayacağını düşünüyor:

Karın senin desteğin olsun,
Oğlun kaderin olsun!
Kussu Tanrıçası Aşnan koruyucun olsun!
Mutlu günlü bir saltanat kazanasın,
Ziyafetleri açık alınla yapasın!

Anne çocuğunu sevdiği kadar, çocuğun da annesini sevdiğini anlatan uzun bir şiir var. Bunun yazılı olduğu tablet de İstanbul Arkeoloji Müzesin'de bulunuyor. Bunda çocuk annesini benzetmelerle bakın nasıl anlatıyor:

Annem pırıl pırıl görünüşü ile
Bir Tanrıça hoşluğu, tatlı bir gelindir o.
Sevilen, sevgi ile yaşayan,
Kuzu, iyi kaymak, bal, kalpten akan tereyağıdır o.
Annem ufukta parlayan bir ışık, bir dağ geyiği
Işıldayan bir sabah yıldızıdır o.
Annem mevsimin ilk yağmuru, ilk tohum için su.
Zengin bir bahçe, meyve dolu.
Yeni yılda ayın ilk ürünü,
Aranan en tatlı Dilmun hurmasıdır o.
Annem bir bayram, neşe dolu bir kurban.
Neşesi tükenmeyen seven, sevilen bir kalp,
Annesine dönen bir tutsağın müjdesidir o!

Birkaç da atasözü var çocukla ve aileyle ilgili:

- Gönlünün seçtiği kadını al, istediğin çocuğu yetiştir.
- Kimin karısı çocuğu yoksa neşesi de yoktur.
- Bir kadını ve çocuğu geçindirmeyen erkeğin burnunda halkası yoktur.
- Bir adamın geleceği karısı, barınağı oğlu, üzüntüsü kızı (evlendiremezse), şeytanı gelinidir.

- Annenin sözüne Tanrı'nın sözü gibi kulak ver!

- Ablanı annen gibi, ağabeyini baban gibi say!

- Bir kadınla evlenen adam gücüne güç katar.

- Baharatın hiçbiri bir kadın kadar güzel kokmaz.

- Kocam benim için toplar, oğlum benim için yığar. Bir de sevgilim balıktan kılçığı çıkarsa!

- Evde huzursuz bir kadın cinlerden daha fenadır.

ATATÜRK VE MÜZİK

Yıl 1923. Vatanı her taraftan kuşatmış olan düşmanlar ülkeden kovulmuş, yıllar önce Atatürk'ün sınırlarını çizdiği Misakı Milli hudutları içinde Osmanlı Devleti'nin yıkıntısı üzerine bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Kurulmuştu ama, düşman ayağı girmiş şehirler birer harabe, başkent yapılan Ankara ise bir köy halinde idi. Burada ne otel, ne lokanta ne de oturacak doğru dürüst ev vardı. Bütün bunlara karşın, ilk olarak bir "Heyet-i İlmiye/Bilim Kurulu" kuruluyor.

O yıkıntılar ve parasızlık halinde, dışarıya bilim öğrenecek öğrenciler yanında müzik ve plastik sanatlar eğitimi alacak gençler gönderiliyor. Okullarda musiki dersi verecek öğretmen yetiştirilmek üzere bir musiki öğretmen okulu (Musiki Muallim Mektebi) açılıyor. Bu okulda hem Türk hem de Batı musikisi öğretiliyor. İstanbul'da olan Mızıka-i Hümayun/Saray Orkestrası Ankara'ya getirtiliyor. Bu orkestra, İkinci Mahmut zamanında (1828) Yeniçerilik kaldırılıp çağdaş bir ordu kurulunca İtalya'dan getirtilen Giuseppe Donizetti tarafından kuruluyor ve ilk kez çoksesli müzikle askeri marşlar çalınıyor. Bu müzisyen yoluyla Saray'a da Batı müziği giriyor, padişah ve prenseslerden bu türde besteler yapanlar oluyor. İstanbul'da Türk müziği dersleri yapan "Dar-ül Elhan/Ezgi ve Melodi Okulu"unda eski geleneği sürdürülen kısmı kaldırılarak "konservatuvar" yapılıyor.

Atatürk, konuşmalarında, "Millet, ruha hitap eden bir sanatçı olarak müziğini, edebiyatını ve bütün güzellikleri bir vatan aşkıyla ve onu belirterek seslendirmelidir. Osmanlı musikisi, bu büyük inkılaplarımızı anlatacak güçte değildir. Bize yeni bir musiki gerek. O, özünü halk musikisinden alacak. Bunun için önce duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişler toplanmalıdır. Onlar önce genel, sonra da müzik kurallarına göre işlenmelidir. Ancak böylece ulusal müziğimiz yükselip evrenselleşebilir" diyor. Buna benzer sözleri Atatürk, 1 Kasım 1934'te Meclis'te yine söyleyince, kraldan fazla kralcı olanlar bunu emir kabul ederek hemen radyodan Türk müziğini kaldırıyorlar. Bir süre sonra Atatürk bunun farkına varıp, "Neden Türk müziği çalınmıyor?" diye soruyor ve hemen çalınmasını istiyor. Bunun üzerine başta Selahattin Pınar ve Münir Nurettin Selçuk olmak üzere radyoda icra yapan müzisyenleri çağırıyorlar. Rahmetli Selahattin Pınar, bir gün bu konuyu anlatırken, "Bizi öyle acele radyoya çağırmışlardı ki, meşk edemeden hemen icra yapmak zorunda kalmıştık..." demişti. Atatürk'ün bütün isteği, halk müziğimizden çoksesli müzik yapılmasıydı. O günlerde bunu yapacak müzisyenlerimiz de vardı. Bunlardan biri, Cumhuriyet marşımızı yazan Osman Zeki Bey'di. O, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na şef oldu. Fransa'da müzik öğrenimini tamamlayıp gelen Cemal Reşit, 1924'te müzik öğrenimi için gönderilen ve 1930'da dönen Ekrem Zeki, Ulvi Cemal Erkin ve Adnan Saygun bunların başında geliyor. Ekrem Reşit ve Adnan Saygun, ilk eserlerini Paris'te seslendiriyorlar ki, bu çok önemli. Paris, dolayısı ile Batı ilk kez bir Türk müzisyeninin eserini dinliyor.

Atatürk, bir gün Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan bir şarkı sözünü Türkçeleştirerek Adnan Saygun'a bestelemesi için veriyor. O da hemen onu bir "lied" olarak besteliyor. Bu sözlerle işte gerçek Türk müziği oldu, diyor Atatürk. Onun bütün isteği, daha önce de yazdığımız gibi halk müziğimizden çoksesli bir müzik yapılmasıy-

dı. Orhan Pamuk'un söylediği gibi, bir gecede Bach'ı halka öğretmeyi asla istememişti.

Bu işe Adnan Saygun gönül vermiş ve halk musikisi araştırmalarına başlamıştı. Bu arada, Macar bestecisi Bela Bartok'un da aynı yolda çalıştığını duyup ona bir mektup yazarak kendisinin de "Türk Halk Müziği" üzerinde çalıştığından ve halk müziğimizin karakterinden söz ediyor. Saygun'un yazısı üzerine ve aracılığı ile Türkiye'ye davet edilen Bela Bartok, 1936 yılında ülkemize geliyor ve Adnan Saygun ile Adana Osmaniye köylerinde halk müziği araştırmaları yapıyorlar... Çardak köyünde, civardaki halk müzisyenleri ile toplantı yapıyorlar. Bartok, Macar halk musikisinin Asya kökenli olduğunu, bu bakımdan eski "Kuzey Türk Musikisi"nin bir kolu sayılması gerektiğini söylüyor. Ayrıca, Türklerin kuzey Türk musikisi ile güneydeki Arap musikisi arasında bir köprü oluşturduğunu ekliyor. O sıralarda Ankara'da bulunan Alman Paul Hindemith, sürekli bizim halk müziği ile evrensel müzik yapılamayacağını söylüyor. Bugün olduğu gibi o gün de yalnız Batılıların sözünü doğru sayanlar, Adnan Saygun ve Bartok'un uğraşlarını alayla karşılıyorlar. Böylece, bu yolda çalışmalar askıda kalıyor.

Yine o Alman'ın önerisi üzerine, musiki öğretmen okulu kapatılarak yerine 1936 yılında Devlet Konservatuvarı açılıyor. Atatürk, bir gün Vasfı Rıza Zobu ile Dellalzade İsmail Efendi'nin İsfahan makamındaki bestesini dinledikten sonra, "Ne yazık ki, benim sözlerimi yanlış anladılar. Ben bunu zevkle dinledim; ama bir Avrupalı bundan bizim gibi zevk alabilir mi? Bizim seve seve dinlediklerimiz onların tekniği, bilimi, fenni ve orkestraları ile seslendirilse, Rusların yaptığı gibi, Batılıların da hoşuna gidecek ve müziğimiz uluslararası olabilecektir. Ben Türk'ün nağmelerini atıp yalnız onların musikisini kendimize mal edelim, demedim" der. Evet Atatürk'ü hâlâ anlamayanlar pek çok.

Atatürk'ün çok önemli bir girişimi de, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyaret etmesi söz konusu olduğunda, konusunu kendisinin vererek librettosunu Münir Hayri Egeli'ye yazdırdığı bir perdelik operayı Adnan Saygun'a bestelettirerek bir ay içinde sahneye koydurtması idi. O gün için bu çok büyük bir olaydı. Olayın en önemli ve olağandışı yanı da şudur: Adnan Saygun'un elinde ne hazır bir orkestra, ne hazır bir koro ne de solistler vardı! İstanbul Konservatuvarı'ndan, Şehir Tiyatrosu'ndan, Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nden, Gazi Terbiye Enstitüsü'nden, Halk Evleri'nden, Ankara'daki sanatçılardan seçilen kimseleri bir arada çalıştırmak ve bir taraftan da operanın müziğini yazmak ve hepsini kısa bir zamanda hazırlamak olağandışının dışı idi... Orkestra bile İstanbul ve Ankara'dan toplanmıştı. Çok kısa zamanda bu kadar birbirine yabancı topluluğun bir arada uyum sağlayarak büyük başarı kazanması, devrimin o günkü gençlere verdiği o büyük heyecandan kaynaklanıyordu. Ülkemizin yüzünü ağartmak için gece gündüz demeden çalışmış ve başarmışlardı. O zamanlar kimsenin operadan haberi yoktu. Operanın konusu da İran şairi Firdevsi'nin Şahname'sinden alınan "Feridun Efsanesi"... Adı "Özsoy" olan konunun özü şöyle: Hakan Feridun'un ikiz oğlu oluyor. Bu oğullardan biri İranlıların, diğeri Türklerin atasını oluşturuyor. Böylece iki millet kardeş oluyordu. Bu, İran Şahı'nı son derece heyecanlandırmış ve Atatürk'ün elini büyük bir dostlukla yakalayarak sıkmıştı. Atatürk de bunu istiyordu zaten. Müziğin etkisini biliyordu O!

Bu tarihten sonra Ankara'da Devlet Konservatuvarı kurularak burada tiyatro, bale ve opera sanatları eğitimi başladı. O eğitimi alanlardan dünya çapında olanları, ödüller alanları duydukça kısa zamanda bu seviyeye geldiğimize çok seviniyor, eğer biz de Batı gibi 400 yıl önce bunlara başlasaydık kim bilir ne büyük sanatçılarımız yetişecekti, diyorum. Aynı şekilde, Atatürk'ün istediği gibi kendi ezgilerimizden seslendirilmiş eserleriyle dünyaya seslerini

duyurmuş, övgüler ödüller almış Cemal Reşit Rey, Adnan Saygun, Fazıl Say gibi müzisyenlerimizle büyük gurur duymaktayım ve herkesin de duymasını istiyorum.[1]

Bir not olarak buraya Adnan Saygun'un kitabındaki Önsöz'ü almak istedim:

> "Atatürk'ün güzel sanatlar ve musiki konularındaki görüşlerini kavrayabilmek için, O'nun sadece bu konuda dediklerini değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğması, kalkınması ve çağcıl, uygar dünyada şerefli yerini alması için, hayatı boyunca yaptıklarını ve söylediklerini bir bütün olarak ele almak zarureti vardır. Ancak ondan sonradır ki, onun görüşlerini kavrayabiliriz. Böyle yapmayanların ve sinsi maksatlarla Atatürk'ün sözlerini yorumlayanların teşhis olunarak, Türk zehirlemelerine fırsat verilmemesi gerekir."

1 Bu yazıyı yazarken iki kaynaktan yararlandım:
1) Sayın Prof. Dr. Gülper Refiğ'in kendisi tarafından yazılmış ve bana lütfedip verdiği *Atatürk ve Adnan Saygun. Özsoy Operası* (Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 1997) kitabı. İçinde olan operanın CD'sini dinlediğim zaman müziğinin o gün için bu kadar muhteşem olacağını tahmin etmemiştim. Sayın Gülper Refiğ'e ayrıca bunun için teşekkür ediyorum. 2) Üniversiteliler Kültür ve Eğitim Vakfı Başkanı Ayşe Sarıalp Cebesoy ve yönetim kurulu tarafından hazırlatılan *Cumhuriyetimizin Ünlüleri ATA'yı Anlatıyor* kitabında "Adnan Saygun Anlatıyor" bölümü. Sayın Ayşe Sarıalp Cebesoy'a kitap için teşekkürlerimi sunarım.

ATATÜRK VE SPOR

Ne zaman tek sporumuz olan futbol maçına baksam, oyuncuların arasında, binlerce dolar verilerek alınmış olan yabancı oyuncuları görüyor ve son derece üzülüyorum. Bizim sporcularımıza da, yazıldığına göre, çok para veriliyormuş. Kulüplerin de kazancı yerinde imiş. Yazılan rakamlar bizlerin gözlerini döndürüyor. Böyle olduğu halde kendi sporcumuzu yetiştiremiyoruz. Bana kalsa her sporcumuza, kendi yöresinden en az iki sporcu yetiştirilmesini sağlamasını zorunlu yaparım. Aynı şekilde kulüplerin de. Ne yazık ki, Amerika'da olduğu gibi ülkemiz çapında küçük yaştan itibaren girilen spor okulları yok. Uzun süre Amerika'da yaşayan bir dostum "Amerika'nın hep fena taraflarını almışız" demişti. Şu ara Atatürk'ün bir sözünü hatırladım: Amerikalı bir gazeteci ona, "Siz Amerika'nın nelerini alacaksınız?" demiş. Atatürk de, "Biz maymun değiliz taklit edecek, kendimize gerekeni yapacağız" yanıtını vermiş. Ama sonra gelenler maymun olmaktan bir türlü vazgeçemediler. Doğru herhalde. Sporcularımız genellikle sokakta futbola başladıklarından, ne olursa olsun oyunun kurallarıyla yetişmedikleri için dışarıdaki oyunculara ayak uydurmakta zorluk çekiyor ve çabuk yeniliyorlar.

Olimpiyatlarda da öyle, doğru dürüst bir varlık gösteremiyoruz.

Hep düşünüyorum: Atatürk'ün daha 1923 yılında ortaya koyduğu plan uygulansaydı, sporda herhalde dünyada en önlerde olurduk. Ama ne yapalım ki, Osmanlı kafasından uyanamayan yöneticilerin bir türlü akılları ermedi Atatürk'ün planlarına.

1923 yılına kadar din kafasıyla eğitim kurumlarına girmemiş olan spor ve müzik hemen ele alınmış. Okullarda bunların derslerini öğretecek öğretmenler yetiştirilmek üzere Musiki Muallim Mektebi ile Gazı Terbiye Enstitüsü açılmıştı. Bununla da yetinilmemiş, 1925 yılında İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda Selim Sırrı Tarcan ve İsveç'ten getirilen biri kadın, biri erkek, iki uzman öğretmen ile istekli ve yetenekli öğretmenlere dokuz aylık jimnastik kursu açtırılmıştı. Bu kursta eğitim görenlerden biri de, yakın zamanlara kadar sağ olan benim spor hocam Naciye Akûren'di. Bu kurslardan subaylar da yararlanmıştı. Bunların içinde başarılı olanlar, daha geniş eğitim görmesi için dış ülkelere gönderilmişti.

Atatürk 1923 yılında Hollanda'da yayımlanmış *Gimnastik, Oyun ve Spor için Gerekli Binaların Kurulması Hakkında Rehber* adlı kitabı getirterek dilimize çevirtiyor ve BMM Matbaası'nda bastırtıyor. Bunun Önsöz'ünde şöyle denmektedir:

> "Memleketimizin her tarafında kulüplere, köy, nahiye, belediye, vilayet ve okul müdürlerine yararlı olacağı düşüncesiyle bu kitap Türkçeye çevrilmiştir. Bu vesile ile Sayın Vali ve Kaymakamlardan dileğim şudur:
>
> "1- Köy ve şehir halkının sayısına göre gerekli olan oyun, spor yerlerini gösterir bir köy ve şehir planı yaptırmak,
>
> "2- Beşer yıllık planlarla bu yerleri yavaş yavaş kurmak,
>
> "3- Bu yerlerin yaşaması için yerel bütçelerden devamlı olarak yardım temin etmek."

Burada görülüyor ki, Atatürk spor işini bir devlet görevi olarak görmekte ve önce spor yerlerinin hazırlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Eğer o zamandan itibaren bu plana önem verilseydi, bugün spor, oyuncularının bir kısmı yabancılardan oluşan, hatta sporluktan da çıkan futbola kalmayacak, olimpiyatlarda ah vah etmeyecektik.

Atatürk, Milli Eğitim Bakanlığı'nın birinci görevi bedensel eğitimi, ikinci görevi toplumsal eğitimi sağlamaktır, diyordu. Üçüncü görev olarak da, milli sporcuların yetişmesi için gerekli olan araç ve gereçlerin sağlanması, milli güreşçilerin yetişmesi için orta ve yüksek öğretimde yetenekli gençlerin korunması, onlara yardım edilmesi, daha iyi yetişmeleri için Avrupa'ya gönderilmesi, izci teşkilatına önem verilmesi, beden terbiyesi okullarının açılmasını önermekte idi. Ne yazık ki bunların hiçbiri onun istediği şekilde önemle ele alınamadı.

Atatürk su sporlarına da önem vermiş, İstanbul Fenerbahçe'nin su sporları merkezi olmasını, bunun için gerekli olanların yapılmasını önermiştir. Dağ sporları da unutulmamış bu arada. Uludağ, Elmadağ'da dört yıl içinde kış sporları tesislerinin yapılması için 2 milyon lira ayrılmış. Doğudan batıya Afyon, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Urfa, Eskişehir, İsparta, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Muğla, Samsun, Sivas, Trabzon, Zonguldak, İstanbul'da Mecidiyeköy, Beşiktaş, Eyüp ve Fenerbahçe gibi çeşitli şehirlerimizde yapılacak spor tesislerinin arsaları için 415 bin lira harcanmış. O zaman için bunlar küçümsenecek paralar değil. Daha sonra gelenler, "Bir sporumuz eksikti!" düşüncesi ile bunlara önem vermediler. Bugün spor olarak yarım yamalak futbol peşinde koşuyoruz.

Atatürk'ün sporda yaptığı en önemli katkı, kadınların da erkeklerle birlikle spor yapmasını sağlamaktı. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ile kitle halinde spor yapma alışkanlığını getirdi bize. Aslında Atatürk bütün sporlarla ilgili idi. Onların arasında güreşe ayrı bir önem veriyordu. Güreşlerini izlediği güreşçiler, onun güreşte neyi yanlış, neyi doğru yaptıklarını hemen gördüğünü söylerlerdi.

Milli güreş takımımız İtalyanları yenip döndüklerinde Atatürk onları Florya Köşkü'ne davet etmiş ve bu başarılarından dolayı teker teker kutlamıştır. Aralarında bulunan ağır sıklet Çoban Mehmet'e, "Sen herkesi kolayca yenebiliyorsun. Birlikte güreşsek beni de yener misin?" diye sorar Atatürk. O da büyük bir utangaçlıkla,

"Sizi bütün cihan yenemedi, ben nasıl yenerim!" der. Atatürk bu karşılıktan çok hislenir ve kalkıp onu alnından öper. Güreşçiler köşkten ayrılırken hepsine içinde 50'şer lira olan birer zarf vermiştir. O zaman benim öğretmen maaşım 42 lira idi.

Sözlerimi bitirmeden şu olayı da anlatmadan edemiyorum: Atatürk Pehlivan Kurtdereli'ye 1000 lira değerinde çek veriyor. Kurtdereli bankaya gidip çekin karşılığını aldıktan sonra çeki geri istiyor. Doğal olarak veremeyeceklerini söylüyorlar. Bunun üzerine o, "Atatürk'ün imzası bu paradan daha değerli" diyerek paraları geri verip çeki geri alıyor. Halbuki o para o zamanın üç milletvekili aylığı idi. O zamanki insanımızın gözünün tokluğu ve Atatürk'e sevgisi...[1]

1 Bu yazının bir kısmını *Cumhuriyetin Ünlüleri Atatürk'ü Anlatıyor* (Türkiye Cumhuriyetinin Yetmiş Beş Yılı, Hünkar Basımevi, 1998) kitabından yararlanarak hazırladım. Ayşe Sarıalp Cebesoy tarafından derlenmiş kitapta atletizmin duayeni olan Ruhi Sarıalp'in yazısından epey faydalandım. Ruhi Sarıalp Londra Olimpiyatları'nda üç adım dünya üçüncüsü, 1950 Avrupa Atletizm Şampiyonası'nda Avrupa üçüncüsü, 1950-52 Kopenhag ve Roma dünya orduları arası olimpiyat şampiyonu.

DÜNDEN BUGÜNE ATATÜRK ÜZERİNE

Bugün Ulu Ata'mızın, Atatürk'ümüzün ölüm günü. Dokuzu beş geçe sirenler çalmaya başlarken yine her zamanki gibi, gözyaşlarımla o günlerin heyecanına kaptırdım kendimi. O beş dakikalık sürede neler geçmedi gözlerimin önünden! Kurtuluş Savaşı'nda "düşman geliyor" diye üstü açık, altı cephane dolu vagonlarda, yangın ve düşme korkuları içinde Yahşıhan'a kadar kaçışımız, oradan Çorum'daki halamın yanına gitmek üzere, babamın bulabildiği tek araç olan eşeklerle yola çıktığımız, sıcakta yiyecek, içecek bulamadan beş gün eşekler üzerinde düşe kalka Çorum'a ulaştığımız, eniştemin bir at arabasına, evlerinde eline geçeni doldururken halamın, "Evde bir şey bırakmıyorsun" sözüne, eniştemin "Hanım, memleket elden gidiyor, o zaman ne yapacaksın bunları!" dediği, Cumhuriyet'in ilanı, Lozan Antlaşması'nın şenlikleri, Cumhuriyet'in 10. yılında elimde keman, arkamda öğrenciler Onuncu Yıl Marşı'nı çalarak söyleyerek Eskişehir sokaklarında dolaşmam birer birer canlandı gözümde. Ne zorluklarla gelmiştik o günlere!

Hele Ata'mızın sağlığı hakkındaki haberleri radyolardan dinlerken çektiğimiz heyecan ve üzüntü, kelimelerle anlatılacak gibi değil. O sabah, onun büyük ideallerle kurduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin o zamanki binası Evkaf Apartmanı'nın büyük salonunda toplanmış ondan artık dakika dakika haberleri almaya çalışıyorduk. Onun o güzel gözlerini dünyaya kapadığını duyduğumuz an, hıçkırıklar bir anda salonu kapladı. Gözyaşları içinde, kız erkek demeden hepimiz birbirimize sarılıyor, acımızı paylaşmak istiyor-

duk. Görülecek bir durumdu hakikaten. Günlerce bütün millet ağladı. Herkesin kalbi aynı üzüntü, aynı heyecan ile çarpıyordu. Çünkü o günleri yaşayanlar Ulu Ata'mızın ülkemizi ne koşullar altında nasıl kurtardığını, 15 yıl gibi kısa bir süre içinde bütün yokluklara, yanmış, yıkılmış şehirlere, Osmanlı Devleti'nin bıraktığı, Birinci Dünya Savaşı'nın yüklediği borçlara rağmen eğitim, imar ve sanayi bir arada yürütülüyordu. Dünyada görülmemiş bir kalkınma idi bu. Borçlanmadan, paramızın değeri bir kuruş bile düşmeden tren ve karayolları, kumaş, şeker, çimento fabrikaları birbirini kovaladı. Yıkılan şehirler onarılıyor, Ankara'da yepyeni bir şehir kuruluyordu. Osmanlı Devleti, Cezayir'den, Avrupa içlerinden Anadolu'ya kadar girdikleri yerlere birçok yapılar yaptırdığı halde nedense Anadolu'ya hiç bakmamıştı.

Cumhuriyet'ten önce bütün ticaret azınlıkların elinde idi. Müslümanlar için her iş günahtı. Onların alınteri ile para kazanmaları gerekti, o da ancak hamallıktı. Halk kendi yiyeceğini ve giyeceğini kendi yapmaya çalışıyordu. Yapamadıklarını da dışarıdan getirilenlerle karşılıyorlardı. Çocukluğumda büyük koni şeklinde yapılmış Rus şekerlerinin bakkallarda satıldığını hatırlıyorum. Onları kırarak tartıp satarlardı. Halk cahil, okumu yazma bilen yoktu. Kadınlar yorgun, yokluktan ne yapacaklarını bilmiyor, savaştan artakalan erkekler de hasta, sakat ve bitkindiler. Kolay mıydı bunları canlandırmak?

Atatürk, "Bir ülkenin kalkınmasında en büyük etken eğitim" diyordu. Dilimize hiç uygun olmayan Arap harfleriyle Türkçemizi yazmak çok zordu ve öğrenilmesi yıllar alıyordu. Çünkü sesli harfleri yoktu yazının. Bu bakımdan önce dilimize uygun bir yazı gerekti. Bu durum daha 18. yüzyıldan beri zaman zaman ele alınmış, fakat gerçekleştirilememişti. Atatürk yazımızı değiştirmekle büyük bir eğitim reformu yaptı. O zaman genç yaşlı, kadın erkek hiç zorlamadan, gönüllü öğretmenlerden okuma yazma öğrenmeye koştu. Kıyafet kanunu çıkınca kadınlar büyük bir sevinçle çarşaflarını attılar. Yüzyıllar boyu alışılmış gelenek ve göreneklerden kurtulmak

kolay değildi kuşkusuz. Ona rağmen içtenlikle kabul ettiler bunu. Kızlarının kendileri gibi olmaması için onları okutmak, özgür yapmak üzere, seve seve okullara gönderdiler. Hiç unutmuyorum, 1926 yılında Bursa Kız Öğretmen Okulu sınavına gireceğim zaman sınav için gelen kızların yanında çoğunlukla anneleri vardı ve bunların bir kısmı da civardaki kasabalardan gelmişti. Sınavı kazanamayan kızlar gibi, annelerinin de ağladığını görünce nedense bir hayli şaşırmıştım.

Geçenlerde televizyonda bir genç, "Atatürk Cumhuriyeti kurarken halk istiyor muydu?" diye sordu. Onunla karşılıklı konuşmayı ne kadar isterdim! Atatürk halkımızı çok iyi tanıyordu. Onun için, "Bize halktan karşı çıkan olmaz; ancak etrafımdakilerden olur" demişti. Haklı imiş. Atatürk'ün, şimdikiler gibi cebinden parasını ödediği ayrıca özel korumaları yoktu. Çok kez devlet korumalarını da atlatıp halkın içine dalardı. Her gittiği köyde kentte insanlar onu görmek, elini öpmek için canlarını verebilirlerdi. O asla kurban kestirmemiştir, kandan nefret ederdi. Onun on beş yıldaki başarıları halkın isteği ve iyi görüşü ile oldu.

Ben 10. yılda, "Fransa Devrimi'ni 100 yılda tamamlamış, biz ne muazzam milletiz, 10 yılda hepsini bitirdik" diye gururlanıyordum. Oysa ki, Fransız Devrimi bizim devrimimiz yanında ne kadar sönükmüş. Ünlü tarihçi Toynbee O'nun için, "Kemal Atatürk, Batı'da yüzyıllar içinde yapılan Rönesans'ı, reformları, 17. yüzyılın laik devrimini, Fransız Devrimi'ni, Sanayi Devrimi'ni hepsini birden kısa ömrü içinde gerçekleştiren çok büyük insan!" demiştir. New York'ta basın müşaviri olan bir Amerikalı dostum, "Kuşkusuz Atatürk çok büyük önder! Halkını kendine öyle bağlamış olmalı ki, bu kadar kısa zamanda devrimlerinizi tutturabildiniz. Biz 20 yıldan beri ölçülerimizi Avrupa'ya uydurmaya çalışıyoruz da başaramıyoruz" dedi.

Atatürk ülkemizi çağdaşlaştırabilmek için medreseleri kaldırarak liselerde tek düzeyde eğitim sistemi getirmişti. Yüksekokul ola-

rak yalnız İstanbul Üniversitesi vardı, fakat eğitim çağdaş değildi. O yeni yüksekokullar kurmak istiyordu. Fakat oralarda gerekli eğitimi yaptıracak uzmanlar yoktu. İlk Meclis açıldığından itibaren Avrupa'ya hatta Amerika'ya çeş*itli dallarda uzman olmaları* için öğrenciler gönderildi. TV 2'de, "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler" adı altında verilen programı izleyenler, o yokluk ve sıkıntı içinde hangi konularda, ne kadar öğrenci gönderildiğini, bu öğrencilerin oralarda kendilerine sunulan çalışma olanaklarına sırt çevirip ülkemize gelerek ne ağır koşullar altında, büyük bir özveri ile ülkemizi kalkındırmak için çalıştıklarını dinlerken gözlerimden yaşlar dökülüyor. Onlar, Atatürk'ten alınan o büyük gücün somut örnekleri. Aynı program haftada birkaç kez veriliyor. Herkesin bunları izlemesini, bunu düşünüp hazırlayanlara teşekkür etmesini çok isterdim.

Kuşkusuz bu öğrencilerin iyi bir eğitim alması öyle çabuk ve kolay olmuyordu. Ona karşın Atatürk planladıklarını biran önce yapmak istiyordu. İşte Tanrı onun karşısına çok büyük bir olanak çıkarıverdi. 1933 yılında Almanya'da iş başına geçen Nazi Hükümeti, Yahudi olanları veya ailesinde Yahudi bulunanları işlerinden atmaya başladı. Özellikle eğitim alanında. Hatta, hocam Prof. H.G. Güterboch bile –babası Hıristiyanlığa dönmüş olmasına rağmen– Yahudi kabul edilmiş. İşsiz kalmaya başlayan yüksek düzeydeki bu eğitimcilerin İsviçre'de kurdukları bir dernek aracılığıyla bütün ülkelere iş vermeleri için yaptıkları başvuruları, Hitler korkusuyla geri çevrilmiş. Son çare olarak Türkiye'ye başvuruyorlar. Atatürk ayağına gelen bu büyük fırsatı değerlendirerek, hiç korkuya kapılmadan hemen kabul edilmelerini söylüyor. Cumhuriyet'in 10. yılında zamanın Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in onlarla yaptığı antlaşmada, "Bundan sonra bu şahıslar, ister hapiste, ister sokakta olsun Türk hükümetinin memurlarıdır. Alman hükümeti onlara, bir şey yapamayacaktır. Yapıldığı takdirde biz onu çözmesini biliriz" şeklindeki sözleri, o günkü devletin kendine ne derece güvendiğinin somut bir örneğidir. Bu anlaşmadan sonra çeşitli dallarda bilgili,

görgülü, iyi yetişmiş profesörler, uzmanlar, sanatçılardan oluşan 1200 kişilik bir eğitim ordusu eline geçirdi Türkiye. Bunlara Alman olup Nazi rejiminden hoşlanmayanlar da katıldı. İstanbul Üniversitesi'nin kadrosu genişletildi ve çağdaşlaştırıldı. Ankara'da fakülteler, konservatuvar, opera, bale, tiyatro yüksekokulları açıldı. Kütüphaneler, laboratuvarlar kuruldu. Bugünkü eğitim düzeyimizin bütün temelini onlar attı.[1] Onların birkaç nesil yetiştirmelerini sağlayabilseydik, eğitim düzeyimiz daha çok ileride olacaktı. Onların yetiştirdikleri çok başarılı gençler de, hak ettikleri görevlere alınmadıkları için, dış ülkelere, özellikle Amerika'ya gittiler. Orada çok başarılı olan bilim adamlarımızdan bile ne yazık ki yararlanmayı istemiyoruz.

Halkımızın uyanmasından korkan köy ağaları, aşiret reisleri bu Alman profesörlerin ülkeden uzaklaşmasını, Köy Enstitüleri'nin kapanmasını, Halkevleri'nin ortadan kaldırılmasını, yerlerine İmam Hatip Okullarının kurulmasını sağlayarak ülkemizi şeriat avcılarının eline vermeye çabaladılar ve çabalıyorlar. Atatürk'ün hazırladığı olanaklarla sözüm ona adam olanlar, demokrasi sözü çıkar çıkmaz Atatürk'ü ve onun kazandırdıklarını unutturma tohumlarını atmaya başladılar. Büyük Millet Meclisi köy ağaları, aşiret reisleriyle dolmuştu. Onlar ister miydi kendilerine kul köle yaptıkları insanların uyanmasını? Neden onlar Doğu'yu kalkındırmaya çalışmadılar? Neden oralara yatırım yaptırtmadılar? Sömürdüklerini dinle uyutmak işlerine geldi. Laik kelimesini dinsizlik diye çıkardılar. Atatürk laikliği ilan ettikten sonra annemin, "Kızım, insanlarımız dinini bırakmaya ne de hevesli imiş, sanki Atatürk onlara 'dininizi bırakın!' dedi" sözleri kulağımdan asla silinmemiştir. Bir de, "Hocalar *Kur'an* Türkçe olmaz, diye tutturmuşlar. Eğer halk onun Türk-

1 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Muazzez İlmiye Çığ, "Atatürk ve Türkiye'de Çiviyazıları Biliminin Başlaması, Atatürk and The Beginnings of Cuneiform Studies in Turkey", *Erdem*, c.6, sayı 16, Ocak 1990, s.278-293. Bu makale Amerika'da iki yerde, Türkiye'de üç yerde yayınlandı.

çesini okursa ellerinden güç gidecek, istedikleri gibi konuşamayacaklarından korkuyorlar da ondan..." demişti. Annem yaşasaydı 110 yaşında olacaktı. 86 yaşına kadar 5 vakit namazını bırakmadı, yıllarca 3 aylık oruçları tuttu ve *Kur'an*'ın, arapçasını bildiği halde Türkçesini okudu. Bunları hatırlayınca onun, aydın denilen aydınlardan ne kadar çok aydın olduğunu anlıyorum.

Şeriat, diye bağıran gafillere 1730'da ülkemizde matbaayı kuran İbrahim Müteferrika'nın sözlerini aktarmadan edemeyeceğim. I. Mahmut, İbrahim Müteferrika'ya, Osmanlı ordusunun sürekli yenilmesinin nedenini sormuş. O da "Günümüzde artık devletler dinden ve gelenekten gelen kurallara göre değil, akıl ve bilim ilkelerine göre yönetilmektedir" yanıtını vermiş. Bundan 250 yıl önce! Günümüzde sözde okumuş örümcek kafalılara gel de şaşma şimdi. Buna karşın aydın, ileriyi gören, bilime inanan, Atatürk ilkelerini anlayan pek çok gencimiz ve insanımız var. İmam Hatip öğrencileri arasında da akıllarını kullanıp, kendilerini aydınlığa, bilime götürecek yolları arayıp bulmak isteyenlerin çıkacağından kuşkum hiç yok.

ATATÜRK HAKKINDA YALANLAR

Çağırıyorum: Gelip alnımı karışlasın!

Sabah gazetesi yazarlarından Engin Ardıç, 14 Mart 2009 günü gazetesinde yazdığı yazısında, yazdıklarının doğru olmadığını söyleyenlerin alnını karışlayacakmış. Ben kendisine meydan okuyorum: Gelsin alnımı karışlasın!

Bu şahıs ya tarih okumuyor (ki çok yazık bir gazete yazarına) ya da okuyor, ama okuduklarını bilerek çarpıtıyor!.. Eğer öyleyse, yalan söylüyor demektir. Bu da Allah korkusu olan inançlı bir kimsenin yapamayacağı bir şeydir.

Ne yazmış bu önemli yazar?

- Atatürk'ün pasaportu yokmuş...

Nasıl olur! İstanbul'dan Samsun'a gidebilmek için İngilizler pasaport vermemişler miydi? Hatta, atının bile pasaportu vardı! Onunla giden 19 arkadaşının da... Yalnız birine alamamışlardı ve o da ancak atların arasına gizlenerek yola çıkabilmişti. Bu çıkışla savaşlarda yorgun düşmüş, yığınlarla insanını kaybetmiş, ne yapacağını bilemeyen yorgun şaşkın bir milleti ayaklandırarak ülkeyi düşmanlardan temizledi ve böylece onlara büyük bir gururla pasaport verenleri, İstanbul'dan kovdu. Yoksa yalnız İstanbul'a pasaportla girip çıkmak değil, vatanımıza da pasaportla gidilecekti; eğer elimizde bir parçası kalabilseydi!..

- Atatürk, Anadolu'yu şehir şehir dolaşmaya kalkmış...

Halbuki o zaman toplum o kadar donuk, ulaşım o kadar yetersiz, bir yerden bir yere gitmek başlı başına heyecan verici bir serüven gibi bir şeymiş. Onun yerine uçağa binip Atina'ya gitmeli, eski düşmanını kucaklamalı imiş! Bu kadar hayasızlık olamaz! Eğer Atatürk o kötü yollarda bütün sıkıntılara katlanarak dolaşıp o donuk toplumu canlandırarak ve kadını-erkeği, çoluğu-çocuğu ile bütün gayretleriyle uğraşarak ülkemizi düşmanlardan temizlemeseydi, bu beyefendi böyle İstanbul'da oturup düşünmeden ağzına geleni de yazamazdı!

Evet, Atatürk uçağa binip Yunan dostlarının elini sıkmadı; ama o düşmanı olan Venizelos, Atatürk'ün esir aldığı kumandana ve ayağına serilen düşman bayrağına gösterdiği insanlığı anlayarak/takdir ederek onu Nobel Barış Ödülü'ne namzet gösterdi. Diğer taraftan, asker pilot olarak yetişen evlatlığı Sabiha Gökçen'i tek başına uçakla Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'ya barış elçisi olarak gönderdiğinde, o ülkelerdeki insanlar –inanılmayacak bir coşku içinde– sokaklara dökülerek onu karşıladılar ve ayrıca devlet misafiri olarak büyük bir törenle ağırladılar. Atatürk, evlatlığını bile kendisi gibi karşılattıracak bir saygı kazanmıştı dünyada.

- Atatürk, Milletler Cemiyeti'ne gidip konuşarak kendini göstermemiş.

O, Milletler Cemiyeti'ne gitmedi; ama onlar, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini tanıyarak Cemiyet'e alacaklarını bildirdiler. Atatürk, hemen kabul etmedi bu teklifi. "Ancak bizim şartlarımız kabul olunursa gireriz" dedi. Atatürk'ün gidip boy göstermesine gerek kalmadan şartlarımız kabul edildi ve böylece Cemiyet'e girdik.

- Atatürk'ün, İstanbul'a ve Anadolu şehirlerine geliş günleri neden büyük bir olay gibi pazarlanıyormuş! Hitler, Mussolini, Sta-

lin'in Stuttgart'a Venedik'e, Odessa'ya gidişinin bilmem kaçıncı yıl dönümü kutlamaları var mı?

Bir kere bu şahsın Atatürk'ü bu adamlara benzetmesi kadar "banal", bu kadar aptalca bir şey olamaz. Bunlar, devletlerinin tarihine büyük kara lekelerle girdiler. Ülkelerini, onarılması güç felaketlere sürüklediler. Atatürk ise, ülkemizi işgal eden düşmanı sürüp çıkardığı şehirlere ayağını bastığında, O'nu büyük şenliklerle karşılamıştı halk... O anıyı unutmayan şehirliler anısını devam ettiriyorlar. Kime yalakalık ediyorlar? Atatürk çoktan öldü...

- Atatürk Beyaz Saray'a, Moskova'ya, Fransa'ya giderek barış görüşmeleri gibi hatıralar bırakmamış...

Atatürk için hem kendi onuru hem devletinin onuru her şeyden üstündü; attığı adımlar ve sarf ettiği sözler de hep hesaplı idi. Aklının estiği gibi hareket etmez ve konuşmazdı. O yüzden bütün dünyada saygı gördü. Bunun en önemli kanıtı, öldüğü zaman bütün dünya gazetelerinde hakkında yazılan övgülerdi (bkz. Nuri M. Çolakoğlu tarafından derlenen *Dünya Basınında Atatürk* kitabı). Bu kitapta, yazarın büyük adam olarak Atatürk'e gelmediğini yazdığı Hitler, Atatürk hakkında neler söylüyor: Führer, Atatürk'ün yönetimindeki Türkiye'nin elde ettiği başarıların, Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelme yolundaki ilerlemesinde kendisine ilham verdiğini ve Türklerin vermiş olduğu Kurtuluş Savaşı'nın kendisine yürüdüğü yolda ışık tutan bir örnek teşkil ettiğini, söylüyor.

Bizim yazara göre Hitler ve Mussolini, Atatürk'e ziyarete gelen Afganistan, İran ve İngiliz kralından daha üstünlermiş! Bakın hele bu yazarın bilgiçliğine!?

Atatürk, pasaport alıp yurtdışına çıkmamış; bu hem doğru hem yanlışmış! Atatürk çıkmamış; ama Mustafa Kemal çıkmış... Libya'ya gitmiş; ama o yurtdışı değilmiş... Sofya'ya, Berlin'e gitmiş; ama o zaman Osmanlı subayı olarak görevli gitmiş...

Bu adam hiç tarih okumamış! Saptan dolma veya hınzırca konuşmak buna denir. Mustafa Kemal Sofya'da yan gelip yatacağı, kadınlarla veryansın zevk edeceği yerde, askerlikten uzaklaştırmak için gönderildiği o yerden gönüllü olarak Çanakkale'ye giderek ateşin içine attı kendini ve son anda Çanakkale Savaşı'nı kazandırdı ülkeye...

Libya'ya da sanki keyif için gitti! Trablusgarp'ta olan savaşa katılmak için gönüllü olarak, İngilizlerin öldürmesi tehlikesini de göze alarak, kılık-kıyafet değiştirip gitti ve tam İtalyanları püskürttükleri zaman, Osmanlı Devleti onu hiçe sayarak teslim ediverdi orasını İtalyanlara...

Evet, bu gazeteci beyefendiye, dinimizin öngördüğü gibi namuslu olmasını, kendisine bugünkü durumunu kazandıran Atatürk'ü –kim bilir hangi yararları uğruna– utanmadan küçülteceğim diye tarihi kendine göre uydurmamasını, böylece gençlere kötü örnek olmamasını tavsiye ederim. Bunu ne Allah ne de Peygamberimiz onaylar.

İsterse gelsin benim alnımı karışlasın; ama korkarım eli yanar!!!

12 BİLİM İNSANINA ÖDÜL

10-15 Eylül 2007 tarihleri arasında yüzlerce bilim insanının katıldığı çok büyük ICANAS adı altında bir kongre olacak. ICANAS'ın açıklaması Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları. Kongreyi düzenleyen Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Bu kongre ilk 1873 yılında Paris'te başlamış. Ondan sonra çeşitli aralıklarla çeşitli ülkelerde yapılmış. 22'ncisi 1951'de İstanbul'da olmuş. 2004'te Moskova'da 37'ncisi, bu yıl Ankara'da 38'incisi olacak. Bu kongrede dil, tarih, edebiyat, din felsefe, antropoloji, kültür, çevrebilim, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve müzik gibi konular üzerinde çeşitli bilim insanlarının yaptığı çalışmalar ortaya konacak. Ayrıca bu toplantı yoluyla ülkelerarası çok yönlü işbirliğinin gerçekleşmesi sağlanabilecek ve Atatürk'ün 76 yıl önce "Dünya ülkeleri arasında her türlü iletişim, ekonomik ve sosyal işbirliğinin geliştirilmesiyle yurtta barış, cihanda barış olacağı" sözüne bir destek olacaktır.

Bu kongrede tanıtılmak üzere 12 burcu temsil eden 12 yıldız insanımız seçilmiştir. Bu kişiler, Atatürk'ün açtığı yolda bilim, fikir ve düşünce dünyamızın aydınlanmasını, ülkemizin doğru ve ısrarlı tanıtımını, barışçı anlayışın yaygınlaşmasını özgürce ve yılmadan sağlayan yıldızlardır. Bu kişiler şunlardır:

1- Şükrü Elçin (1912)
2- Muazzez İlmiye Çığ (1914)
3- İhsan Doğramacı (1915)
4- Süleyman Kazmaz (1915)

5- Oktay Aslanapa (1915)
6- Halil İnalcık (1916)
7- Kazım Mirşan (1919)
8- Zeynep Korkmaz (1922)
9- Hamza Eroğlu(1922)
10- Ethem Ruhi Üngör (1922)
11- Bozkurt Güvenç (1926)
12- Kemal Baytaş (1927)

YAŞAMÖYKÜSÜ

Muazzez İlmiye Çığ, 20 Haziran 1914 yılında Bursa'da doğdu. İlk tahsilinden sonra girdiği Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu 1931'de bitirdi ve 4.5 yıl ilkokul öğretmeni olarak Eskişehir'de çalıştı. Atatürk'ün emriyle Ankara'da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Hititoloji Bölümü'ne 15 Şubat 1936'da kaydoldu. Almanya'daki Nazi zulmünden kaçan ve Atatürk Türkiye'sine sığınan Prof. Dr. Hans Gustav Gülerbock'tan Hitit Dili ve Kültürü; Prof. Dr. Benno Landsberger'den Sumer ve Akkad Dilleri ve Mezopotamya Kültürü üzerine dersler aldı. 1941 yılında İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi Çiviyazılı Belgeler Arşivi'ne uzman olarak atandı. O zamana kadar tasnifi tam yapılmamış ve bilimsel çalışmalara açılamamış binlerce tablet üzerinde Dr. F. Kraus ve yakın arkadaşı, değerli meslektaşı Hatice Kızılyay ile çalışarak, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni Paris "Louvre", Londra "British Museum", Berlin "Vorderasiatisches Museum" gibi bir Eski Ön-Asya dilleri araştırma merkezi haline getirdi. Arşivdeki tabletleri bilim âlemine tanıtmaya başladı. Amerika'dan, Almanya'dan, Finlandiya'dan gelen uzmanlarla birlikte, her biri Sumeroloji literatüründe birer kilometre taşı olan yayınlar yaptı.

Katıldığı kongrelerde ve bilimsel toplantılarda verdiği bildirilerle, yayınladığı 15 kitap ve 100'ü aşkın bilimsel makalesi ile hep Türkiye'nin yüzünü ağarttı. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Sumer, Akad, Hitit dillerinde yazılmış 74 bin çiviyazılı belge üzerinde 33 yıl çalıştıktan sonra 1972 yılında emekli oldu.

Muazzez İlmiye Çığ, bir Cumhuriyet kızı, aydın bir Türk kadını olmanın verdiği şevkle bugün de bilgisini topluma aktarmaya devam etmektedir.

Kaynak Yayınları'nca basılmış kitapları: *Zaman Tüneliyle Sumer'e Yolculuk* (1993), *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni* (1995), *Sumerli Ludingirra* (1996), *İbrahim Peygamber* (1997), *İnanna'nın Aşkı* (1998), *Gilgameş / Tarihte İlk Kral Kahraman* (2000), *Hititler Hattuşa / İştar'ın Kaleminden* (2000), *Ortadoğu Uygarlık Mirası* (2002), *Ortadoğu Uygarlık Mirası-2* (2003), *Sumer Hayvan Masalları* (2003), *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği* (2005), *Vatandaşlık Tepkilerim* (2005), *Atatürk Düşünüyor* (2007), *Uygarlığın Kökeni Sumerliler-1* (2007), *Sumerlilerde Tufan, Tufan'da Türkler* (2008).

Ayrıca, S.N. Kramer'in *Tarih Sumer'de Başlar* (Türk Tarih Kurumu Yayınları) adlı kitabını dilimize kazandırmıştır.

Muazzez İlmiye Çığ'a, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurulu'nun 13 Nisan 2000 tarihli teklifi ile Üniversite Senatosu'nun 4 Mayıs 2000 tarihli oturumunda Fahri Doktora unvanı verilmiştir.

e-posta: muazzezcig@yahoo.com

Kurtuluş Savaşı'nın o acı günlerini, Cumhuriyet'in çağdaşlaşma sevinciyle coşturduğu mutlu devrini yaşamış, Atatürk'ün gençliğe açtığı yolun en önünde yürümüş ve O'nun ölümü ile en derin acıyı duymuş biri olarak, kendisini Atatürk'e borçlu hisseden Muazzez İlmiye Çığ, *Atatürk Düşünüyor* kitabını yazmayı bir vatandaşlık görevi bildi.

Atatürk'ümüzün düşüncelerini ve duygularını canlı olarak yaşatmayı amaçlayan bu kitapta, Atatürk'ün insani yönü belki de ilk kez böylesine içten bir anlatımla dile getiriliyor. Cumhuriyet'in kurucusunun büyük başarılara ulaşırken karşılaştığı güçlükler, kendisine karşı olanların varlığı ve bunların yarattığı engeller, ilk kez bu kadar açık bir dille anlatılıyor.

Atatürk Düşünüyor, ulusal ve insani değerlerin yerini maddi değerlerle iktidar hırslarına bıraktığı ve Cumhuriyetimizin büyük tehditlerle karşı karşıya bulunduğu bu dönemde, değerli bir bilim insanımızın boğazında düğümlenen çığlıkları duyurma çabasıdır.

Muazzez İlmiye Çığ

ATATÜRK VE SUMERLİLER

Türkiye'nin büyük Sumeroloğu Muazzez İlmiye Çığ, 1972-2009 yılları arasında kaleme aldığı makalelerini *Atatürk ve Sumerliler* başlıklı kitabında topladı. Bu makalelerin ortak konusu Atatürk, Cumhuriyet devrimleri ve Sumer bilimidir.

Atatürk, modern, gelişmiş ve aydınlanmış ve bir Türkiye'nin yaratılması için tarihimize, arkeolojiye ve Sumer bilimine olağanüstü bir önem vermiştir. Üniversitelerin kurulması, kurumlaşması ve bilimsel araştırmalar yapabilmeleri için çok önemli somut tedbirler almıştır.

Türkiye'de arkeoloji ve özellikle de Anadolu'nun eskiçağ tarihi, esas olarak Atatürk'ün bilimsel zekâsı sayesinde gelişmiş ve kurumlaşmıştır. Atatürk'ün önderlik ettiği tarihsel köklerimizin öğrenilmesi çalışması, ulusal bilincimizi pekiştirmiştir. Muazzez İlmiye Çığ bu sürecin doğrudan tanığıdır. Kitap bu tanıklığı içeren değerli bilgiler sunmaktadır.

ISBN 978-975-343-572-7
9 789753 435727

SKB 0293545 VUA

KAYNAK YAYINLARI